

**Maaelu Arengu Euroopa
Põllumajandusfond:
Euroopa investeeringud
maapiirkondadesse**

www.emu.ee
Eesti Maaülikool
Estonian University of Life Sciences
Majandus- ja sotsiaalinstituut
Institute of Economics and Social Sciences

Aiandussektori olukord ja arengueeldused

Teostaja:

**Eesti maaelu arengukava 2007–2013 1., 3. ja 4. telje
püsihindaja**

Maamajanduse uuringute ja analüüsi osakond

Majandus- ja sotsiaalinstituut

Eesti Maaülikool

Tartu 2016

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
1. Uuringu metoodika	5
2. Ülevaade aianduskultuuride kasvupinnast, toodangust ja väliskaubandusest.....	7
2.1. Aianduskultuuride kasvupind.....	7
2.2. Aianduskultuuride toodang, tarbimine ja väliskaubandus	11
3. Aiandussektoris tegutsevate ettevõtjate majanduslik suurus aastal 2015.....	16
3.1. Köögiviljakasvatus	17
3.2. Lillekasvatus	18
3.3. Puuviljakasvatus	19
3.4. Marjakasvatus ja viinamarjakasvatus.....	19
3.5. Taimede paljundamine.....	20
3.6. Kokkuvõte ettevõtjate toetusõiguslikust aiandusmaast.....	21
3.7. Aiandusettevõtjate pindalatoetuse seos müügituluga	23
3.8. Aiandussektoris tegutsevad tulundusühistud	23
4. Aiandussektoris tegutsevate ettevõtjate küsitluse tulemused.....	25
4.1. Küsitlusmeetodid ja vastamisaktiivsus.....	25
4.2. Küsitluses osalenud ettevõtjate iseloomustus.....	26
4.3. Hinnang konkurentsivõimele	30
4.4. Toodangu turustamine ja takistused toodete müügil.....	31
4.5. Lillekasvatajate sortiment ja turuosa	33
4.6. Investeeringud.....	35
4.7. Tootlikkus ja selle suurendamise võimalused	38
4.7.1. Toodangule lisandväärtuse andmine	38
4.7.2. Koostöö ja ühistegevus	40
4.7.3. MAK 2014–2020 toetusmeetmed ja küsitletavate ettepanekud nende muutmiseks	43
4.8. Küsitletavate muud tähelepanekud ja ettepanekud.....	46
5. Majandusnäitajate analüüsi tulemused.....	48
5.1. Finantsanalüüs	48
5.2. Suurusgruppide ja valdkondade vahelised majandusnäitajate erinevused ja seosed.....	53
5.3. Ettevõtjaid kirjeldavad mõõdikud	57
Järeldused ja ettepanekud	60
Kokkuvõte.....	63
Kasutatud materjal.....	65
Lisad.....	66

Sissejuhatus

Eesti aiandussektor on mitmekülgne, kuna hõlmab köögiviljade, puuviljade, marjade ja ilutaimede kasvatamise, töötlemise ja säilitamise valdkonda. Teadaolevalt on tootjate tegevusmaht äärmiselt varieeruv, mille tõttu tekivad küsimused valdkondliku jätkusuutlikkuse ja arenguperspektiivide osas. Aiandussektoris tegutsevate ettevõtete toodang moodustab 2,9% Eesti põllumajandusettevõtete standardkogutoodangu väärtusest. Aiandustootjad peavad Eesti turul konkureerima importkaubaga, kuna Kesk-Euroopa riigid on väga edukad aiandussaaduste tootjad. Lisaks valitseb turul olukord, kus linnastumise ja suurte kaubanduskettide tekkega tuleb tootjal jõuda kaubaga suurte jaekettide kauplustesse. Väikeste tootmismahude tõttu on paljudel aiandussaaduste tootjatel toodangu turustamine keerukas, sest jaeketid soovivad sõlmida pikaajalisi lepinguid suurtele tootekogustele. Importtoodanguga konkureerides tuleb arvestada mitmeid konkurentsivõimet pidurdavaid tegureid, mis aitaksid kaasa kodumaise toodangu turuosa püsimisele ja võimalusel suurenemisele. Sealjuures on oluline võrreldava kvaliteedi ja hinnasuhte tagamine. Aiandussektori tootjate investeeringud ei ole välja paistnud ja selle tõttu iseloomustatakse sektorit madala investeerimisvõimekusega. Eesti aiandussektoris tegutsevatele ettevõtjatele on varasemates uuringutes soovitatud tõsta tootmiskindlust ja tootlikkust, sh vähendades tootmistõrkeid, millega kaasneks eeldatavalt nii Eesti kui ka välisturul konkurentsivõime. Selle tõttu on oluline uurida, kuidas iseloomustavad tootjad enda investeeringuvõimekust ja majanduslikku muutust tulenevalt varasemate soovitustega. Sealjuures on oluline arvestada ettevõtjate suurusega, millega majanduslik suutlikkus, sh investeeringute maht on seotud.

Uuringu eesmärk on anda ülevaade aiandussektoris tegutsevate ettevõtjate varasemast investeeringukäitumisest ja analüüsida nende majanduslikku võimekust.

Töös keskendutakse järgmistele uurimisülesannetele:

- 1) Milline on aiandussektoris tegutsevate ettevõtjate olukord läbi majandusnäitajate?
- 2) Millised muutused on toimunud aiandussektori olulisemate statistiliste näitajate osas perioodil 2010–2015?
- 3) Millist rolli omavad investeeringutoetused ettevõtjate arengus ja kas toetust saanud ettevõtjate seas on tootmise jätkamine ning tootmismahu suurendamine sagedasem?
- 4) Millised on võimalused koostöö arendamiseks?
- 5) Millised on võimalused sektori poolt toodetava ja sektoris töötava ühe töötaja kohta toodetava lisandväärtuse suurendamiseks?
- 6) Kuidas kirjeldada aiandussektoris tegutsevate ettevõtjate tegutsemise majandusliku suuruse ja toodangu muutuste dünaamikat ning teisi iseloomustavaid mõõdikuid?

Töö sisaldab ettepanekuid aiandussektoris tegutsevate ettevõtjate abistamiseks nende tootmistegevuse efektiivsemaks muutmisel või ümberkorraldamisel. Lisaks on uuringu tulemused sisendiks aiandussektorit mõjutavate poliitikate kujundamisel nagu näiteks Eesti maaelu arengukava 2014–2020 (MAK 2014–2020) meetmete täiendamisel ning investeeringumeetmete hindamiskriteeriumite ja lävendnõuete kujundamisel.

Uuringus käsitletakse aianduse mõiste all köögiviljakasvatust avamaal, katmikköögiviljade kasvatust, puuviljade kasvatust, maasikakasvatust, muude marjade kasvatust, lillede ja ehistaimede kasvatust ning katmiklillede ja – ehistaimede kasvatust. Uuringu sihtgruppi kuulusid ettevõtjad, kel oli alates 2010. aastast aiandussaaduste müügist saadud müügitulu või aianduse tootmissuundadega seotud toetusõiguslik põllumajandusmaa. Uurimisülesande kahele esimesele küsimusele vastamisel kasutati Statistikaameti, äriregistri, PRIA ja küsitluse andmeid. Ülejäänud küsimustele vastamisel kasutati küsitlusandmeid. Küsitlus viidi läbi aiandussektoris tegutsevate ettevõtjate seas.

Uuringu aruanne koosneb viiest peatükist, millega antakse edasi kogutud ja analüüsitud andmetele tuginevad tulemused. Aruande lõpus esitatakse olulisemad järeldused ja soovitusel aiandussektori arengu võimalikuks tagamiseks.

Uuringu viisid läbi, sh küsitluse korraldasid Maria Isabel Runnel, Kersti Aro ja Mati Mõtte.

1. Uuringu metoodika

Töö metoodika koosnes kahest erinevast lähenemisest, kuna eesmärgi täitmiseks oli vajalik analüüsida sekundaarandmeid ettevõtjate majandusliku muutuse kohta ja lisaks esitada ülevaade aiandussektori hetkeolukorrast. Hetkeolukorra ja hinnangute saamine otsustati töö käigus lahendada küsitluse läbiviimisega. Uuringu metoodika koostati loogilise voo põhimõttel — info kogumine, uurimisülesannete selgitamine, valimi moodustamine, ankeedi koostamine, andmete kogumine, küsitluse andmete töötlemine ja tulemuste esitamine. Teades, et aiandussektor on kasvatatavate aianduskultuuride ja tootmissuundade osas väga kirju, lähtuti ankeedi (lisa 1) koostamisel lihtsuse printsiibist ehk ankeedis paluti küsitletavatel vaid üksikute küsimuste puhul eristada ettevõtte tootmissuundi. Sellist ankeedi koostamise põhimõtet rakendati seetõttu, et ettevõtjatel oleks ankeedile vastamine võimalikult lihtne, mis on omakorda eelduseks kõrgemale vastamismääradele.

Ettevalmistavas faasis koguti andmed aiandusega tegelevate isikute kohta, kus üheks põhialuseks oli aiandussektoris tegutsevate ettevõtjate määratlemine. Kuna varasemates uuringutes on aiandussektoris tegutsevateks isikuteks loetud teatud kriteeriumite alusel kõiki põllumajanduslikke majapidamisi, keskenduti käesolevas uuringus eelkõige turustavatele tootjatele. Selle tõttu defineeriti aiandussektori ettevõtja.

Aiandussektoris tegutsev ettevõtja (aiandusettevõtja) – uuringus käsitleti aiandussektorina kogumit ettevõtjatest, kellel oli alates 2010. aastast äriregistri andmete põhjal EMTAK 2008 koodi alusel aiandusega seotud müügitulu või PRIA põllumassiivide registri põhjal 2015. aastal aianduse tootmissuunaga seotud toetusõiguslik põllumajandusmaa. Aiandusega seotud EMTAK 2008 koodid olid järgmised:

- 1) 01131 Kõõgivilja- (sh kõrvitsaliste), juurvilja- ja mugulviljakasvatus, k.a seenekasvatus;
- 2) 01191 Lillekasvatus;
- 3) 01211 Viinamarjakasvatus;
- 4) 01241 Õun- ja luuviljaliste puuviljade kasvatus;
- 5) 01251 Muu puuvilja-, marja- ning pähklikasvatus;
- 6) 01301 Taimede paljundamine.

Küsitluse valimisse kuulusid ettevõtjad, kes tegelesid märgitud tootmissuundadega nii avamaal kui ka katmikalal.

PRIA põllumassiivide registrist saadud andmikus liigitati aianduse tootmissuuna alla järgmised aianduskultuurid: aedmaasikas avamaal või madala katte all, aroonia, astelpaju, karusmari, kuumaasikas avamaal või madala katte all, jõhvikas, mustikas, must sõstar, punane ja valge sõstar, vaarikas, viinapuu, muud marjapõõsad, ebaküdoonia, kirsipuu (hapukirss), murelipuu, pirnipuu, ploomipuu, õunapuu, muud viljapuud, viljapuu- ja marjaaiad väikestel pindadel, arbuus, hiina kapsas, juurseller, kaalikas, kabatšokk, kurk, kõrvits, küüslauk, lillkapsas, maapirn, mugulsibul, naeris, nuikapsas, paprika, pastinaak, porgand, porrulauk, rabarber, spargel, spargelkapsas (brokkoli), muu kapsas, söögipeet, tomat, varsseller, muu kõõgivilja, kõõgivilja väikestel pindadel, lavendel, lilled ja ehistaimed (dekoratiivtaimed) avamaal või madala katte all.

Valimisse ei kuulunud maitse- ja ravimtaimede kasvatajad, kartulikasvatajad ja metsapuid kasvatavad puukoolid.

Aianduse tootmissuunaga seotud toetusõigusliku põllumajandusmaa alusel arvati aiandussektori ettevõtjate hulka juriidilised isikud, kuid uuringu põhiosast jäeti välja füüsilised isikud ehk ettevõtlusega mitteseotud majapidamised. Samas teises peatükis esitatud statistiline ülevaade aianduskultuuride kasvupinnast hõlmab kõiki aiandussaadusi kasvatavaid isikuid.

PRIA põllumassiivide registri alusel omas aianduse tootmissuunaga seotud toetusõiguslikku põllumajandusmaad 2982 isikut (Tabel 1), kellest 45% olid füüsilised ja 55% juriidilised isikud. Juriidilistest isikutest 72% olid FIED ja 27% OÜd. Ülejäänud juriidilised isikud moodustasid aianduse tootmissuunaga seotud isikutest 1%.

Tabel 1. Aianduse tootmissuunaga seotud isikute arv 2015. aastal

Füüsiline isik	Juriidiline isik							Kokku
	füüsilisest isikust ettevõtja (FIE)	osaühing (OÜ)	mitte-tulundusühing (MTÜ)	riigi-asutus	usaldusühing (UÜ)	aktsiaselts (AS)	tulundusühistu (TÜ)	
1 335	1 193	438	5	4	3	2	2	2 982

Allikas: PRIA põllumassiivide register (seisuga 31.12.2015)

Äriregistri andmetel oli 2015. aastal aiandusettevõtjaid kokku 859, kellel oli aiandus kas põhi- või lisategevusala (EMTAK 2008 kood 01131, 01191, 01211, 01241, 01251, 01301). Perioodil 2010–2015 oli eelpool nimetatud EMTAK 2008 koodidega aiandusettevõtjaid kokku 1451.

Äriühinguid, kes oli nii äriregistri andmete alusel aiandusettevõtja (tal oli aianduse tegevusalale viitav EMTAK 2008 kood) ja kes kasvatas PRIA põllumassiivide registri alusel aianduskultuure, oli kokku 332. Neist 192 tegeles aiandussaaduste müügiga (neil oli EMTAK 2008 koodi 01131, 01191, 01211, 01241, 01251 või 01301 alusel müügitulu) ja 140-l puudus viide aiandussaaduste müügitulule.

Esialgu kuulus uuringu valimisse 1591 aiandusettevõtet (va FIED). Siinjuures peab märkima, et kahele ettevõtjale kuulus 200 väikese müügituluga (iga ettevõtte müügitulu oli 5–50 eurot) ettevõtet. Need ettevõtted jäeti uuringust välja. Seega moodustas lõpliku üldkogumi 1391 ettevõtet. Ankeetküsitlusse kaasati ettevõtted, kellel oli 2015. aasta majandusaasta aruanne esitatud (sõltumata tegevusalast). Selliseid ettevõtteid oli 1073.

Arvestades aiandusega seotud MAK 2014–2020 meetmete tingimusi, jagati aiandusega tegelevad ettevõtjad aianduse tegevusala 2015. aasta müügitulu alusel kolme gruppi:

- 1) kuni 4000 eurot;
- 2) 4000–14 000 eurot;
- 3) üle 14 000 euro.

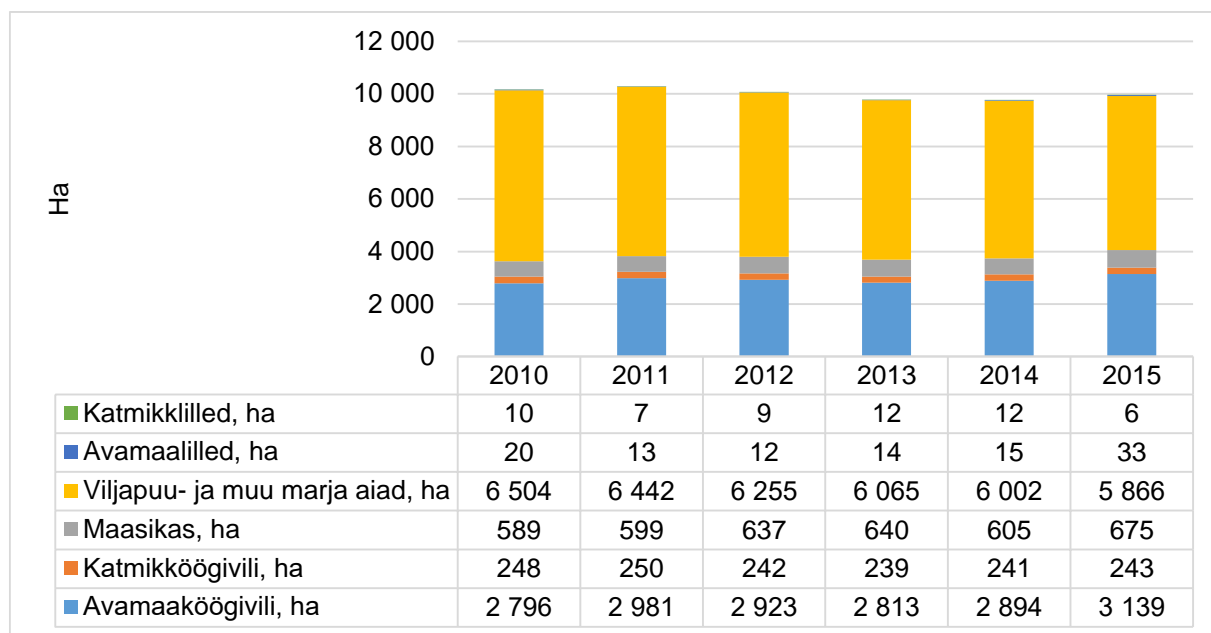
Suurusgruppe kasutati nii ettevõtjate majandusliku iseloomustuse koostamisel kui ka nende majandusanalüüsis.

2. Ülevaade aianduskultuuride kasvupinnast, toodangust ja väliskaubandusest

Järgnevalt antakse ülevaade aianduskultuuride kasvupinnast, toodangust, tarbimisest ja väliskaubandusest tuginedes Statistikaameti ja PRIA põllumassiivide registri andmetele (seisuga 31.12.2015).

2.1. Aianduskultuuride kasvupind

Statistikaameti andmetel kasvatati aastatel 2010–2015 aianduskultuure 9,8–10,1 tuhandel hektaril. Siia hulka ei ole arvestatud kartulikasvatust ja puukoole, kus kasvatati puu-, viljapuu-, marjapõõsa, ehistaime- ja metsapuustikud. Kokku moodustas aianduskultuuride kasvupind aastatel 2010–2015 1,0–1,1% kogu kasutatavast põllumajandusmaast. Aianduskultuuride kasvupinnast suurema osa moodustasid viljapuu- ja marjaaiad (sõltuvalt aastast 65,7–69,8% aianduskultuuride kasvupinnast), millele järgnes köögiviljakasvatus (29,9–33,9%). Köögivilja ja lilli kasvatati ka katmikalal, sõltuvalt aastast 249–258 hektaril (Joonis 1). Enamuse (üle 90%) katmikalade pinnast moodustas köögiviljakasvatus ja ülejäänulillekasvatus. Kui vaadeldavatel aastatel moodustas katmikköögivilja pind 7–8% kogu köögivilja pinnast, siis katmiklillede pind on kogu lillede kasvupinnast olnud muutlikum. Katmiklillede kasvupinna osatähtsus kasvas 33%lt 2010. aastal kuni 46%le 2013. aastal. Pärast seda hakkas katmiklillede pindala osatähtsus kahanema. 2015. aastal moodustas katmiklillede kasvupind 15% lillede kasvupinnast.

Joonis 1. Aianduskultuuride kasvupind perioodil 2010–2015, ha

Allikas: Statistikaamet [PM028: Kasutatav põllumajandusmaa]

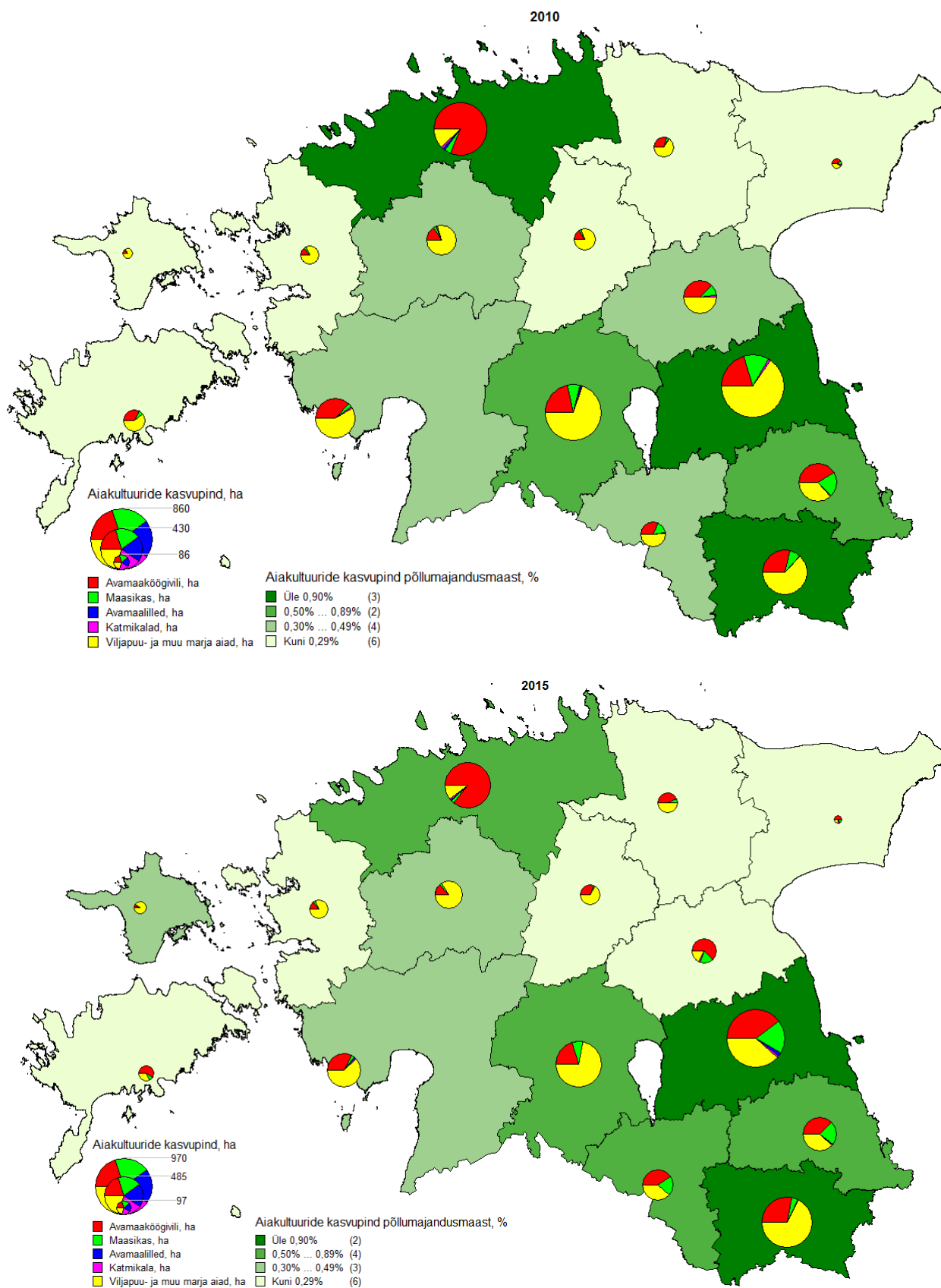
Alates 2013. aastast kogub Statistikaamet andmeid ka mahepõllumajanduskultuuride kasvupinna kohta. Nende andmete alusel on maheaianduskultuuride kasvupind muutunud vähe, moodustades sõltuvalt aastast 17,5–18,9% kogu aianduskultuuride kasvupinnast (Tabel 2). Kolme aasta võrdluses on maheköögivilja ja maasika kasvupind kahanenud 170 hektarilt 114 hektarile, kuid maheviljapuu- ja marjaaedade pind kasvanud 1664 hektarilt 1803 hektarile.

Tabel 2. Maheaianduskultuuride kasvupind (ha) ja selle osatähtsus aianduskultuuride kasvupinnast (%) perioodil 2013–2015

	2013	2014	2015
Maheköögivilja ja maasika kasvupind, ha	170	143	114
Osatähtsus kogu köögivilja ja maasika kasvupinnast, %	4,6%	3,8%	2,8%
Maheviljapuu- ja muude marjade aiad, ha	1 664	1 602	1 803
Osatähtsus kogu viljapuu- ja muude marjade aedadest, %	27,4%	26,7%	30,7%
Kokku, ha	1 834	1 745	1 917
Osatähtsus kogu aianduskultuuride kasvupinnast, %	18,4%	17,5%	18,9%

Allikas: Statistikaamet [PM07: Mahepõllumajanduskultuuride kasvupind ja saak], EMÜ arvutused

Maakondade võrdluses moodustas 2015. aastal aianduskultuuride kasvupind põllukultuuride kasvupinnast üle 0,9% vaid Tartumaal ja Võrumaal (Joonis 2). 2010. ja 2015. aasta võrdluses on aianduskultuuride kasvupinna osatähtsus põllumajandusmaast kahanenud Harjumaal (1,02%lt 0,89%le) ja Jõgevamaal (0,37%lt 0,29%le) ning kasvanud Hiiumaal (0,21%lt 0,44%le). 2015. aastal oli aianduskultuuride kasvupinna osatähtsus madalam (kuni 0,29% põllumajandusmaast) Läänemaal, Saaremaal, Järvemaal, Jõgevamaal, Ida- ja Lääne-Virumaal. Kahe aasta võrdluses kasvas aianduskultuuride pind Võrumaal (292 ha võrra, peamiselt viljapuude- ja muude marjade kasvupinna suurenemisest), Valgamaal (153 ha võrra, peamiselt avamaaköögivilja kasvupinna suurenemisest) ja Tartumaal (109 ha võrra, peamiselt avamaaköögivilja kasvupinna suurenemisest). Samas Tartumaal toimus ka oluline viljapuude ja muude marjade kasvupinna oluline vähenemine (189 ha võrra). Kokkuvõtvalt võib öelda, et 2015. aastal oli suurim aianduskultuuride kasvupind Tartumaal (964 ha), kus kasvatati peamiselt avamaaköögivilja (386 ha), viljapuid ja muid marju (368 ha) ning maasikaid (178 ha), millele järgnes Võrumaa (773 ha), kus kasvatati peamiselt viljapuid ja muid marju (521 ha), Harjumaa (655 ha), kus kasvatati peamiselt avamaaköögivilju (559 ha) ja Viljandimaa (644 ha), kus kasvatati peamiselt viljapuid ja muid marju (462 ha).

Joonis 2. Aianduskultuuride kasvupind (ha) aianduskultuuride lõikes ja aianduskultuuride kasvupinna osatähtsus põllumajandusmaast (%) 2010. ja 2015. aastal

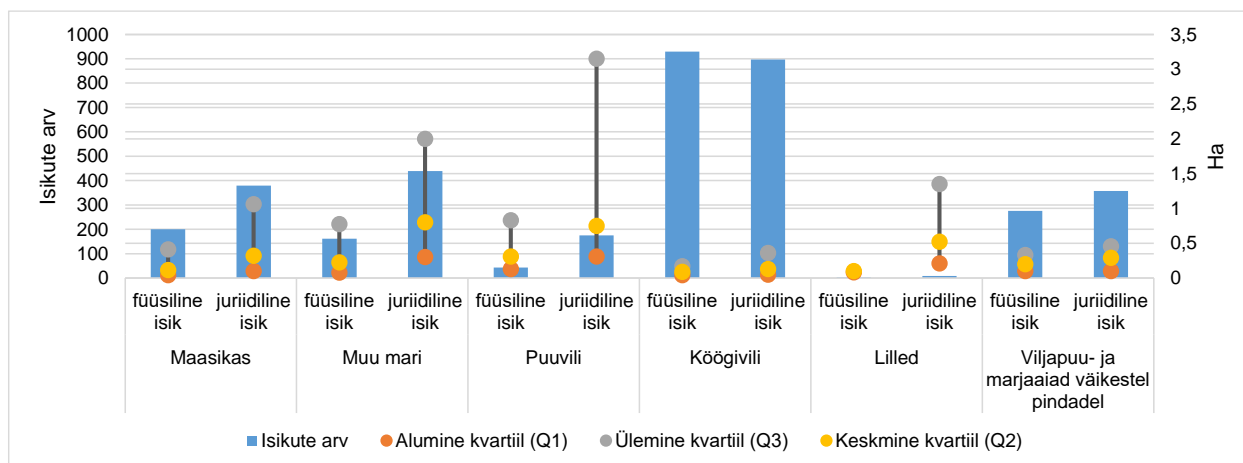
Allikas: Statistikaamet [PM028: Kasutatav põllumajandusmaa], Maa-amet, EMÜ arvutused

Järgnevalt kirjeldatakse 2015. aasta aianduskultuuride kasvupinda aianduskultuuri gruppide ning juriidiliste ja füüsiliste isikute lõikes. Kirjelduse aluseks oli PRIA põllumassiivide register. Aianduskultuuridest arvati välja kaunviljad ja küüslauk ning andmed ei kajasta katmikköögivilja ja -lilli. Aianduse tootmissuunaga isikute aianduskultuuride kasvupinna esitamiseks koondati kasvupinna andmed aianduskultuuride alusel kuude gruppi:

- 1) maasikas: aedmaasikas avamaal või madala katte all, kuumaasikas avamaal või madala katte all;
- 2) muu mari: jõhvikas, karusmari, vaarikas, must sõstar, punane sõstar, mustikas, muud marjapõõsad, aroonia, astelpaju, viinapuu;
- 3) puuvili: ebaküdoonia, kirsipuu, hapukirss, murelipuu, õunapuu, muud viljapuud, pirnipuu, ploomipuu;
- 4) viljapuu- ja marjaaiad väikestel pindadel;
- 5) köögivili: arbuus, hiina kapsas, juurseller, kaalikas, kabatšok, kurk, kõrvits, lillkapsas, maapirn, mugulsibul, muu kapsas, muu köögivili, naeris, nuikapsas, paprika, pastinaak, porgand, porrulauk, rabarber, spargel, spargelkapsas (brokkoli), söögipeet, tomat, varsseller, köögivili väikestel pindadel;
- 6) lilled: lilled ja ehistaimed (dekoratiivtaimed) avamaal või madala katte all, lavendel.

PRIA põllumassiivide registri alusel kasvatas eelpool loetletud aianduskultuure 2982 isikut 4241,58 ha toetusõiguslikul põllumajandusmaal. Aianduse tootmissuunaga seotud isikutel moodustas aianduskultuuride kasvupind nende põllumajandusmaast 4,4%.

Aianduskultuuride kasvupinna kirjeldamiseks jaotati kasvupind kvartiilideks. Kvartiilide vahele jääv mediaan (Q2) ehk asendikeskmine, mis näitab, et mediaanist suuremaid ja väiksemaid arve on variatsioonireas arvuliselt võrdselt. Alumine kvartiil (Q1) on tunnuse väärtus, millest väiksemaid või võrdseid tunnuseid on ligikaudu 25% ning ülemine kvartiil (Q3) on tunnuse väärtus, millest suuremaid või võrdseid tunnuseid on ligikaudu 25%. Alumise ja ülemise kvartiili vahele jääb omakorda 50% tunnustest. Joonis 3 on näha, et juriidilistel isikutel varieerus aianduskultuuride kasvupind aianduskultuuri gruppide lõikes oluliselt rohkem kui füüsilistel isikutel. Kui jätta kõrvale lillekasvatus, kus oli vähe tootjaid (üheksa juriidilist ja kaks füüsilist isikut), oli suurem kasvupinna varieeruvus puuvilja- ja muude marjade kasvatajatel. Kuigi köögiviljakasvatajaid oli aianduskultuuride kasvatajate seas kõige enam (929 füüsilist ja 897 juriidilist isikut), oli köögivilja kasvupinna varieeruvus väike ning köögivilja keskmine kasvupind ja ülemine kvartiil oli nii füüsilistel, kui ka juriidilistel isikutel samaväärne (vastavalt 0,09 ha ja 0,13 ha ning 0,12 ha ja 0,36 ha). Suhteliselt väike varieeruvus oli ka väikeste viljapuu- ja marjaaedade pindades (ülemine kvartiil oli füüsilistel isikutel 0,33 ha ja juriidilistel isikutel 0,45 ha).

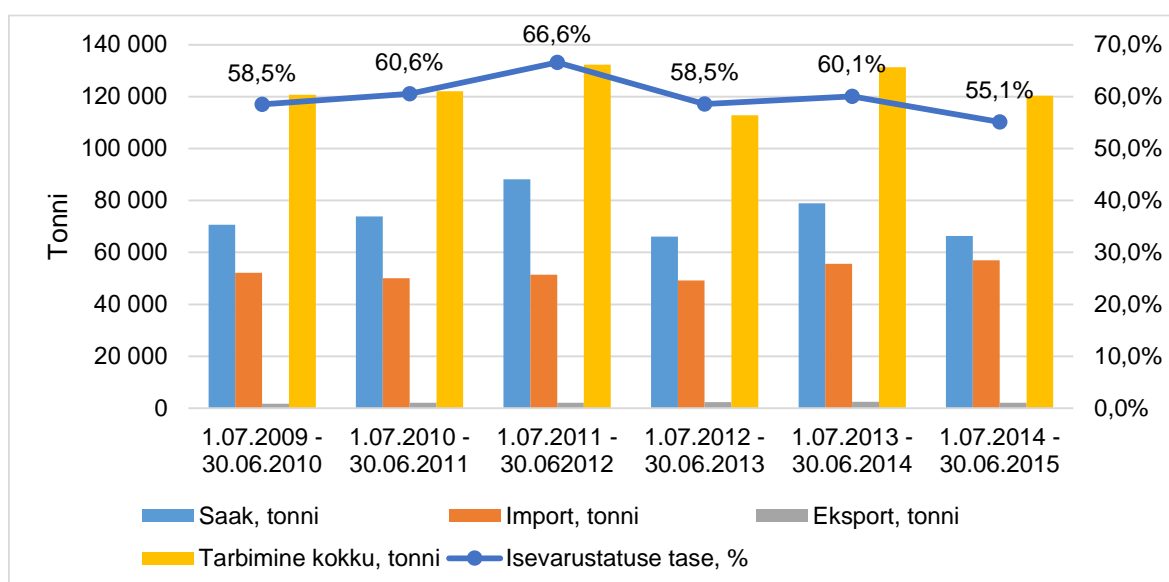

Joonis 3. Aianduskultuuride kasvupinna kvartiilid (ha) ja aianduskultuure kasvatavate isikute arv 2015. aastal

Allikas: PRIA põllumassiivide register (seisuga 31.12.2015)

2.2. Aianduskultuuride toodang, tarbimine ja väliskaubandus

Perioodil 01.07.2009–30.06.2015 oli Eestis kasvatatud kõõgivilja saak 66,1–88,1 tuhat tonni (Joonis 4). Enamuse kõõgivilja saagist moodustas porgand ja kapsas (lisa 2). 1,7–2,4 tuhat tonni kõõgivilja eksporditi. Samas värsket kõõgivilja tarbiti 112,8–132,3 tuhat tonni ning seega oli Eesti värsket kõõgiviljaga isevarustatuse tase 55,1–66,6%. Kuigi kõõgivilja tarbimine (inimtarbimine ja tööstuslik tarbimine ehk alkoholsete jookide, õlle ja muude toodete, v. a toidu ja loomasööda valmistamiseks) perioodil 01.07.2014–30.06.2015 ei erinenud perioodi 01.07.2009–30.06.2010 tarbimisest (vastavalt 120,4 tuhat ja 120,7 tuhat tonni), on Eestis kasvatatud kõõgivilja kogus väikeses langustrendis (muutus -1,2%) ning importkõõgivilja kogus ja importkõõgivilja osakaal tarbimises väikeses kasvutrendis (mõlema juhul muutus 1,8%). Kuigi vaadeldaval perioodil oli eksporditud kõõgivilja kogus tagasihoidlik, on see ajas kasvanud (muutus 4,3%).

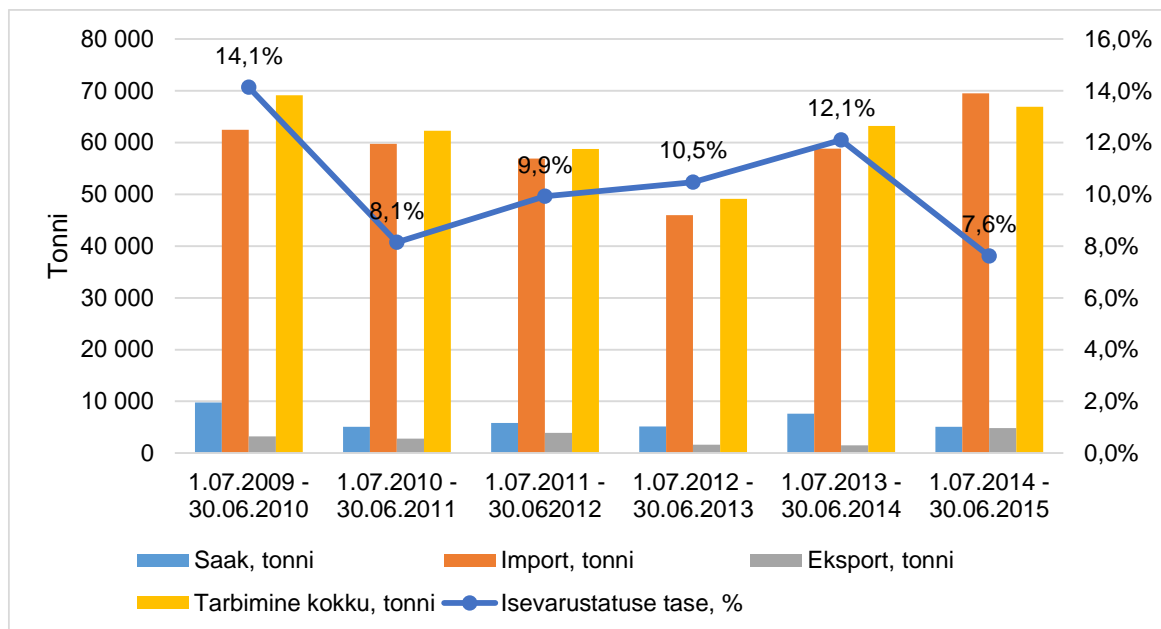

Joonis 4. Värsket kõõgivilja ressurss ja tarbimine perioodil 01.07.2009–30.06.2015

Allikas: Statistikaamet [PM33: Värsket kõõgivilja ressurss ja kasutamine]

Värsket puuvilja ja marja tootmise ja tarbimise näitajad erinevad oluliselt kõõgivilja tootmise ja tarbimise näitajatest. Eestis kasvatatud värsket puuvilja ja marja toodang oli samal perioodil

5,0–9,8 tuhat tonni (Joonis 5). Enamuse puuviljasaagist moodustasid õunad ja pirnid ning marjasaagist maasikas (lisa 2). 1,5–4,8 tonni puuvilja ja marjasaagist eksporditi. Samal ajal kui värske puuvilja- ja marjasaak näitab langustrendi (muutus -12,2%), on kasvanud ekspordi maht (muutus 8,3%). Statistika alusel oli värske puuvilja ja marjadega isevarustatuse tase sõltuvalt aastast 7,6–14,1% ning valdava osa tarvitatavast värskest puuviljast ja marjast moodustas importtoodang. Siinjuures peab märkima, et värske puuvilja ja marja tarbimine sisaldab ka tsitruseliste ja troopiliste puuviljade tarbimist, mida ei saa asendada kohaliku toodanguga.

Joonis 5. Värske puuvilja ja marja ressursid ja tarbimine perioodil 01.07.2009–30.06.2015
Allikas: Statistikaamet [PM34: Värske puuvilja ja marja ressursid ja kasutamine]

Köögivilju, puuvilju ja marju kasvatati ka mahedalt. Kolme aasta võrdluses on maheaianduskultuuride saak vähenenud (Tabel 3). Kokku moodustas mahedalt kasvatatud köögivilja-, puuvilja- ja marjasaak sõltuvalt aastast 1,1–2,1% kogu köögivilja-, puuvilja- ja marjasaagist.

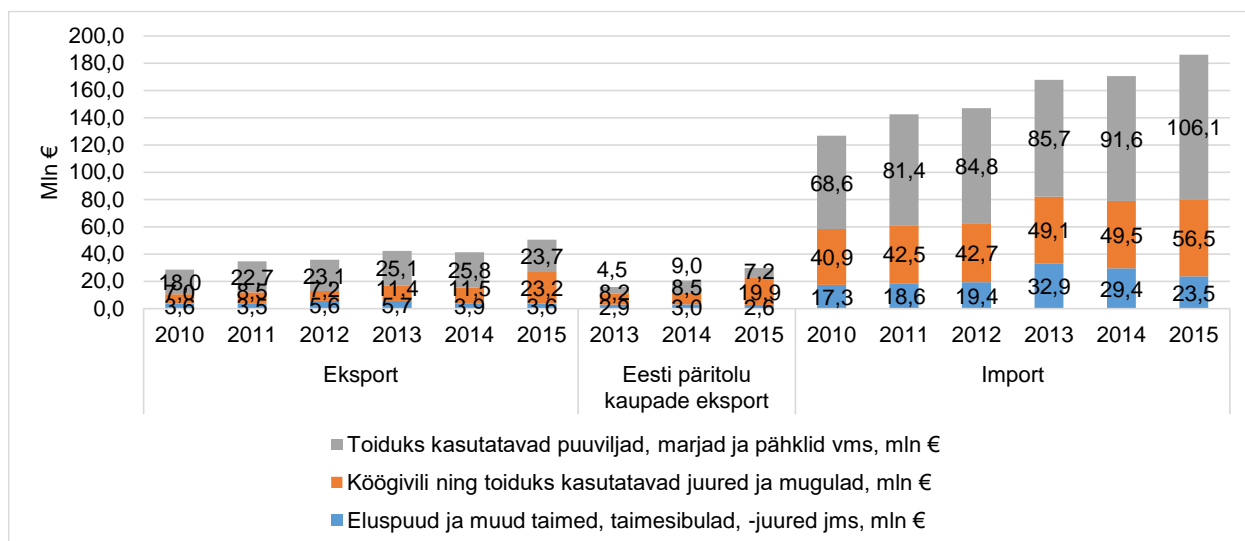
Tabel 3. Maheaianduskultuuride saak (t) ja selle osatähtsus aianduskultuuride saagist (%) aastatel 2013–2015

	2013	2014	2015
Maheköögivilja ja maasikas, t	720	694	613
Mahepuuviljad ja marjad, t	796	291	407
Kokku, t	1516	985	1020
Osatähtsus köögivilja-, puuvilja- ja marjasaagist, %	2,1%	1,1%	1,4%

Allikas: Statistikaamet [PM07: Mahepõllumajanduskultuuride kasvupind ja saak], EMÜ arvutused

Väliskaubandusstatistika alusel on taimede, köögivilja, puuvilja ja marja ekspordi maht aastate jooksul jooksevhindades kasvanud (kasv 12,1%, Joonis 6). Kui 2010. aastal eksporditi Eestist eelpool nimetatud kaupu jooksevhindades 28,6 mln euro eest, siis 2015. aastal juba 50,6 mln euro eest. Eestist viidi välja peamiselt puuvilju ja marju (külmutatud marju) ning köögivilja (kuivatatud kaunvilja, lisa 3). Eesti päritolu kaupade ekspordi kohta kogutakse andmeid alates 2013. aastast. Ka Eesti päritolu kaupade ekspordi maht on aastate jooksul kasvanud (kasv 37,4%) ja osakaal kogu ekspordi mahust suurenenud. Kui 2013. aastal moodustas Eesti päritolu kaupade eksport

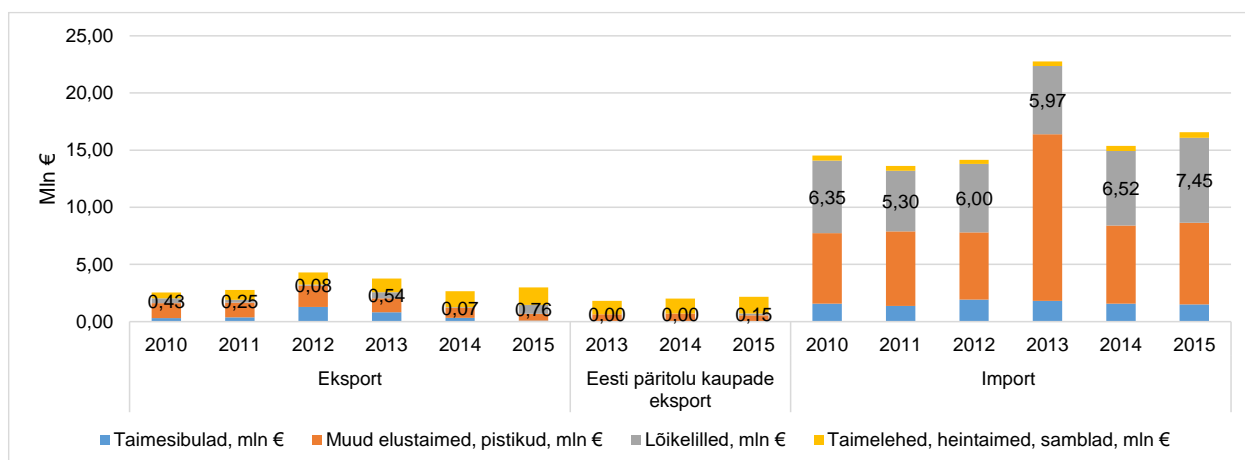
37,2% kogu ekspordi mahust, siis 2015. aastal juba 58,6%. Eesti päritolu kaupadest viidi kõige enam välja köögivilja (peamiselt kuivatatud kaunvilja, aedsalatit, kurki ja muud köögivilja) ning külmutatud marju, puuvilju ja pähkleid. 2015. aastal eksporditi kuivatatud kaunvilja peamiselt Indiasse (8,1 mln € väärtuses), aedsalatit Lähti (0,5 mln €) ja Leetu (0,2 mln €) ning külmutatud marju, puuvilju ja pähkleid peamiselt Hiinasse (3,1 mln € väärtuses) ja Soome (2,4 mln €). Samuti on aasta-aastalt kasvanud taimede, köögiviljade, puuviljade ja marjade import, kuid mitte nii tempokalt kui ekspordi maht (kasv 8,0%). Kui 2013. aastal imporditi kaupu 126,9 mln euro eest, siis 2015. aastal 186,2 mln euro eest. Eestisse imporditi kõige enam puuvilju (banaani ja tsitrusvilju).

Joonis 6. Taimede, köögiviljade, puuviljade ja marjade väliskaubanduse väärtus aastatel 2010–2015, mln €

Allikas: Statistikaamet [VK1: Väliskaubandus]

Aastate jooksul on taimede väliskaubandus jooksevhindades olnud kõikuv (Joonis 7). Aastatel 2010–2015 ekspordi maht, sh Eesti päritolu taimede ekspordi maht kahanes (kahanemine vastavalt -0,1% ja -6,0%), kuid impordi maht kasvas (kasv 6,3%). Aastatel 2013–2015 Eesti päritolu kaupadest eksporditi kõige enam taimelehti, heintaimi ja samblaid (kõikidel aastatel üle 1,0 mln € väärtuses). Lõikelilli hakati eksportima alles 2015. aastal ja seda 0,15 mln € väärtuses.

Joonis 7. Eluspuude ja muude taimede kaubagrupi väliskaubanduse väärtus aastatel 2010–2015, mln €

Allikas: Statistikaamet [VK200: Väliskaubandus]

Väliskaubanduspartnerite arvust ning Eesti päritolu kaupade peamistest eksport- ja importriikidest annab ülevaate Tabel 4. Aastatel 2013–2015 Eesti päritolu köögiviljade, puuviljade ja marjade eksportriikide arv oli suurem ja ajas kasvanud kui taimede puhul. Samuti oli köögiviljade, puuviljade ja marjade peamiste eksportriikide hulgas lisaks naaberriikidele (Soomele, Lätile ja Leedule) ka Aasia riike (Hiina, India ja Egiptus). Eesti päritolu taimede peamised eksportriigid olid Eesti lähinaabrid. Puuvilju ja marju imporditi Eestisse oluliselt rohkematest riikidest kui köögivilju ja taimi. Samas aastatel 2013–2015 imporditi kõige enam puuvilju ja marju Lätist ning köögivilju ja taimi Hollandist.

Kokkuvõtvalt saab öelda, et kuigi olulise osa Eestis tarvitavast värskest köögiviljast, puuviljast ja marjadest moodustab importtoodang, on Eesti aianduse tootmissuunaga tegelevad ettevõtjad suutnud aja jooksul aiandussaaduste ekspordimahtusid kasvatada.

Tabel 4. Eesti päritolu kaupade eksport- ja importriikide arv ning peamised eksport ja importriigi (osatähtsus jooksevhindades, %)

Kaubagrupp	Eesti päritolu kaupade eksport						Import					
	2013		2014		2015		2013		2014		2015	
Eluspuud ja muud taimed, taime-sibulad, -juured vms	Riikide arv	11	Riikide arv	14	Riikide arv	10	Riikide arv	27	Riikide arv	24	Riikide arv	26
	Soome	31%	Läti	32%	Rootsi	23%	Holland	65%	Holland	69%	Holland	83%
	Läti	17%	Rootsi	16%	Taani	20%	Saksamaa	10%	Saksamaa	8%	Läti	7%
	Taani	17%	Taani	14%	Soome	17%	Poola	8%	Poola	6%	Soome	3%
	Rootsi	15%	Soome	11%	Läti	14%	Itaalia	6%	Itaalia	5%	Saksamaa	1%
	Suurbritannia	10%	Saksamaa	8%	Saksamaa	11%	Belgia	6%	Läti	4%	Itaalia	1%
	Ülejäänud riigid	10%	Ülejäänud riigid	18%	Ülejäänud riigid	15%	Ülejäänud riigid	6%	Ülejäänud riigid	8%	Ülejäänud riigid	4%
Köögivilid ning toiduks kasutatavad juured ja mugulad	Riikide arv	14	Riikide arv	14	Riikide arv	16	Riikide arv	38	Riikide arv	35	Riikide arv	35
	Saksamaa	16%	Norra	32%	India	41%	Holland	32%	Holland	27%	Holland	25%
	Soome	16%	Soome	15%	Norra	12%	Läti	23%	Läti	23%	Läti	20%
	Taani	13%	Saksamaa	14%	Egiptus	10%	Poola	8%	Hispaania	9%	Poola	10%
	Läti	13%	Läti	14%	Holland	8%	Leedu	7%	Poola	8%	Hispaania	9%
	Holland	11%	Rootsi	8%	Saksamaa	6%	Hispaania	6%	Leedu	8%	Leedu	9%
	Ülejäänud	31%	Ülejäänud riigid	17%	Ülejäänud riigid	25%	Ülejäänud riigid	25%	Ülejäänud riigid	25%	Ülejäänud riigid	27%
Toiduks kasutatavad puuviljad, marjad ja pähklid	Riikide arv	12	Riikide arv	17	Riikide arv	18	Riikide arv	43	Riikide arv	45	Riikide arv	46
	Soome	68%	Hiina	47%	Hiina	43%	Läti	34%	Läti	31%	Läti	30%
	Hiina	23%	Soome	24%	Soome	37%	Holland	13%	Holland	16%	Holland	16%
	Rootsi	3%	Holland	9%	Šveits	6%	Rootsi	13%	Leedu	11%	Leedu	11%
	Poola	3%	Saksamaa	5%	Taani	3%	Leedu	9%	Rootsi	9%	Rootsi	11%
	Läti	1%	Leedu	3%	Saksamaa	3%	Hispaania	7%	Hispaania	7%	Hispaania	8%
	Ülejäänud riigid	2%	Ülejäänud riigid	13%	Ülejäänud riigid	9%	Ülejäänud riigid	24%	Ülejäänud riigid	25%	Ülejäänud riigid	24%

Allikas: Statistikaamet [VK2: Väliskaubandus], EMÜ arvutused

3. Aiandussektoris tegutsevate ettevõtjate majanduslik suurus aastal 2015

Aiandussektoris tegutsevate ettevõtjate majandusliku ja ressursside iseloomustuse koostamisel kasutati ettevõtjate 2015. aasta majandusaasta aruannetes esitatud andmeid, lisaks välja makstud investeeringutoetuse ning toetusõigusliku põllumajandusmaa pindala andmeid. Esialgselt määrati aianduse tegevusalaga seotuks 1073 ettevõtjat, kes olid müügitulu jaotuse ning põhitegevusala kohaselt valdavalt aiandusele orienteerunud äriühingud. 2015. aastal oli selliseid ettevõtjaid 550.

Alljärgnevalt on esitatud kokkuvõttev tabel 5, kus kajastuvad erinevad aianduse tootmissuunad ja neid 2015. aastal iseloomustavad majanduslikud näitajad. Kuna 2015. aastal sai müügitulu viinamarjakasvatusest vaid kolm ettevõtjat, liideti viinamarjakasvatavad marjakasvatajate hulka.

Tabel 5. Aiandussektoris tegutsevate ettevõtjate majandusnäitajad 2015. aastal

	Köögivilja- kasvatus	Lille- kasvatus	Puuviljakasvatus	Marja- ja viinamarja- kasvatus	Taimede paljun- damine
Ettevõtjate arv	295	46	38	165	72
Töötajate keskmine arv ettevõttes	1,51	2,57	0,66	1,01	3,11
Töötajate arv kokku	445	113	25	167	221
Aiandusest saadud keskmine müügitulu ettevõtte kohta, €	76 102	97 475	13 295	11 142	86 032
Aiandusest saadud müügitulu kokku, tuhat €	22 450	4 484	505	1 838	6 194
Ettevõtjate keskmine müügitulu, €	103 055	250 110	23 218	31 983	141 769
Ettevõtjate müügitulu kokku, tuhat €	30 401	11 505	882	5 277	10 207
Aiandusest saadud müügitulu osakaal ettevõtja müügitulust, keskmine	74%	39%	57%	35%	61%
Bilansimaht kokku, tuhat €	57 333	12 920	5 471	21 062	24 590
Keskmine põhivara kokku, €	180 216	240 224	144 338	105 556	220 450
Ettevõtete osakaal (%), kellel on registreeritud PRIA põllumassiivide registri järgi toetusõiguslik aiandusmaa	29%	8,7%	33%	36%	21%

Allikas: Äriregister (seisuga 23.09.2016)

Aiandussektoris tegutses kõige enam ettevõtjaid köögiviljakasvatuse alal (295 ettevõtet). Sellele järgnes marja- ja viinamarjakasvatus (165 ettevõtet). Taimede paljundamisest sai 2015. aastal müügitulu 72 ettevõtet. Nendele järgnesid lillekasvatavad (46 ettevõtet) ja puuviljakasvatavad (38 ettevõtet). Siit saab järeldada, et aiandussektoris tegutseb piisavalt suurel hulgal ettevõtjaid, kes on olulised Eesti maapiirkondade arengus.

Keskmiselt oli enim töötajaid lillekasvatusega tegelevates ettevõtetes (keskmiselt 2,57 töötajat ettevõtte kohta). Kõige väiksem töötajate arv oli puuviljakasvatuses, kus töötas keskmiselt 0,66 töötajat ettevõtte kohta. Kui võrrelda aiandusest saadud keskmist müügitulu tootmissuundade lõikes, siis võib välja tuua, et lillekasvatuses oli 2015. aastal keskmine aianduse müügitulu ettevõtte kohta kõige suurem (97 475 eurot/ettevõtte). Kõige väiksem oli see marja- ja viinamarjakasvatavate puhul, kus ettevõtte keskmine müügitulu aianduses oli 11 142 eurot. Paljud

ettevõtted, kes tegelevad aiandusega, omavad ka lisategevusi või tegelevad mitme aianduse tootmisuunaga. Seetõttu on toodud tabelis 5 ka ettevõtete kogumüügitulu ja aiandusest saadud müügitulu. Kui vaadata tootmisuundade lõikes müügitulu osakaalusid kogu müügitulust, siis võib välja tuua, et köögiviljakasvatajatel oli aiandussaadustest saadud müügitulu osatähtsus kõige suurem (74%). Lillekasvatajate ning marja- ja viinamarjakasvatajate puhul moodustas nimetatud tootmisuunaga tegelemine keskmiselt vastavalt 39% ja 35% kogu müügitulust.

Samas tabelis toodud bilansimahtude võrdluses võib välja tuua, et köögiviljakasvatajate bilansimaht oli 2015. aastal võrreldes teiste aianduse tootmisuundade bilansimahuga kõige suurem (57 333 tuhat eurot). Kui võrrelda, kuidas jagunes PRIA põllumassiivide registri järgi toetusõiguslik maa, siis võib välja tuua, et vaid 8,7% lillekasvatajatest oli registreerinud toetusõigusliku maa. Teiste aianduse tootmisuundade puhul oli toetusõiguslik maa registreeritud suuremal hulgal ettevõtetel (moodustas ettevõtjatest 21–36%). Seega võib väita, et enamik müügituluga aiandustootjaid tegutseb ilma toetusõigusliku maata.

Järgnevalt on analüüsitud aiandusega tegelevaid ettevõtjaid tootmisuundade ja aiandussaaduste müügist saadud müügitulu suurusgruppide lõikes (vt metoodika peatükk). Tootmisuuna eristamise aluseks oli 2015. aastal aianduse tootmisuunast saadud müügitulu olemasolu.

3.1. Köögiviljakasvatus

Köögiviljakasvatajate EMTAK 2008 koodi 01131 selgitus on järgmine:

01131 Köögivilja- (sh kõrvitsaliste), juurvilja- ja mugulviljakasvatus, k.a seenekasvatus

- leht- ja varsköögiviljade kasvatus (nt artišokk, kapsas, lill- ja spargelkapsas, spargel, spinat, salat, sigur jm leht- ja varsköögiviljad);
- viliköögiviljade kasvatus (nt kurgid ja kornišonid, munataim e baklažaan, tomat, arbuus, kantaluupmelon jm melonid ja viliköögiviljad);
- juur-, sibul- ja mugulköögiviljade kasvatus (nt porgand, kaalikas, küüslauk, sibul, k.a šalottsibul, porrulauk jm juur-, sibul- ja mugulköögiviljad);
- seene- ja trühvlikasvatus;
- köögiviljaseemnete kasvatus, k.a suhkrupeediseemned, v.a muud peediseemned;
- suhkrupeedikasvatus;
- muude köögiviljade kasvatus;
- juur- ja mugulköögiviljade kasvatus (nt kartul, bataat e maguskartul, jahumaniokk, jamss, jm juur- ja mugulköögiviljad).

Tabel 6 on näha, et köögiviljakasvatusega tegelevatest ettevõtetest kuulub suurem hulk gruppi, kus ettevõtete aianduse müügitulu oli 2015. aastal alla 4000 euro (155 ettevõtet). Samas kui vaadata köögivilja müügist saadud müügitulu kokku, siis suurtel tootjatel (2015. aastal oli müügitulu köögiviljakasvatuses üle 14 000 euro) ületas väikeettevõtjate kogusummat mitmekümne kordselt. Ka võib välja tuua, et suurtel tootjatel moodustas köögiviljast saadud müügitulu keskmiselt 78% ettevõtte kogu müügitulust. Väiksematel köögiviljatootjatel on sama näitaja 16%, seega tegelesid köögiviljakasvatuse mõttes väiketootjad lisaks ka muude tegevusaladega.

Tabel 6. Kõõgiviljakasvatavad ja nende 2015. aasta majandusnäitajad müügitulu gruppide lõikes

	Müügitulu suurusgrupp			Kokku
	kuni 4000 €	4000– 14000 €	üle 14000 €	
Ettevõtjate arv	155	59	81	295
Töötajate keskmine arv ettevõttes	0,32	0,58	4,53	1,51
Töötajate arv kokku	49	34	362	445
Kõõgiviljakasvatusest saadud keskmine müügitulu ettevõtja kohta, €	1 025	7 417	269 798	76 102
Kõõgiviljakasvatusest saadud müügitulu kokku, tuhat €	159	438	21 854	22 450
Ettevõtjate keskmine müügitulu, €	6 281	22 719	346 756	103 055
Ettevõtjate müügitulu kokku, tuhat €	974	1 340	28 087	30 401
Kõõgiviljakasvatusest saadud müügitulu osakaal ettevõtte müügitulust (keskmine), %	16	33	78	74
Ettevõtjate osakaal, kellel oli kõõgiviljakasvatuse põhitegevusala (EMTAK 2008 koodi 01131 alusel), %	58	80	86	70
Ettevõtjate osakaal, kellel oli kõõgiviljakasvatuse lisategevusala (EMTAK 2008 koodi 01131 alusel), %	42	20	14	30

Allikas: Äriregister (seisuga 23.09.2016)

3.2. Lillekasvatuse

Lillekasvatavate EMTAK 2008 koodi 01191 selgitus on järgmine:

01191 Lillekasvatuse

- lillekasvatuse;
- lõikelilled ja õienuppude kasvatuse;
- lilleseemnete kasvatuse.

Tabel 7 on näha, et u pooled lillekasvatavad kuuluvad gruppi, kus nende lillekasvatuse müügitulu oli 2015. aastal üle 14 000 euro. Kui vaadata lillekasvatuse müügitulu kokku, siis väikese ja keskmise suurusega ettevõtte annavad kogu lillekasvatuse müügitulust väga väikese osa. Suurte ettevõtjate müügitulu moodustas 97% kogu lillekasvatuse müügitulust.

Tabel 7. Lillekasvatavad ja nende 2015. aasta majandusnäitajad müügitulu gruppide lõikes

	Müügitulu suurusgrupp			Kokku
	kuni 4000 €	4000– 14000 €	üle 14000 €	
Ettevõtete arv	8	13	25	46
Töötajate keskmine arv ettevõttes	0,25	1,69	3,87	2,57
Töötajate arv kokku	2	22	89	113
Lillekasvatuse keskmine müügitulu ettevõtte kohta, €	1 496	9 556	173 905	97 475
Lillekasvatuse müügitulu kokku, tuhat €	12	124	4 348	4 484
Ettevõtte keskmine müügitulu, €	7 066	34 168	440 174	250 110
Ettevõtte müügitulu kokku, tuhat €	57	444	11 004	11 505
Ettevõtte keskmine lillekasvatuse osakaal (müügitulu alusel), %	21	28	40	39
Põhitegevusala osakaal (EMTAK 2008 koodi 01191 alusel), %	75	77	88	83
Lisategevusala osakaal (EMTAK 2008 koodi 01191 alusel), %	25	23	12	17

Allikas: Äriregister (seisuga 23.09.2016)

3.3. Puuviljakasvatus

Puuviljakasvatavate EMTAK 2008 koodi 01241 selgitus on järgmine:

01241 Õun- ja luuviljaliste puuviljade kasvatus

- õun- ja luuviljaliste puuviljade kasvatus (nt õun, aprikoos, kirss ja hapukirss e murel, virsik, nektariin, pirn, küdoonia, ploom ja laukaploom);
- muude õun- ja luuviljaliste puuviljade kasvatus.

Tabel 8 on näha, et üle 60% puuviljakasvatavatest omas puuviljakasvatusest 2015. aastal müügitulu alla 4000 euro. 2015. aastal oli üle 14 000-eurose müügituluga puuviljakasvatavaid seitse, kelle puuviljast saadud müügitulu moodustas 84% kogu puuviljakasvatuse müügitulust.

Tabel 8. Puuviljakasvatavad ja nende 2015. aasta majandusnäitajad müügitulu gruppide lõikes

	Müügitulu suurusgrupp			Kokku
	kuni 4000 €	4000– 14000 €	üle 14000 €	
Ettevõtete arv	23	8	7	38
Töötajate keskmine arv ettevõttes	0,17	0,50	2,43	0,66
Töötajate arv kokku	4	4	17	25
Puuviljakasvatuse keskmine müügitulu ettevõtte kohta, €	1 014	7 217	60 592	13 295
Puuviljakasvatuse müügitulu kokku, €	23 333	57 734	424 148	505 215
Ettevõtte keskmine müügitulu, €	5 734	23 081	80 823	23 218
Ettevõtte müügitulu kokku, tuhat €	132	185	566	882
Ettevõtte keskmine puuviljakasvatuse osakaal (müügitulu alusel), %	18	31	75	57
Põhitegevusala osakaal (EMTAK 2008 koodi 01241 alusel), %	30	88	100	55
Lisategevusala osakaal (EMTAK 2008 koodi 01241 alusel), %	70	12	0,0	45

Allikas: Äriregister (seisuga 23.09.2016)

3.4. Marjakasvatus ja viinamarjakasvatus

Viinamarjakasvatavate EMTAK 2008 koodi 01211 selgitus on järgmine:

01211 Viinamarjakasvatus

- veini- ja lauaviinamarjade kasvatamine viinapuuistandustes.

Marjakasvatavate EMTAK 2008 koodi 01251 selgitus on järgmine:

01251 Muu puuvilja-, marja- ning pähklikasvatus

- marjade kasvatus (nt mustikas, sõstar, karusmari, kiivi, vaarikas, maasikas jm marjad);
- puuviljaseemnete kasvatus;
- söödavate pähklite kasvatus (nt mandel, kašupähkel e akažuu, kastan, sarapuu-, pistaatsia- ja kreeka pähkel jm pähkliid);
- muude puudel ja põõsastel kasvavate viljade kasvatus (nt akaatsiakaunad).

Pooltel marjakasvatavatel oli müügitulu alla 4000 euro (Tabel 9). Suurte tootjate puhul võib välja tuua seda, et 86%-l ettevõtjatel oli marjakasvatus nende põhitegevusala. Väikestel tootjatel oli sama näitaja 57%.

Tabel 9. Marja- ja viinamarjakasvatajad ning nende 2015. aasta majandusnäitajad müügitulu gruppide lõikes

	Müügitulu suurusgrupp			Kokku
	kuni 4000 €	4000– 14 000 €	üle 14000 €	
Ettevõtete arv	94	42	29	165
Töötajate keskmine arv ettevõttes	0,38	1,33	2,59	1,01
Töötajate arv kokku	36	56	75	167
Marja- ja viinamarjakasvatuse keskmine müügitulu ettevõtte kohta, €	1 472	6 589	49 077	11 142
Marja- ja viinamarjakasvatuse müügitulu kokku, tuhat €	138	277	1 423	1 838
Ettevõtte keskmine müügitulu, €	12 887	35 553	88 708	31 983
Ettevõtte müügitulu kokku, tuhat €	1 211	1 493	2 573	5 277
Ettevõtte keskmine marja- ja viinamarjakasvatuse osakaal (müügitulu alusel), %	11	19	55	35
Põhitegevusala osakaal (EMTAK 2008 koodi 01251 alusel), %	57	71	86	66
Lisategevusala osakaal (EMTAK 2008 koodi 01251 alusel), %	43	29	14	34

Allikas: Äriregister (seisuga 23.09.2016)

3.5. Taimede paljundamine

Taimede paljundamise EMTAK 2008 koodi 01301 selgitus on järgmine:

01301 Taimede paljundamine

Taimse paljundus- ja istutusmaterjali tootmine, k.a pistikud, juurevõsud ja seemikud taime vahetuks paljundamiseks või pookealuseks.

- istikukasvatus, sh ilutaimestikute kasvatus, k.a siirdmuru kasvatus;
- juur-, sibul- ja mugulköögivilja taimede kasvatus;
- pistikute, pookokste ning seeneniidistiku kasvatus;
- puukoolide tegevus, v.a metsapuid kasvatavad puukoolid.

Tabel 10. Taimede paljundajad ja nende 2015. aasta majandusnäitajad müügitulu gruppide lõikes

	Müügitulu suurusgrupp			Kokku
	kuni 4000 €	4000–14 000 €	üle 14000 €	
Ettevõtete arv	23	17	32	72
Töötajate keskmine arv ettevõttes	0,57	2,41	5,39	3,11
Töötajate arv kokku	13	41	167	221
Taimede paljundamise keskmine müügitulu ettevõtte kohta, €	1 597	8 054	188 145	86 032
Taimede paljundamise müügitulu kokku, tuhat €	37	137	6 021	6 194
Ettevõtte keskmine müügitulu, €	21 955	92 338	254 146	141 769
Ettevõtte müügitulu kokku, tuhat €	505	1 570	8 133	10 207
Ettevõtte keskmine taimede paljundamise osakaal (müügitulu alusel), %	7,3	8,7	74	61
Põhitegevusala osakaal (EMTAK 2008 koodi 01301 alusel), %	57	76	81	72
Lisategevusala osakaal (EMTAK 2008 koodi 01301 alusel), %	43	24	19	28

Allikas: Äriregister (seisuga 23.09.2016)

Tabel 10 on näha, et sarnaselt teistele aianduse tootmissuundadele domineerivad siingi suured tootjad. 2015. aastal moodustas üle 14 000-eurose müügituluga ettevõtjate paljundamisest saadud müügitulu kogu taimede paljundamisest saadud müügitulust 97%.

Kui võrrelda aianduse tootmissuundi suurusgruppide lõikes, siis peaaegu kõikide tootmissuundade puhul (va lillekasvatus) võib välja tuua, et väikese müügituluga (2015. aastal alla 4000 euro) ettevõtteid oli rohkem kui suure müügituluga (üle 14 000 euro) ettevõtteid. Samas suure müügituluga ettevõtted moodustasid enamiku tootmissuundade kogu müügitulust.

Seega, kui nähakse vajadust hoida sektoris rohkem ettevõtjaid, siis on võimalik toetada lisaks suurematele ka väikseid aiandusettevõtjaid. MAK 2014–2020 investeeringutoetuste puhul tähendaks see seda, et kvalifitseerimistingimustes tuleks alandada müügitulu piiri alla 4000 euro, et väiksemad ettevõtted saaksid samuti toetust.

Samas kui eesmärk on toetada aiandussektori arengut ja laienemist Eestis, siis on seda kõige lihtsam ja otstarbekam teha läbi suurte tootjate, kuna nende müügitulu moodustas suurema osa aiandussaaduste kogu müügitulust. Soovitus on koostada kaks eraldi lähenemist, üks väiksema ja teine suurema tootmismahuga ettevõtjate arenguks.

3.6. Kokkuvõte ettevõtjate toetusõiguslikust aiandusmaast

PRIA põllumassiivide registri järgi kasvatas aianduskultuure 2015. aastal 1193 FIEt. FIEde jagunemine suurusgruppide lõikes on toodud Tabel 11. Tabelist on näha, et enamikul FIEdel (66%) oli registreeritud aianduspinda vähem kui 0,5 ha. 32%-l FIEdest oli aianduspinda 0,51–10 ha ja üle 10,1 ha registreeritud aianduspinnaga FIEd moodustasid vaid 2%. Samas kui vaadata aiandusmaa osakaalu, siis üle 10,1 ha aianduspinna FIEde aiandusmaa (539,48 ha) moodustas 39% kogu FIEde aiandusmaast. 0,51–10 ha suuruse aiandusmaa pindala omavate FIEde (715,37 ha) pindala osakaal oli kogu aianduspinnast kõige kõrgem (51%). Väikest pinda omavate FIEde aianduspind moodustas 10% kogu FIEde aiandusmaast. Kui vaadata FIEde keskmist aiandusmaa osakaalu, siis väikese pinnaga FIEdel moodustas aianduspind keskmiselt vaid 2% kogu aiandusmaast, keskmise suurusega aianduspinnaga FIEdel oli sama näitaja 23%. Suuremat aianduspindala omavatel FIEdel oli keskmiselt pool põllumajandusmaast aianduskultuuride all. Keskmiselt oli FIEde kogu põllumajandusmaast 10% aianduskultuuride all, mistõttu ei saa FIEsid arvata aiandussaaduste tootjate hulka.

Samast tabelist on näha, et marjakasvatuse (maasikad, muud marjad ning viljapuu- ja marjaaiad väikestel pindadel) pinna osakaal oli kõige suurem 0,51–10 ha aianduspinnaga FIEdel (vastavalt 62%, 62% ja 66%). Samuti oli pinna osakaal gruppi 0,51–10 ha kuuluvate FIEde hulgas suurim lille- ja ehistaimede kasvupinna puhul (72%). Viljapuuaedade ja köögivilja pinna jagunemine oli keskmise ja suurema (üle 10,1 ha) gruppi kuuluvate FIEde puhul küllaltki võrdne. Viljapuuaedade puhul oli keskmise aianduspinna gruppi kuuluvate FIEde pinna osakaal 46% ja suure aianduspinna gruppi kuuluvate FIEde puhul 50%. Köögiviljakasvatuse puhul moodustas suurusgrupis 0,51–10 ha aianduspindade osakaal 37% ja üle 10,1 ha suurusgruppi jäävate FIEde pinna osakaal on 49%.

Tabel 11. FIEde toetusõigusliku maa (ha) jagunemine aianduspinna suurusgruppide lõikes

	Aianduspinna suurus			Kokku
	alla 0,5 ha	0,51–10 ha	üle 10,1 ha	
FIEde arv	785	385	23	1193
Aiandusmaa kokku, ha	143,83	715,37	539,48	1398,68
Põllumajandusmaa kokku, ha	24 807,14	16 996,72	2 722,46	44 526,32
FIEde keskmine aiandusmaa osakaal	2%	23%	52%	10%
Maasikapind kokku, ha	17,5	136,79	65,32	219,61
Muu marja pind kokku, ha	16,45	222,25	116,71	355,41
Väikeste viljapuu- ja marjaaedade pind kokku, ha	34,33	70,02	1,61	105,96
Viljapuude pind kokku, ha	8,89	103,24	114,38	226,51
Köögililja pind kokku, ha	66,16	181,78	241,46	489,40
Lillede ja ehistaimede pind kokku, ha	0,5	1,29	0	1,79

Allikas: PRIA põllumassiivide register (seisuga 31.12.2015)

Äriühinguid, kes 2015. aastal PRIA põllumassiivide registri järgi kasvasid aianduskultuure, oli 454 (Tabel 12). Enamikul äriühingutel (55%) oli registreeritud aianduspinna suurus 0,51–10 ha. 34% äriühingute aianduspind oli kuni 0,5 ha ja 11% üle 10,1 ha suurune. Samas kui vaadata aiandusmaa osakaalu, siis üle 10,1 ha aianduspinna äriühingute aiandusmaa (17 393,89 ha) moodustas 72% kogu äriühingute aiandusmaast. Kui vaadata äriühingute keskmist aiandusmaa osakaalu, siis väikese pinnaga äriühingutel moodustas aianduspind keskmiselt vaid 4% kogu aiandusmaast, keskmise suurusega aianduspinnaga äriühingutel oli sama näitaja 32%. Keskmiselt oli äriühingute kogu põllumajandusmaast 25% aianduskultuuride all. Suuremat aianduspindala omavatel äriühingutel oli sama näitaja 57%.

Samast tabelist on näha, et kõige suurema aiakultuuride pinna moodustas muu marja pindala (1216,36 ha). Aianduspinna suurusgruppide lõikes oli kuni 0,5 ha omavate äriühingute puhul kõige enam köögivilja kasvupinda (12,23 ha), 0,51–10 ha omavate äriühingute puhul muu marja kasvupinda (268,7 ha) ja üle 10,1 ha omavate äriühingute puhul samuti muu marja kasvupinda (942,73 ha).

Tabel 12. Äriühingute toetusõigusliku maa (ha) jagunemine aianduspinna suurusgruppide lõikes

	Aianduspinna suurus			Kokku
	kuni 0,5 ha	0,51–10 ha	üle 10,1 ha	
Äriühingute arv	152	251	51	454
Aiandusmaa kokku, ha	32,12	653,44	1 739,89	2 425,45
Põllumajandusmaa kokku, ha	12 629,08	21 620,86	7 796,34	42 046,28
Äriühingute keskmine aiandusmaa osakaal	4%	32%	57%	25%
Maasikapind kokku, ha	5,84	114,15	82,07	202,06
Muu marja pind kokku, ha	4,93	268,70	942,73	1 216,36
Väikeste viljapuu- ja marjaaedade pind kokku, ha	5,88	45,88	52,42	104,18
Viljapuude pind kokku, ha	2,89	79,10	319,40	401,39
Köögililja pind kokku, ha	12,23	141,31	343,27	496,81
Lillede ja ehistaimede pind kokku, ha	0,35	4,30	0	4,65

Allikas: PRIA põllumassiivide register (seisuga 31.12.2015)

3.7. Aiandusettevõtjate pindalatoetuse seos müügituluga

Omaette grupina oli võimalik analüüsida nende ettevõtjate aiandusmaa pindalasid, kes said 2015. aastal aianduskultuuride kasvatamisel pindalatoetust üle 0,5 ha maale, kuid kellel 2015. aastal aianduse EMTAK koodide 01131, 01191, 01211, 01241, 01251, 01301 alusel müügitulu puudus. Selliseid ettevõtjaid oli 120, kellest neli tegelesid töötleva tööstusega (EMTAK kood 10321 – mahlatootmine) ning üks tegeles hulgimüügiga (EMTAK kood 46211 – põllumajandustoorme hulgimüük).

Üle 10,1 ha aianduskultuuride kasvupinnale toetust saanud ja samaaegselt aianduse tegevusalalt müügitulu mittesaanud ettevõtjaid oli 13. Nendest kuuel ettevõtjal oli 2015. aasta majandusaasta andmed seisuga 23.09.2016 äriregistrile esitamata. Väljatoodud ettevõtjad said pindalatoetust keskmiselt 33,8 ha aianduskultuuride kasvupinnale. Kultuurid, mida kasvatati, olid aedmaasikas (kasvatati 7,45 ha), astelpaju (46,26 ha), must sõstar (11,49 ha), õunapuu (46,63 ha), porgand (63,65 ha) ja söögipeet (26,06 ha).

Seitse ettevõtet, kes samuti said 2015. aastal üle 10,1 ha suurusel aianduskultuuride kasvatamisel pindalatoetust, kuid kellel samal aastal müügitulu aianduse tegevusalal puudus, kasvasid arooniat (9,94 ha), astelpaju (101,95 ha), musta sõstart (22,9 ha), punast ja valget sõstart (2,65 ha), muid marjapõõsaid (18,76 ha), viljapuid ja marju väikestel pindadel (39,19 ha) ning õunapuid (27,88 ha). Need seitse ettevõtjat said pindalatoetust keskmiselt 24,8 ha aianduskultuuride kasvupinnale.

Seega saab järeldada, et kõik ettevõtjad, kel on oluline aianduskultuuride kasvupind ja kes saavad sellele PRIA põllumassiivide registri alusel aianduskultuuride kasvatamisel pindalatoetust, ei pruugi aiandussaadusi turule toota või seda oma majandusaasta aruandes eraldi aiandussaaduste müügituluna välja tuua.

3.8. Aiandussektoris tegutsevad tulundusühistud

Arvestades, et sobivaima majandusliku ühistegevuse juriidiliseks vormiks on tulundusühistu, oli äriregistri andmetel aiandussektoris 12 tulundusühistut (Tabel 13). Kõige enam tulundusühistuid oli marjakasvatuses ning ühistud puudusid lille- ja viinamarjakasvatuses ning taimede paljundamise tootmissuunas. Viis tulundusühistut loodi ligi 20 aastat tagasi, üks kuus aastat tagasi ja kaks olid tegutsenud vähem kui kaks aastat. Pooled tulundusühistud olid majanduslikult aktiivsed (2015. aastal oli olemas müügitulu), pooled mitte (sh ühel neist oli kustutamishoiatus). Puu- ja köögivilja (v. a kartul) hulgimüügiga tegeles neli tulundusühistut. Neist kaks loodi veidi enam kui kümme aastat tagasi ja kaks olid tegutsenud vähem kui ühe aasta. Lisaks oli seisuga 26.10.2016 registrist kustutatud kolm aiandussektoris ja üks hulgimüügiga tegutsenud ühistu. Lisaks oli üks hulgimüügiga tegelenud ühistu pankrotis. Seega mitte kõik registreeritud ja ühistegevuse põhimõtete alusel loodud tulundusühistud ei alusta majandustegevusega või ei osutu elujõuliseks.

Tabel 13. Tulundusühistute arv põhitegevuse alusel 2016. aastal

Tootmissuund	Tulundusühistute arv	Kustutatud tulundusühistute arv
Köögiljakasvatus	2	0
Lillekasvatus	0	1
Viinamarjakasvatus	0	0
Puuviljakasvatus	2	0
Marjakasvatus	4	2
Taimede paljundamine	0	0
Puu- ja köögivilja hulgimüük (v. a kartul)	4	1 (lisaks 1 pankrotis)
Kokku	12	4 (5)

Allikas: Äriregister (seisuga 26.10.2016)

PRIA poolt tootjarühmana tunnustatud tulundusühistuid aiandussektoris ei ole.

Teadlased on seisukohal, et hulgimüügiga tegelevaid tulundusühistuid võiks puuvilja-, marja- ja köögiviljasektoris rohkem olla. Samas on ka teada, et ühismüügiga tegelevat tulundusühistut on lihtsam luua nendes valdkondades, kus tootjaid on palju (st on võimalik koonduda sama suurusgrupi tootjatel, mis on oluline liikmete vahelise turvatunde ja ühishuvi loomiseks). Vähem levinud tootmisvaldkondade ja nišitoodete puhul on aga raske leida piisavalt palju sama suuruse ja huviga põllumajandustootjaid ning isegi kui nad on olemas, võib ühistegevuse takistuseks osutuda tootjate hajali paiknemine Eesti erinevates piirkondades. Toodangumahtude koondamisest võiks aga saadav kasu olla suurem just sellistes tootmisvaldkondades. (Leetsaar jt 2013:22)

4. Aiandussektoris tegutsevate ettevõtjate küsitluse tulemused

4.1. Küsitlusmeetodid ja vastamisaktiivsus

Küsitluse valimisse kuulusid aiandusettevõtjad vastavalt koostatud eelanalüüsile aianduses kasutatava põllumajandusmaa või müügitulu olemasolul. Küsitletavate valimi koostamisel lähtuti PRIA põllumassiivide registri ja äriregistri andmetest vastavalt metoodika peatükis esitatud jaotusele. Leitud aiandusettevõtjate üldkogumile koguti äriregistri ja PRIA toetuste registrist kontaktandmed. Valimisse kuulunud 1073 ettevõtja esindajatest 39 isiku kontakt langes kokku kahe või enama ettevõttega ja neljale ettevõttele ei leitud e-posti kontakti. Kuna küsimustik saadeti välja ettevõtjate põhiselt, siis ühele ettevõtjale saadeti küsimustik vaid ühe ettevõtte kohta. Ümberhinnatud üldkogumisse jäi 954 ettevõtjat (või ettevõtte juhatuse liiget), kellele saadeti küsimustik.

Andmete kogumisel kasutati veebipõhist küsitluskeskkonda LimeSurvey. Küsitluses osalejatele saadeti kutse uuringus osalemiseks koos ankeedi lingiga. Nädal pärast küsitluse algust laekus vastused 49 ettevõtjalt. Kõigile, kes ei vastanud, saadeti ankeedi täitmise kohta meeldetuletuskiri. Pärast esimese meeldetuletuskirja saatmist laekus 120 täidetud ankeeti ning samal päeval saadeti küsimustikule mittevastanutele teine meeldetuletuskiri. Küsitlus toimus 2. novembrist kuni 14. novembrini 2016. a.

Ankeedile vastas 157 aiandusega tegelevat ettevõtjat (Tabel 14), mis moodustas 16% üldkogumist. Vastajate seas oli kõige enam köögiviljakasvatajaid (33% vastajatest) ning puuvilja- ja marjakasvatajaid (29%). Ülejäänud vastajad (38%) olid aianduse teiste tootmissuundade esindajad. EMTAK 2008 koodi alusel viinamarjakasvatajaid vastajate seas ei olnud.

Tabel 14. Vastuste arv aianduse tootmissuundade lõikes

Tootmissuund EMTAK 2008 koodi alusel või põllumassiivide registri põhjal aianduspinna omanine	Müügituluga vastajate arv	Aiandus-pinnaga vastajate arv	Kokku	Osatähtsus, %
01131 Köögivilja- (sh kõrvitsaliste), juurvilja- ja mugulviljakasvatus, k.a seenekasvatus	52	9	52	33,1%
01191 Lillekasvatus	15	0	15	9,5%
01211 Viinamarjakasvatus	0	0	0	0,0%
01241 Õun- ja luuviljaliste puuviljade kasvatus	6	2	6	3,8%
01251 Muu puuvilja-, marja- ning pähklikasvatus	45	14	45	28,7%
01301 Taimede paljundamine	18	3	18	11,5%
Ainult aianduspind (puudus aianduse tegevusala)	0	21	21	13,4%
Kokku	136	49	157	100,0%

Küsitluse tagasihoidlikul vastamismääral oli mitu põhjust. Peamised põhjused olid järgmised:

- 1) 42 ettevõtja e-posti aadressilt laekus veateade, et aadress ei ole õige.
- 2) Viielt ettevõtjalt laekus automaatvastus, et nad viibivad puhkusel.
- 3) 50 ettevõtjat vastasid e-posti teel ja neli ettevõtjat telefoni teel, et nad ei ole aiandussaaduste tootjad.

- 4) 18 ettevõtja e-posti aadressi domeen viitas mitte-Eesti kontaktile. Nende seas oli enim (kaheksa) .ru lõpuga ja (neli) .fi lõpuga e-posti aadressi. Lisaks nimetatud domeenidele leidsid veel .nl, .se, .at, .ch ja .cz domeene. Väljatoodud eripära tõttu võis vastamise takistuseks olla keelebarjäär.
- 5) Küsitluse üldkogumi hulka kuulusid mõned kartulikasvatajad, kes ei olnud uuringu sihtgrupp. Kartulikasvatajad sattusid valimi hulka EMTAK 2008 koodi 01131 (köögivilja- (sh kõrvitsaliste), juurvilja- ja mugulviljakasvatus, k.a seenekasvatus) kaudu. Kartulikasvatusega seotud toetusõigusliku maa omanikke, kellel ei olnud registreeritud aianduse tootmissuunaga maad, oli kokku 28. Isegi kui kartulikasvatajatel puudus registreeritud aianduspind, ei olnud võimalik neid valimist välja selekteerida põhjusel, et aiandusala müügitulu ei seostunud ettevõtete puhul automaatselt aianduspinna olemasoluga.

Küsitluses osalenud lillekasvatajatelt küsiti eraldi nende poolt kasvatatavate lillede sortimenti ning kodumaiste lillekasvatajate turuosa. Selleks koostati eraldi küsimustik (lisa 4). Küsitlusmeetodina kasutati telefoniküsitlust. Lillekasvatajate eristamiseks lähtuti ettevõtjate endi poolt aianduse tegevusala tootmissuuna määratlusest. Küsitlusele vastas 20 lillekasvatajat. Nendest 55% olid avamaa-, 40% katmiklillede ja ehistaimede kasvatajad ning üks ettevõtja tegeles lillekasvatusega nii avamaal kui ka katmiklal. Siinjuures peab lisama, et küsitlusele vastanud 12 ettevõtjal oli EMTAK 2008 viiekohalise koodi järgi tegevusalaks lillekasvatus. Ülejäänud olid kas köögiviljakasvatajad või taimede paljundajad. Küsitlus toimus 8. detsembrist kuni 9. detsembrini 2016. a.

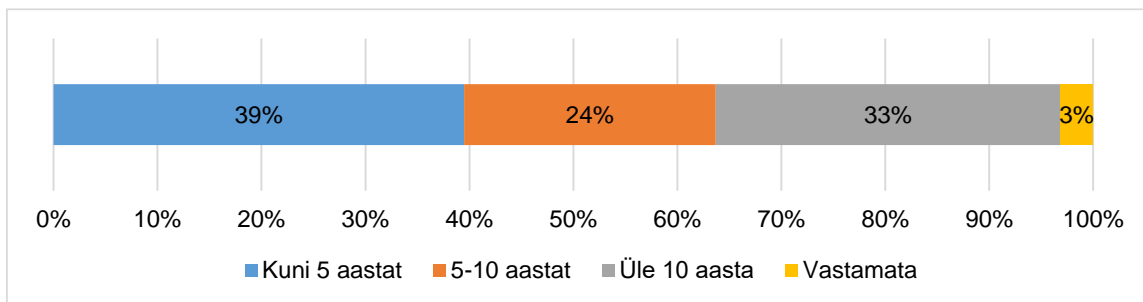
Andmete analüüsimisel kasutati kvantitatiivset meetodit, mis võimaldas andmeid statistiliselt töödelda (keskmised, esinemissagedused ja klassifitseerimine) ning interpreteerimismeetodit, mille abil mõtestati lahti küsitlemisel saadud arvamused ning mille abil formuleeriti soovitusel ja ettepanekud.

Küsitlusandmete analüüsil vastuseid aianduse tootmissuundade ja kasvatatavate kultuuride lõikes ei analüüsitud, küll aga mõnede küsimuste puhul aianduse kahe peamise tootmissuuna alusel, mille määramise aluseks võeti vastajate poolt ankeedis märgitud tootmissuuna müügitulu.

4.2. Küsitluses osalenud ettevõtjate iseloomustus

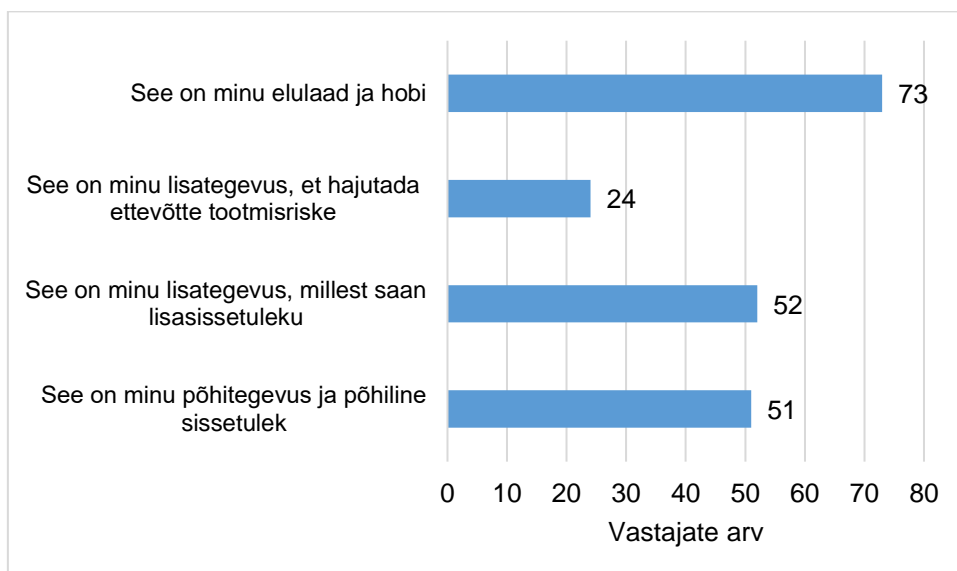
Küsitluses osalenud ettevõtjatelt uuriti aianduse tegevusalal ettevõtjana tegutsemise aega, eesmärki, miks nad aianduskultuure kasvatavad, 2015. aasta müügitulu aianduse tootmissuundade lõikes ning kasutatava põllumajandusmaa suurust.

Suurem osa vastajatest (39% vastajatest) olid aianduse tegevusalal ettevõtjana tegutsenud kuni viis aastat (Joonis 8). Suuruselt järgmise grupi (33%) moodustasid ettevõtjad, kes olid tegutsenud aiandusvaldkonnas üle 10 aasta ning kõige väiksema grupi (24%) ettevõtjad, kes olid aiandusvaldkonnas tegutsenud 5-10 aastat. Ülejäänud vastajad jätsid tegutsemise aja märkimata.

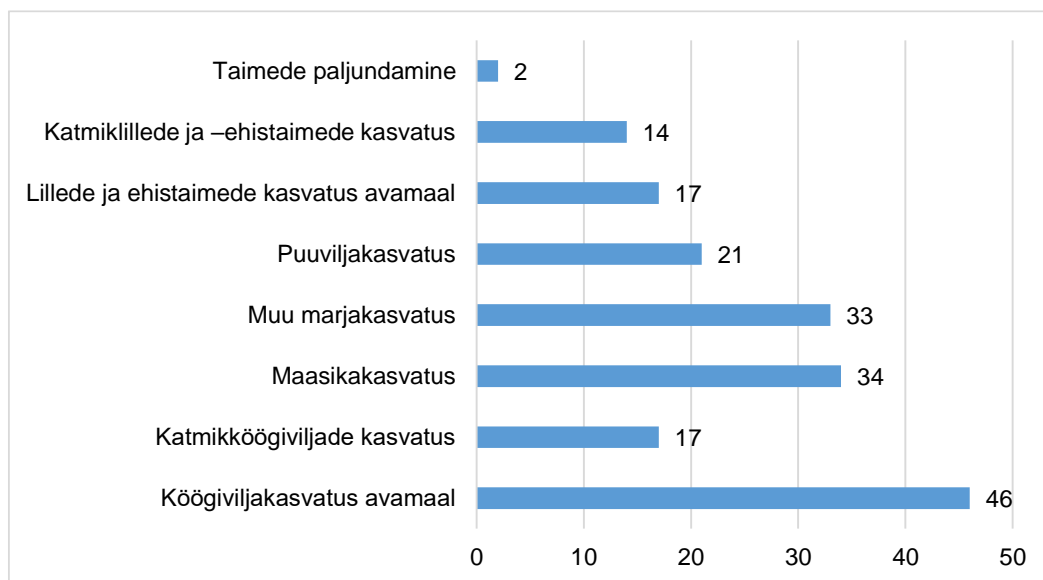
Joonis 8. Aianduse tegevusalal ettevõtjana tegutsemise aeg, %

Küsimusele, mis eesmärgil ettevõtja aianduskultuure kasvatab, sai valida valikvastuste seast mitu varianti. Selgus, et suuremale osale ettevõtjatele oli aianduskultuuride kasvatamine nende elulaad ja hobi (73 ettevõtjale, Joonis 9). Olulisele osale ettevõtjatest oli aianduskultuuride kasvatamine lisategevus, kellest 52 sai aiasaaduste müügist lisasissetuleku ning 24 hajutas aianduse tegevusalaga oma ettevõttes tootmisriske. Aiandus oli põhitegevus ja põhiline sissetulek 51 ettevõtjale. Seega küsitlusele vastasid eelkõige need ettevõtjad, kelle jaoks oli aiandus elulaad, hobi või lisategevusala.

Joonis 9. Aianduskultuuride kasvatamise eesmärk, vastajate arv (n=151)

Küsimusele, millise aianduse tootmissuunaga ettevõtja tegeleb, vastas 77% ettevõtjatest. Alljärgneval Joonis 10 on toodud aianduse tootmissuunad, milles küsitluses osalenud ettevõtjad tegutsesid. 46 ettevõtjat (37%) tõid välja, et nad tegelevad köögiviljakasvatusega avamaal. Maasikakasvatusega tegeles 34 vastajat (27%) ning muu marja kasvatusega 33 vastajat (27%). Puuviljakasvatusega tegeles 21 vastajat (17%). 17 vastajat (14%) tegeles lillede ja ehistaimede kasvatamisega avamaal. Sama palju vastajatest ka katmikköögiviljade kasvatamisega ning 14 ettevõtjat (11%) tegelesid katmiklillede ja ehistaimede kasvatusega. Taimede paljundamisega tegeles kaks ettevõtjat. 31 ettevõtjat (25%) tõi välja, et nad tegelevad kahe või rohkema aianduse tootmissuunaga. Nendest enamusel (23 ettevõtjal) oli üheks tootmissuunaks köögiviljakasvatus avamaal. Teades, et aiandussaaduste kasvatajate seas domineerivad köögiviljakasvatajad (tabelis 5), domineerisid ka vastajate seas köögiviljakasvatajad.

Joonis 10. Aianduse tootmissuunad, milles ettevõtjad tegutsesid, vastajate arv (n=124)

Väga hea vastajate esindatus saavutati lillekasvatuse osas, kuna äriregistri andmetel oli 2015. aastal lillekasvatajaid Eestis 46.

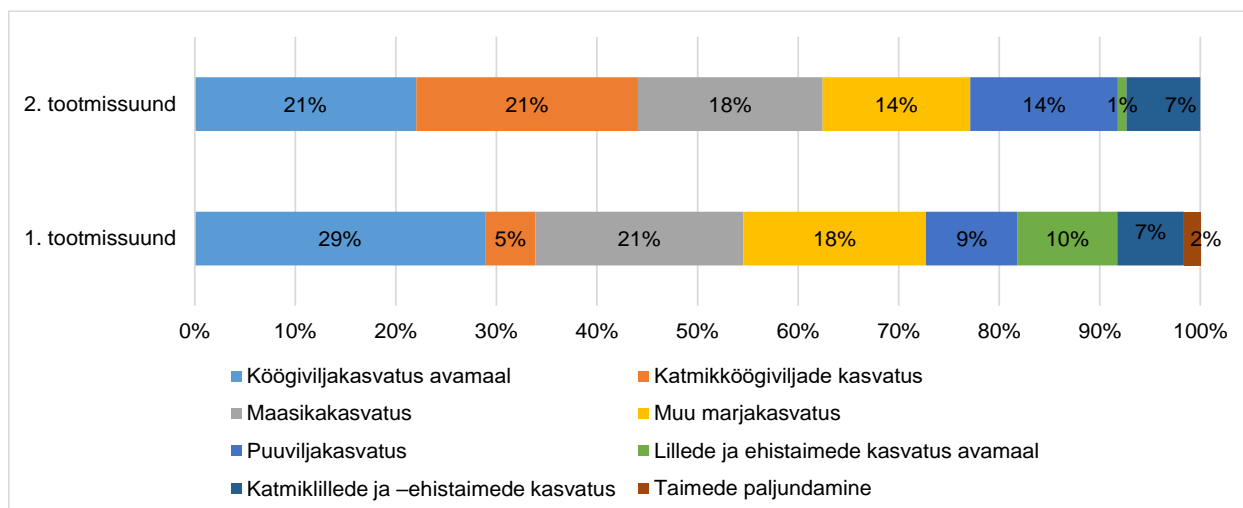
Ettevõtjatel paluti lisaks aianduse tootmissuuna nimetusele välja tuua 2015. aasta müügitulu vastavas tootmissuunas. Tabel 15 on toodud tootmissuundade müügitulu ettevõtja kohta. Kui aritmeetilise keskmise järgi oli katmikköögiviljade kasvatus tootmissuuna ettevõtjatel suurim keskmine müügitulu (845 631 eurot), siis mediaani järgi oli suurim müügitulu katmiklilled ja –ehistaimede kasvatajatel (11 750 eurot). Nii aritmeetilise keskmise kui ka mediaani alusel olid tagasihoidlikuma müügituluga muu marjakasvatuse tootmissuuna ettevõtjad.

Tabel 15. Aastal 2015 müügitulu (€) aritmeetiline keskmine ja mediaan tootmissuundade lõikes (n=112)

Tootmissuund	Aritmeetiline keskmine, €	Mediaan, €
Köögiviljakasvatus avamaal	12 863	3 000
Katmikköögiviljade kasvatus	845 631	1 475
Maasikakasvatus	16 421	1 823
Muu marjakasvatus	3 341	450
Puuviljakasvatus	5 550	975
Lilled ja ehistaimede kasvatus avamaal	60 154	6 000
Katmiklilled ja –ehistaimede kasvatus	56 364	11 750
Taimede paljundamine*	n/a	n/a

*Tootmissuunas tegutses kaks ettevõtjat, kel oli küll olemas müügitulu, kuid grupi väiksuse tõttu müügitulu näitajaid ei kajastata.

Aianduse tootmissuuna juurde märgitud 2015. aasta müügitulu alusel oli võimalik eristada esimest tootmissuunda 121 ning teist tootmissuunda 28 ettevõtjal. Suurima müügitulu alusel mõlemas tootmissuunas domineeris köögiviljakasvatus avamaal (esimese tootmissuuna puhul moodustas 29% ja teise puhul 21%, Joonis 11), millele järgnes esimese tootmissuuna puhul maasikakasvatus (21%) ja teise tootmissuuna puhul katmikköögiviljakasvatus (21%) ning vastavalt muu marjakasvatus (18%) ja maasikakasvatus (18%). Ülejäänud tootmissuundade esindatus oli tagasihoidlikum.

Joonis 11. Suurima müügituluga kaks peamist aianduse tootmissuunda 2015. aastal, %

Põllumajandustootmisel kasutatavat põllumajandusmaa pinda 2015. aasta kohta märkis 128 ja selle võimalikku muutust 2020. aastaks 101 küsitluses osalenud isikut. Kokku plaanisid küsitluses osalenud ettevõtjad oma põllumajandusmaa pinda 2020. aastaks suurendada 4,6 korda ja seda eelkõige rendipinna kasvu arvelt. Kui 2015. aastal moodustas küsitletavatel rendipind 54% kogu kasutatavast põllumajandusmaast, siis 2020. aastaks moodustaks see vastajate hinnangul juba 88%.

Tabel 16. Aianduskultuuride kasvupind (ha) ja rendipinna osatähtsus (%) kahe peamise tootmissuuna lõikes aastatel 2015 ja 2020

Tootmissuund	2015			2020		
	omandis, keskmine (ha)	rendil, keskmine (ha)	rendipinna osatähtsus, %	omandis, keskmine (ha)	rendil, keskmine (ha)	rendipinna osatähtsus, %
1. tootmissuund						
Kõõgiviljakasvatus avamaal	1,62	3,27	59%	3,30	4,83	44%
Katmikkõõgiviljade kasvatus	1,69	-*	98%	1,92	-*	98%
Maasikakasvatus	3,68	2,84	36%	7,63	8,29	34%
Muu marjakasvatus	5,75	7,61	35%	6,51	9,38	29%
Puuviljakasvatus	21,48	2,53	14%	20,59	3,74	13%
Lillede ja ehistaimede kasvatus avamaal	1,01	0,53	24%	1,00	0,69	23%
Katmiklillede ja -ehistaimede kasvatus	0,29	0,05	2%	0,24	0,05	4%
Taimede paljundamine	0,30	1,53	91%	0,30	0,30	50%
Keskmine	4,21	11,20	63%	5,85	16,07	57%
2. tootmissuund						
Kõõgiviljakasvatus avamaal	0,18	0,85	82%	0,53	2,34	87%
Katmikkõõgiviljade kasvatus	0,07	0,40	85%	0,43	0,75	64%
Maasikakasvatus	2,06	2,50	38%	2,26	2,50	36%
Muu marjakasvatus	1,51	3,00	40%	2,50	10,00	67%
Puuviljakasvatus	1,79	-	n/a	2,96	-	n/a
Lillede ja ehistaimede kasvatus avamaal	0,10	-	n/a	0,30	-	n/a
Katmiklillede ja -ehistaimede kasvatus	0,10	400,00	100%	0,10	400,00	100%
Keskmine	1,12	45,71	96%	1,68	47,06	94%

*Vastajate väga väikese arvu ja andmete väga suure hajuvuse tõttu andmeid ei esitata.

Ettevõtjate aianduse esimese tootmissuuna aianduskultuuri kasvupind moodustas 30% ja teise tootmissuuna kasvupind 15% ettevõtja kasutatavast põllumajandusmaa pinnast. 2020. aastaks peaks ettevõtjatel aianduskultuuride kasvupind oluliselt vähenema - esimese tootmissuuna aianduskultuuride kasvupind moodustaks eeldatavalt 2020. aastaks 7% ja teise tootmissuuna puhul 3% ettevõtjate põllumajandusmaa pinnast. Arvestades, et aiandusega tegelevatel ettevõtjatel on plaan aastaks 2020 tootmisel põllumajandusmaad oluliselt suurendada, ei tähenda see aianduskultuuride kasvupinna suurenemist.

Aianduskultuuride esimese tootmissuuna puhul märgiti, et rendipinna osatähtsus on oluliselt väiksem (63% moodustas rendipind) kui teise tootmissuuna puhul (96%, Tabel 16). Samas 2020. aastal peaks rendipinna osatähtsus kasutatavas aianduskultuuride kasvupinnas veidi vähenema. Keskmisest suurem kasvupind oli katmikköögiviljakasvatustes ja puuviljakasvatustes ning väikseim katmiklilled ja ehistaimede kasvatustes.

4.3. Hinnang konkurentsivõimele

Aiandussektoris tegutsevate ettevõtjate konkurentsivõime hindamiseks võeti vaatluse alla küsitlusele vastanute hinnangud ajalisel (kolm aastat tagasi, käesoleval hetkel ja viie aasta pärast) ja ruumilisel skaalal (Eestis, Euroopa Liidus ja väljaspool Euroopa Liitu). Võrreldes Euroopa Liidu ja muu maailmaga hindasid vastajad enda ettevõtte konkurentsivõimet kõige paremaks Eestis (Tabel 17). Samas ei saa seda tulemust kuigi kõrgeks hinnata. Ajamääratluses kuni kolm aastat tagasi ja käesoleval hetkel (2016. aastal) hindasid vastajad enda ettevõtte konkurentsivõimet Eestis pigem rahuldavaks ja viie aasta pärast pigem heaks. Euroopa Liidus ja mujal maailmas hindasid vastajad enda ettevõtte konkurentsivõimet vastavalt halvaks või väga halvaks.

Tabel 17. Vastajate hinnangute keskmine nende ettevõtte konkurentsivõime kohta (skaala 5 - väga hea, 4 - hea, 3 - rahuldav, 2 - halb, 1 - väga halb, n=107)

	Eestis	Euroopa Liidus	Väljaspool Euroopa Liitu
Kuni kolm aastat tagasi	3,0	2,0	1,5
Käesolev hetk (2016. a)	3,3	2,1	1,6
Viie aasta pärast	3,8	2,6	1,9

Aianduses tegutsevatel ettevõtjatel paluti nimetada kuni kolm tegurit, mis vähendavad ettevõtte konkurentsivõimet. Tegemist oli avatud küsimusega, st küsimusel puudusid vastusevariandid. Küsimusele vastas 99 isikut. Tulemused on esitatud Tabel 18 maatriksina tegurite ja nende järjestuse alusel.

Tegureid, mis ettevõtete konkurentsivõimet vähendavad, nimetati palju. Kõige olulisem tegur, mis aiandussektoris tegutsevate ettevõtjate konkurentsivõimet vähendab, on tootmistehnika- või -ruumide mahajäämus või puudumine. Selle järgneb hinnang suurte tootmiskulude (tehakse täies mahus või osaliselt käsitööd, kõrged tööjõumaksud, katmikalal suured kulud soojusenergia tootmisel, kütusekulu vms) ning ettevõtete väiksuse kohta, millest tingituna on neil ka väikesed tootmismahud. Lisaks märgiti ära tööjõupuudust, importtoodangu madalamat hinda, ettevõtte kaugust linnadest, ilmast tingitud tegureid, tihenevat konkurentsi, aiandusettevõtjatele suunatud toetuste puudumist või vähesust, vajaliku põllumajandusmaa puudumist või selle väiksust, turustusprobleeme ja Eesti turu väiksust. Muude tegurite all nimetati ettevõttest (mahetoodangu kasvatamine, puudujäägid tootmises, rendilepingu lõppemine vms) ja ettevõtluskeskkonnast

(nõudluse langus, suurte kaubanduskettide tegevus, ausa turu puudumine vms) tulenevaid probleeme.

Tabel 18. Ettevõtte konkurentsivõimet vähendavad tegurid, mainitud kordade arv (n=99)

	1. tegur	2. tegur	3. tegur	Kokku
Tootmistehnika- või -ruumide mahajäämus või puudumine	8	12	9	29
Suured tootmiskulud	10	9	7	26
Ettevõtte väiksus, tootmismah	16	4	5	25
Tööjõupuudus	8	9	7	24
Importtoodangu madal hind	7	8	3	18
Ettevõtte asukoht	6	4	4	14
Ilm, sh muud looduslikud tegurid	7	3	3	13
Tihe konkurents	6	4	2	12
Toetuste puudumine või vähesus	6	1	4	11
Tootmismaa puudus või väiksus	3	5	1	9
Probleemid turustusega	2	2	3	7
Eesti turu väiksus	2	1	-	3
Muu	18	16	14	48
Kokku	99	78	62	239

Lisaks märkis üks ettevõtja ebavõrdseid toetusi Euroopa Liidus järgnevalt:

„Euroopa Liidus erinevad toetused igas riigis, samuti erinevad riikide omapoolsed toetused põllumeestele ning see loob täiesti ebavõrdsed tingimused tootjatele.“

4.4. Toodangu turustamine ja takistused toodete müügil

Aiandustootjate toodangu turustamise viisid olid suhteliselt ühetaolised. Nii esimese kui teise tootmissuuna 66,1% toodangust müüdi otse lõpptarbijale (Tabel 19), mida nimetatakse teadlaste poolt kõige kasumlikumaks turustamise viisiks üldse. Viimastel aastatel on oluliseks märksõnaks muutunud ka lühike tarneahel, mis edendab kohaliku toidu tarbimist ning aitab esmatootjatel suurendada enda konkurentsivõimet ja turujõudu. Lühikese tarneahela näideteks on talupoed, taluturud, toidu koju tellimise teenused ning Eestis populaarsust kogunud otse tootjalt tarbijale (nn O.T.T) nime kandvad toiduvõrgustikud, mille puhul on tegemist vabatahtliku kodanikualgatusega. Küsitletud aiandustootjate puhul moodustas lühike tarneahel 17–18% mõlema tootmissuuna toodangu turustamisviisidest. Märkimisväärse osa moodustas ka hulgimüük (esimese tootmissuuna puhul 15% ja teise puhul 13%), kuid oluliselt väiksema osa ühistuline turustamine ja eksport.

Aianduse tootmissuundade lõikes saab öelda, et avamaal köögivilja kasvatajatel olid turustamise viisid kõige mitmekesisemad (kasutasid eelpool mainitud viit turustusviisi) ning katmikalal köögivilja kasvatajad kasutasid samal ajal vaid kaht turustusviisi (otsemüüki ja lühikest tarneahelat). Toodangu ühistulist turustamist kasutas üks avamaal köögivilja- ja üks puuviljakasvataja. Mõlemad ettevõtjad turustasid oma toodangu saajaprotsendiliselt ühistu kaudu.

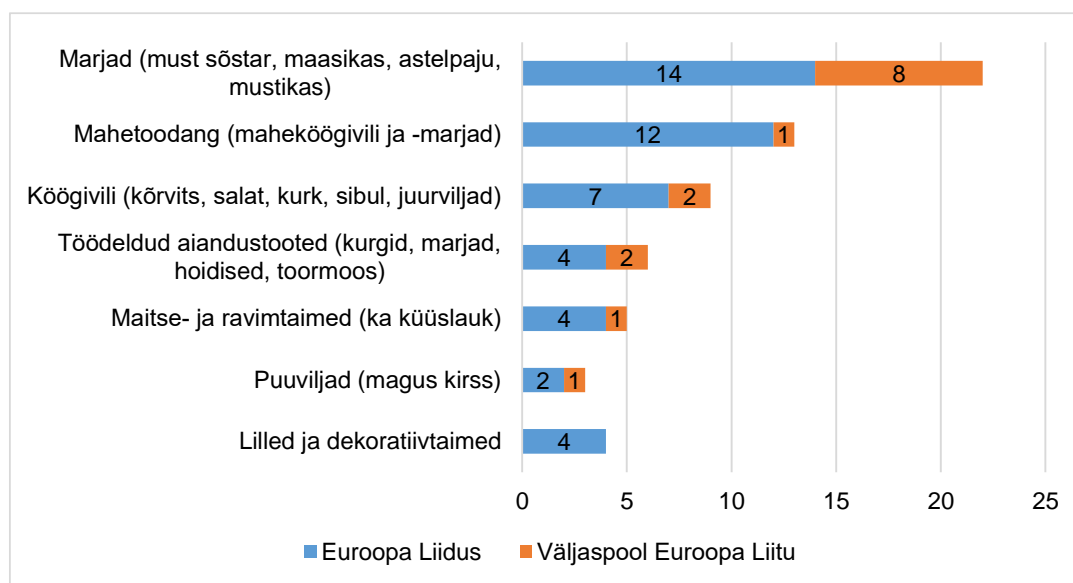
Tabel 19. Turustamisviiside jaotus vastuste keskmisena 2015. aasta toodangu turustamise alusel kahe peamise tootmissuuna lõikes, % (n=105)

	1. tootmissuund, %	2. tootmissuund, %
Otsemüük lõpptarbijale (müük tootjalt tarbijale), %	66,1	66,1
Lühike tarneahel (tootja ja lõpptarbijaga vahel on kuni 1 vahendaja), %	17,0	18,1
Hulgimüük, %	15,3	13,0
Ühistuline turustamine, %	1,0	2,8
Otse eksporti, %	0,6	0,0
Kokku	100,0	100,0

Saab öelda, et aianduse tegevusalal tegutsevad ettevõtjad kasutavad ettevõtte jaoks majanduslikus mõttes kõige kasumlikemaid turustamise viise (otsemüüki ja lühikest tarneahelat), kuid samas suhteliselt väikese töötajate arvu juures (2015. aastal oli sõltuvalt tootmissuunast keskmine töötajate arv 0,66–3,11, tabel 5) on see ettevõtjatele suur koormus. Üks ja sama inimene peab tegelema nii tootmisega, toodangu esmatöötlemisega ja/või turustamisega.

Oma aiandustoodangut eksportisid vähesed (üheksa ettevõtjat). Küsimusele, kui suure osa moodustas 2015. aastal toodangu müük väljapoole Eestit ettevõtte müügitulust kuni kahe peamise tootmissuuna lõikes, vastas seitse ettevõtjat. Kõik need seitse ettevõtjat eksportisid vaid esimese tootmissuuna toodangut. Euroopa Liitu eksportis kuus vastajat ja nende keskmine ekspordi maht moodustas 32% ettevõtte müügitulust. Euroopa Liidust välja eksportis oma toodangut kaks vastajat. Nende keskmine ekspordi maht moodustas 36% ettevõtte müügitulust. Eksporditi maasikat ja muid marju ning vähesel määral avamaal kasvatatud lilli.

Vastajatel paluti hinnata, missugune aiandustoodang on nende arvates ekspordi osas kõige perspektiivikam nelja aasta pärast (2020. aastal). Küsimusele vastasid vähesed (38 ettevõtjat, Joonis 12), mis võis tuleneda sellest, et turgusid tuntakse väljaspool Eestit vähe. Kõige perspektiivikamateks ekspordi artikliteks peeti marju ja mahetoodangut (nii köögivilja kui ka marju). Sellele järgnesid köögivilid, väärindatud toodang, maitse- ja ravimtaimed, puuviljad ning lilled ja dekoratiivtaimed.

Joonis 12. Ekspordi osas perspektiivikad aiandustoodangud, mainitud kordade arv (n=38)

Vastajatel paluti välja tuua, millised on olulisemad toodangu turustamisprobleemid või –takistused Eestis ja väljaspool Eestit. Valida sai mitu vastusevarianti. Toodangu turustamisprobleemid on Eestis suuremad kui välismaal, mis võib tuleneda sellest, et vähestel ettevõtjatel oli ekspordi kogemus. Suurimateks takistusteks toodangu turustamisel Eestis nimetati importtoodangut (nii selle madalam hinnatase kui ka suur osakaal jaekaubanduses) ning oma toodangu kõrget omahinda (Tabel 20). Väljaspool Eestit nimetati suurimaks takistuseks suurte tarnekoguste nõudmist. Muude takistustena toodi välja seda, et iga-aastaselt ei pruugi aiandusest saaki saada, vähest jõudlust tegeleda aktiivselt müügiga, kõlbatut konkurentsi ja ettevõtte tootmisvõimsuse väiksust.

Tabel 20. Vastajate osakaal, kes nõustusid, et toodud väited on olulised toodangu turustamise takistused, % (n=157)

	Eestis	Väljaspool Eestit
Importtoodangu madalam hinnatase	47%	14%
Toodangu kõrge omahind	41%	17%
Importtoodangu suur osakaal jaekaubanduses	36%	9%
Nõutakse suuri tarnekoguseid	31%	27%
Nõutakse tarnekoguseid pikemaks perioodiks	30%	16%
Toodangule turu otsimine on ajamahukas	17%	17%
Kontaktide puudumine	16%	19%
Aeglane raharinglus	11%	8%
Muu	4%	-

Kahe ettevõtja kommentaarid kaubanduskettide tavapärase käitumise ja aeglase raharingluse kohta:

„Kaubanduskettides ei planeerita pikalt ette ja ei sõlmita aegsasti lepinguid. Aianduses algab järgmise aasta planeerimine augustis-septembris. Sel ajal ei mõtle kaubandus veel järgmisele kevadele. Kevadel aga küsitakse suuri koguseid, mida pole võtta. Igaks juhuks aga ei saa kasvatada.“

„Aeglane raharinglus muudab meie toodangu kaks korda kallimaks kui isegi näiteks Lätis.“

4.5. Lillekasvatajate sortiment ja turuosa

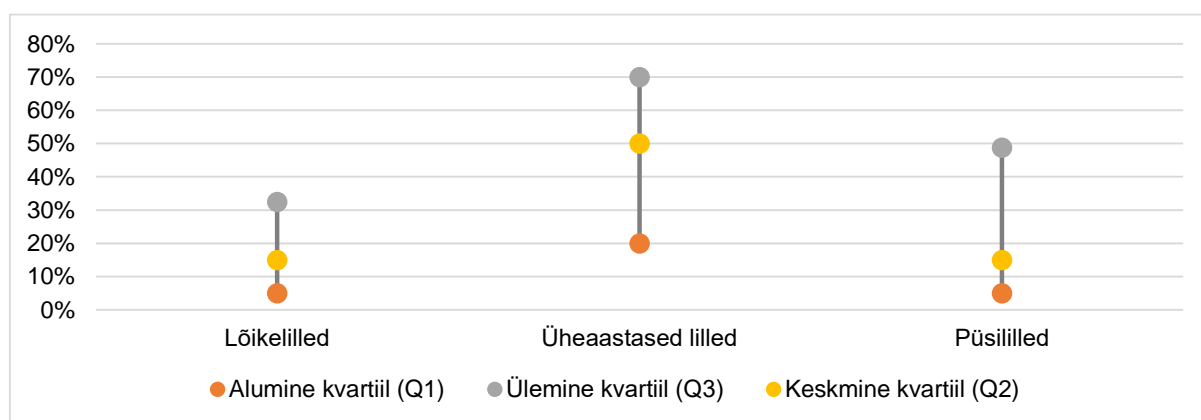
Lillekasvatajatelt uuriti nende poolt kasvatatavate lillede sortimenti ja lillekasvatajate turuosa. Lillekasvatuse sortimendis eristati lõikelilli (roose, tulpe, nartsisse, krüsanteeme vms), üheaastaseid kevad-, suve- ja sügislilli, püsililli ning muid lilli.

Küsitlusest selgus, et 2015. aastal lillekasvatuse müügitulu alusel 55% lillekasvatajatest kasvas müügiks üht, 40% kaht ja 5% kolme sortimenti lilli. Vastajate seas domineerisid üheaastaste lillede kasvatajad (14 lillekasvatajat, Tabel 21). Püsilillede kasvatajaid oli üheksa, lõikelillede kasvatajaid kuus ja üks lillekasvataja tegeles alpikannide kasvatamisega, mille kasvatamise ettevõtja plaanis lõpetada, kuna turul domineerib odavam importtoodang. Lillede müügitulu alusel saab öelda, et kõige enam oli lillekasvatajaid, kes olid spetsialiseerunud üheaastaste lillede (peamiselt suvelillede) kasvatusele.

Tabel 21. Lillekasvatavate arv ja lillede sortimendi osatähtsus lillekasvatatuse müügitulus 2015. a (n=20)

	Lillekasvatavate arv	Osatähtsus lillekasvatuse 2015. a müügitulust (lillekasvatavate arv)		
		kuni 10%	11-89%	üle 90%
Lõikelilled	6	2	2	2
Üheaastased lilled	14	2	2	10
Püsililled	9	3	-	6
Muu	1	1	-	-

Lillekasvatavate hinnangud kodumaiste lillede turuosast Eestis varieerusid lillede sortimentide lõikes suurel määral (Joonis 13), kuigi lillekasvatavatel küsiti arvamust üksnes selle sortimendi kohta, mida ettevõtja kasvas. Ettevõtjate arvates on Eestis kasvatatud üheaastastel lillel arvestatav turuosa võrreldes välismaise kaubaga (moodustab keskmiselt 50% turust). Ühe lillekasvatava hinnangul on Eesti lillekasvatavatel raske konkureerida vaid importtootsbegooniaga. Lillekasvatavate hinnangul imporditakse üheaastaseid suvelilli Eestisse vähe (peamiselt Lätist), kuna suvelilli on keeruline transportida. See omakorda loob Eesti lillekasvatavatele eelise. Lillekasvatavate hinnangul müüakse imporditud üheaastaseid lilli pigem suuremates ehitus- ja aiapoodide kettides ning küsimus on suurtootjates, kes tegelevad üheaastaste lillede ajatamisega. Samas väiketootjad on valinud üheaastaste lillede kasvatamisel (kasutatakse teistsuguseid väetisi vms) ja müümisel teise taktika ning suudavad müüa üheaastaseid lilli kevadest sügiseni. Lisaks märgiti, et turuosa suuruse määrajaks on kindlasti ka hind, kuna eestlane on hinnatundlik ja seetõttu läheb kaubaks pigem välismaine odavam kui kodumaine kallim kaup.

Joonis 13. Kodumaiste lillekasvatavate turuosa kvartiilid, % (n=19)

Samas kodumaise lõike- ja püsilille osakaal Eesti turul on lillekasvatavate hinnangul tagasihoidlikum (keskmiselt 15%). Püsilillede väikese turuosa põhjuseks nimetati seda, et suuremad lillekasvatavad kasutavad tootmisel peamiselt mujal ettekasvatatud taimi. Väikesed lillekasvatavad kasvatavad püsililli küll ise, kuid neidki on väga vähe alles jäänud. Nii lõike- ja püsilillede osas lisati, et importkaubal on väga suur turujõud. Küsitletavate hinnangul tuuakse palju kaupa Hollandist ja Lätist. Kaubandusketid ei võta väiketootjatelt kohalikku toodangut vastu, kuna väiketootjad ei suuda pakkuda jaekettidele nii suurt kogust nagu nõutakse.

4.6. Investeeringud

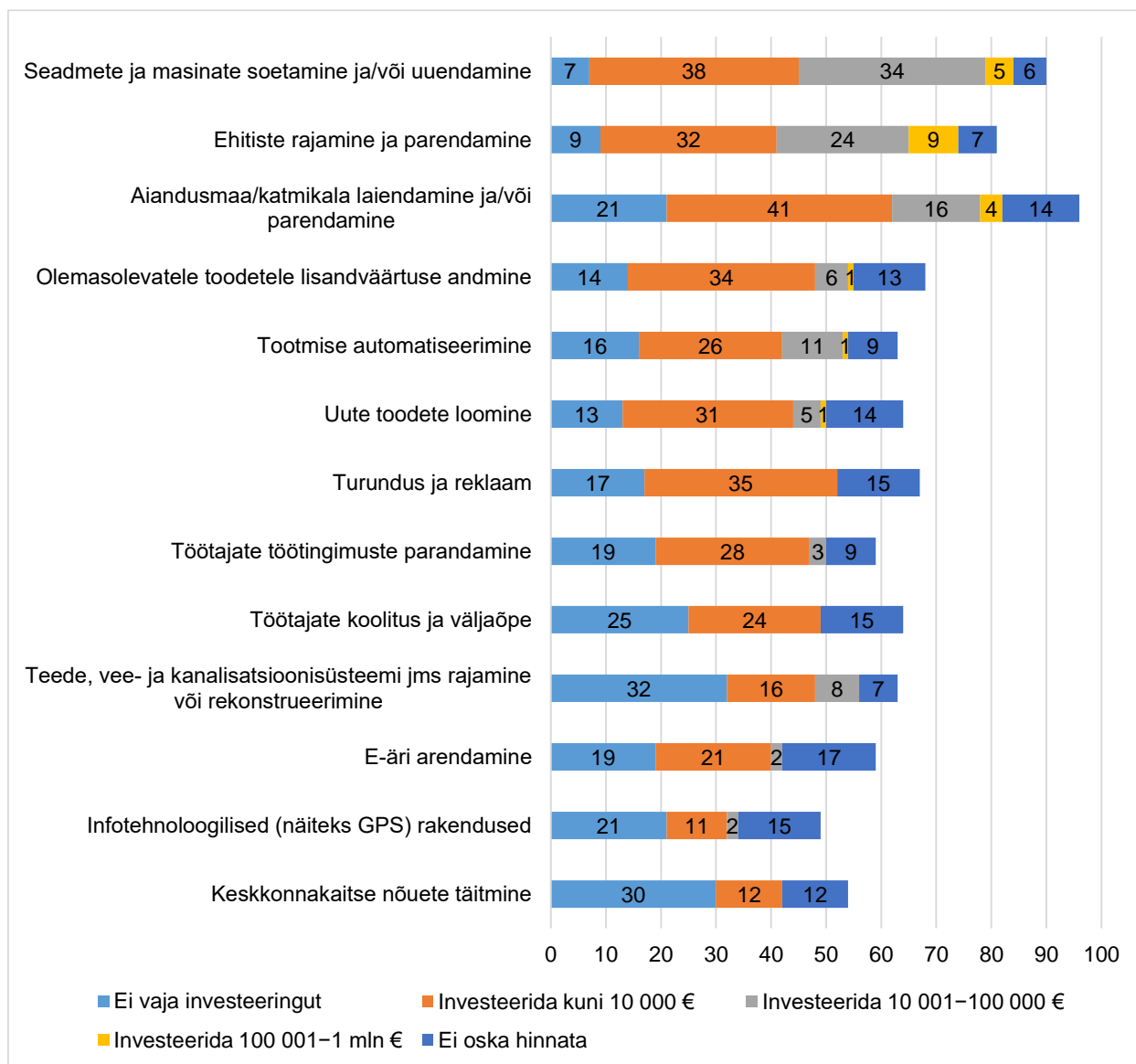
Ettevõtjatel uuriti nende varasemat investeeringukäitumist kahe peamise tootmissuuna lõikes ja investeeringuplaane tulevikus. Perioodi 2010–2015 esimese tootmissuuna keskmine investeeringute maht oli kaks korda suurem kui teise tootmissuuna keskmine investeeringute maht (Tabel 22). See võis tuleneda ka sellest, et teatud tehnikat või tootmisruume kasutati mõlema tootmissuuna puhul ning nende investeeringute maht märgiti esimese tootmissuuna juurde. Esimese tootmissuuna puhul oli aastatel 2010–2012 keskmisest oluliselt suurem investeeringute maht katmiklilledele ja –ehistaimede kasvatajatel ja maasikakasvatajatel ning aastatel 2013–2015 maasikakasvatajatel.

Tabel 22. Investeeringute maht, keskmine (€, n=87)

	1. tootmissuund		2. tootmissuund	
	aastatel 2010–2012, keskmise (€)	aastatel 2013–2015, keskmise (€)	aastatel 2010–2012, keskmise (€)	aastatel 2013–2015, keskmise (€)
Köögiviljakasvatus avamaal	24 067	12 809	-	3 921
Katmikköögiviljade kasvatus	2 667	6 667	-	3 300
Maasikakasvatus	49 447	50 719	8 975	8 170
Muu marjakasvatus	12 027	10 471	3 000	5 000
Puuviljakasvatus	16 429	32 656	50 000	27 500
Lilled ja ehistaimede kasvatus avamaal	10 011	12 663	-	5 000
Katmiklilled ja -ehistaimede kasvatus	70 500	28 571	5 000	-
Taimede paljundamine	35 000	27 500	-	-
Keskmine	27 378	25 918	12 564	11 714

Teise tootmissuuna puhul oli aastatel 2010–2015 keskmisest oluliselt suurem investeeringute maht puuviljakasvatajatel. Vaadeldaval perioodil tegid kõige tagasihoidlikumalt investeeringuid katmikköögiviljade kasvatajad.

Küsimusele, milliseid investeeringuid plaanib ettevõtja teha nelja aasta jooksul (aastaks 2020), vastastas 104 ettevõtjat (Joonis 14). Sõltumata investeeringu rahalisest väärtusest oli aianduse tegevusalal ettevõtjatel suurim vajadus investeerida seadmetesse ja masinatesse (77 ettevõtjat). Nendest 38 pidas vajalikuks investeerida kuni 10 000 eurot ja 34 ettevõtjat 10 001–100 000 eurot seadmete ja masinate soetamise ja/või uuendamisse. Teine suurem investeeringuvajadus puudutas ehitisi (vajadus oli 65 ettevõtjal), kus mõnel ettevõtjal võib investeeringuvajadus ulatuda kuni ühe miljoni euroni ning kolmas aiandusmaa ja/või katmikala laiendamist ja/või parendamist, kus samuti mõnel ettevõtjal võib investeeringuvajadus ulatuda ühe miljoni euroni. Teised, kuid mitte vähem olulisemad investeeringuvajadused puudutasid põllumajandustoodete töötlemist, töötajaid ning infotehnoloogilisi rakendusi.

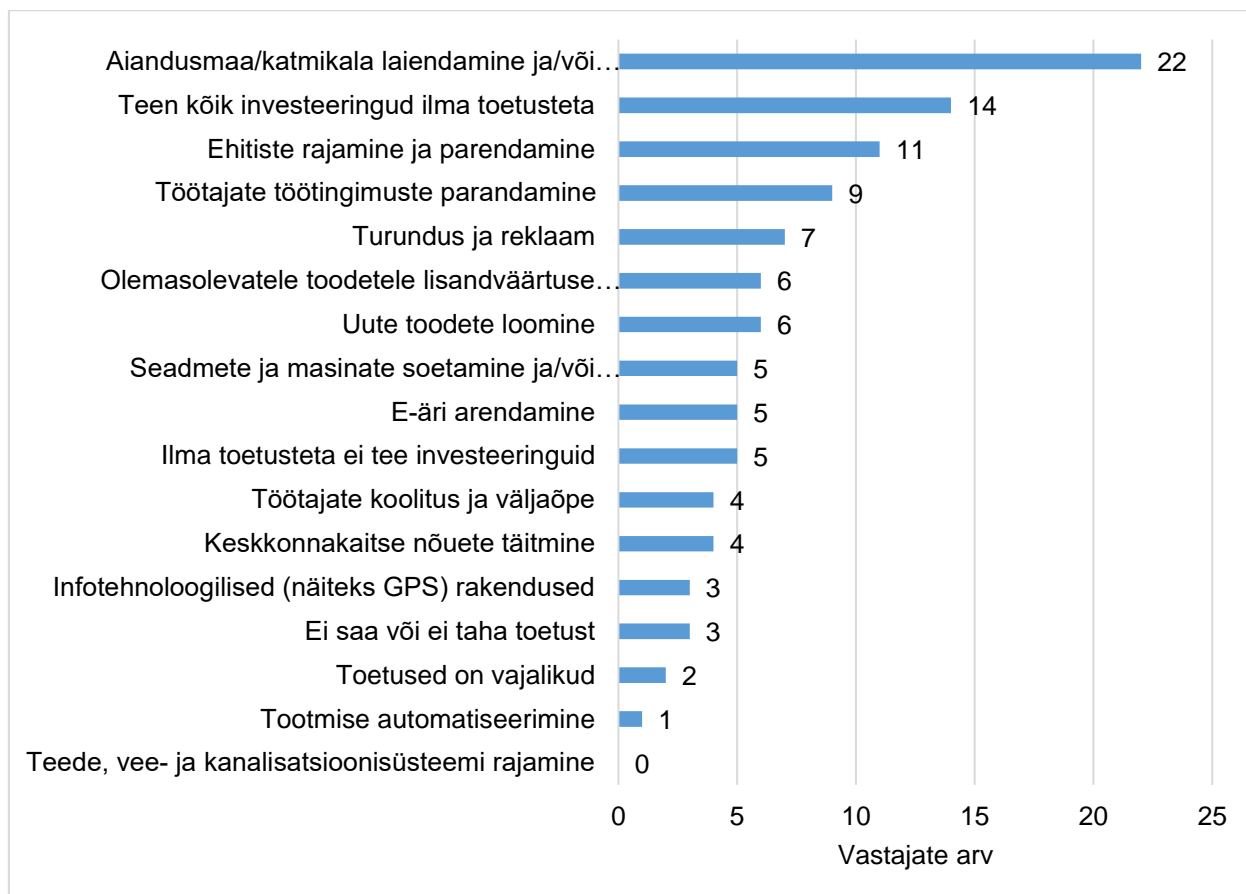

Joonis 14. Vastajate hinnang järgmise nelja aasta investeeringute kohta, vastuste arv (n=104)

Kõige vähem nähti vajadust investeerida tehnilisse taristusse ja keskkonnakaitse nõuete täitmisesse. Üldistatult võib öelda, et investeeringu rahalise väärtuse järgi domineeriv investeeringu vajadus oli kuni 10 000 eurot (349 vastaja hinnangul). Arvestades aianduse tegevusalal tegutsevate ettevõtjate väiksust ja vastajate hinnanguid, ei ületa aiandussektoris tegutsevate ettevõtjate investeeringuvajadus üht miljonit eurot ettevõtte kohta.

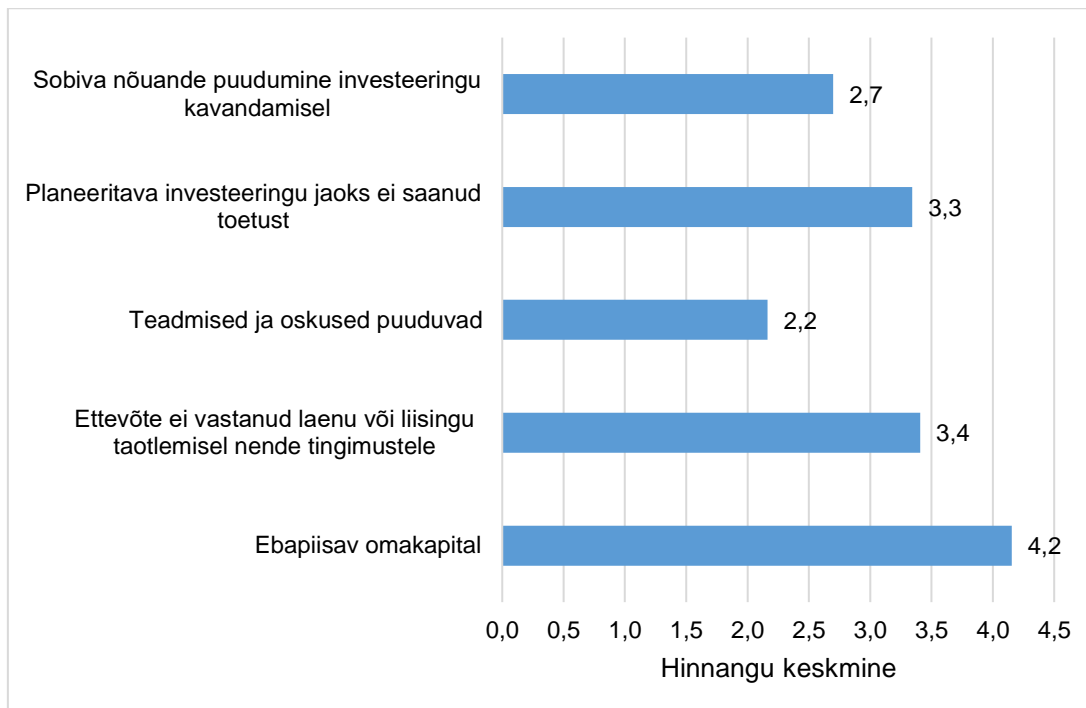
Sellele järgnesid ehitiste rajamine ja parendamine (13% vastajatest) ning töötajate töötingimuste parandamine (11% vastajatest). Suur osakaal (16%) oli ka neid ettevõtjaid, kes tõid välja, et nad on valmis kõikides eelpool toodud valdkondades ilma toetusteta investeerima.

Enim ilma toetusteta on aiandusettevõtjad valmis tegema aiandusala laiendamisel ja/või parendamisel (29% vastajatest, Joonis 15). Sellele järgnesid ehitiste rajamine ja parendamine (13% vastajatest) ning töötajate töötingimuste parandamine (11% vastajatest). Suur osakaal (16%) oli ka neid ettevõtjaid, kes tõid välja, et nad on valmis kõikides eelpool toodud valdkondades ilma toetusteta investeerima.

Joonis 15. Valdkonnad, kus ettevõtjad on valmis ilma toetuseta investeerima, vastuste arv (n=85)

Küsimuse, millised on investeeringute tegemise takistused, vastuste keskmised on toodud alljärgneval Joonis 16. Jooniselt on näha, et ettevõtjad hindasid investeeringute puhul kõige suuremaks takistuseks ebapiisavat omakapitali. Sobiva nõuande puudumist investeeringu kavandamisel ning teadmiste ja oskuste puudumist ei hinnanud ettevõtjad investeeringute tegemisel takistavaks teguriks.

Joonis 16. Vastajate hinnang investeeringute takistuste kohta, keskmine (skaala 5 - täiesti nõus, 4 - pigem nõus, 3 - nii ja naa, 2 - pigem ei nõustu, 1 - üldse ei nõustu, n=96)

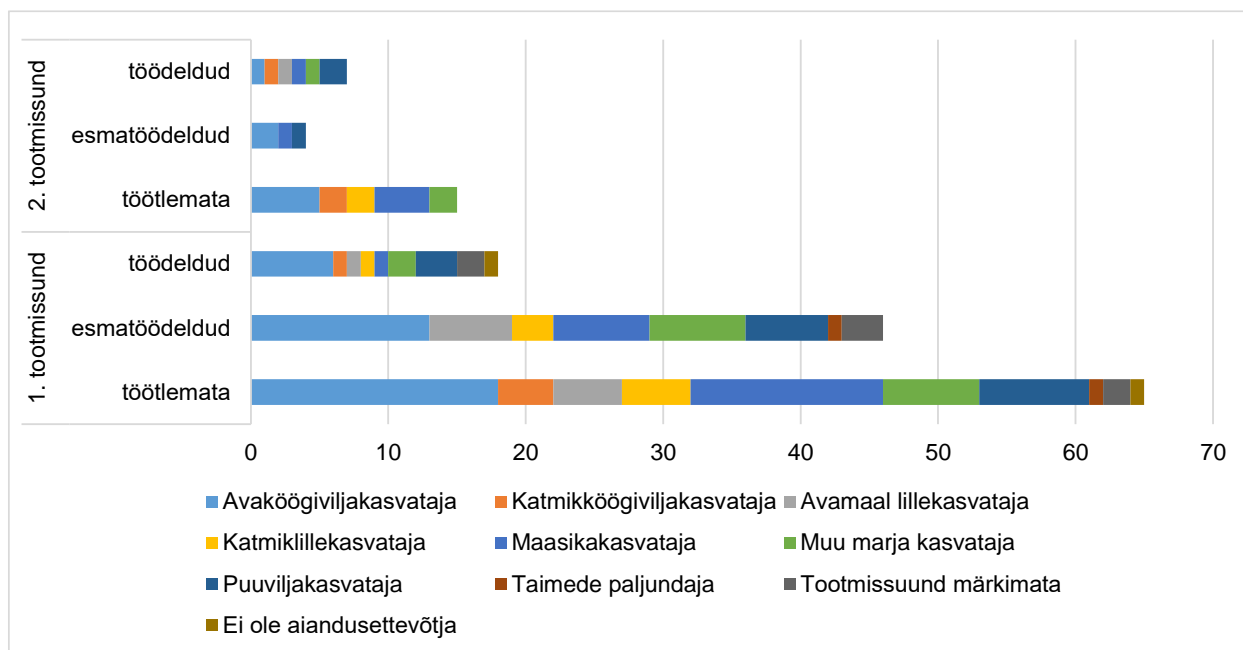
4.7. Tootlikkus ja selle suurendamise võimalused

Tootlikkuse tõstmine eeldab tegevusi mitmel tasandil: (1) ettevõtte tasandil, (2) majandusharu tasandil ja (3) riigi tasandil. Tegevusi nimetatud tasanditel on mitmeid, kuid uuringu konteksti silmas pidades käsitleti ettevõtte tasandil toodangu lisandväärtuse tõstmise võimalusi, aiandussektori tasandil ettevõtete koostöö ja ühistegevuse võimalusi ning riigi tasandil investeeringu- ning keskkonna ja paikkonna säilitamise toetusi.

4.7.1. Toodangule lisandväärtuse andmine

Kui veel kaks aastat tagasi enamik (84% küsitlusele vastanud aiandusega tegelevatest isikutest) aiasaaduste kasvatajad oma toodangu töötlemisega ei tegelenud, vaid müüsid saagi edasi toorainena (Civitta 2014:9), on oma toodangut väärandavate ettevõtjate osatähtsus kasvanud. Küsitlusest selgus, et 65 ettevõtjat (41% küsitlusele vastanud isikutest) oma esimese aianduse tootmissuuna toodangut osaliselt või täies mahus ei töötle ning müüvad toodangu töötlemata kujul edasi (Joonis 17). Samas 46 ettevõtjat puhastas või pakkis oma esimese aianduse tootmissuuna toodangut ja 18 ka töötles oma toodangut. Ka teise aianduse tootmissuuna puhul müüs suurem osa ettevõtjatest aiasaaduste toodangu maha ja müüs selle töötlemata kujul edasi, kuid tegeleti ka toodangu esmatöötlemise ja toodangu väärandamisega.

Tootmissuundade lõikes müüsid töötlemata kujul edasi oma toodangut keskmisest enam katmikköögivilja- (60% ettevõtjatest) ja maasikakasvatajad (58%), esmatöödeldud kujul avamaal lillekasvatajad (46%) ja muu marja kasvatajad (43%). Oma toodangu lisandväärtuse andmisega tegelesid kõige enam puuviljakasvatajad (26%).

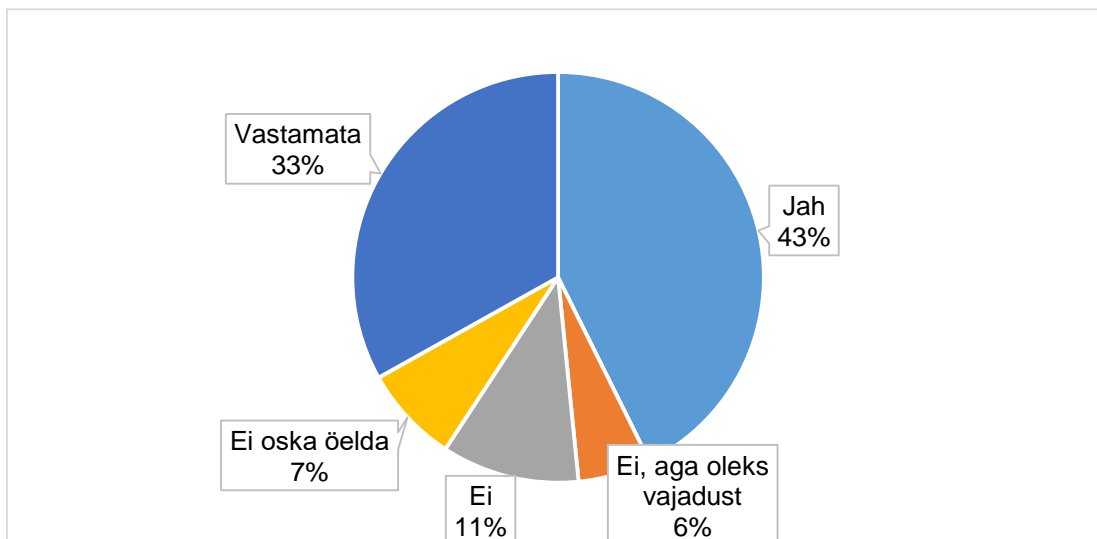

Joonis 17. Ettevõtjate arv, kes tõid välja oma toodangu töötlemisastme (n=100)

Küsimusele, millised on ettevõtjate lähima nelja aasta plaanid (2020. aastaks) aiandustoodete lisandväärtuse (töötlemisastme vms) suurendamisel, vastas 67 isikut. Neist pooled märkisid, et neil aiandustoodete lisandväärtuse suurendamise lähiaastate plaanid küll puudusid, aga plaan on investeerida aiandustoodete tootmisesse (kasvupinna suurendamine, tootmise automatiseerimine, hoiustamistingimuste parendamine, sügavkülmutusseadmete soetamine vms). Ligi kolmandik ettevõtjatest plaanisid toodangu töötlemisega tegelema hakata või seda laiendada. Plaanideks oli aiasaaduste kuivatamine, mahlade tootmine, hoidiste tegemine, mahetoodete valmistamine vms. Ülejäänud vastajatest alustavad aiandussaaduste esmatöötlemisega. Ettevõtjad lisasid, et neil on plaan hakata oma toodangut sortima, puhastama ja pakendama otse-, jae- või hulgimüügi jaoks. Üks lillekasvataja lisas, et plaanib suvelillede lisandväärtust tõsta läbi erinevate kompositsioonide ja valmisistutuste (amplid, terrassikastid vms) tegemise.

Küsimusele, kas ettevõtjal on valmidus aianduse tegevusalal tegeleda sertifitseeritud istikute tootmisega, vastas 50 isikut (32% küsitluses osalenutest), et neil selline valmidus puudub. Sertifitseeritud istikute tootmisega tegeleks 31 ettevõtjat (20% küsitluses osalenutest) ning ülejäänud jätsid küsimusele vastamata või ei osanud küsimusele vastata.

Aianduse tegevusalal tootmise uuendamisel või laiendamisel on kasutanud sertifitseeritud seemet või istikuid 43% ettevõtjatest (67 isikut, Joonis 18). 6% ettevõtjatest näeks selleks vajadust ning 11% ettevõtjatest ei ole sertifitseeritud seemet või istikuid tootmises kasutanud. Ülejäänud küsitluses osalenutest ei osanud küsimusele vastata.

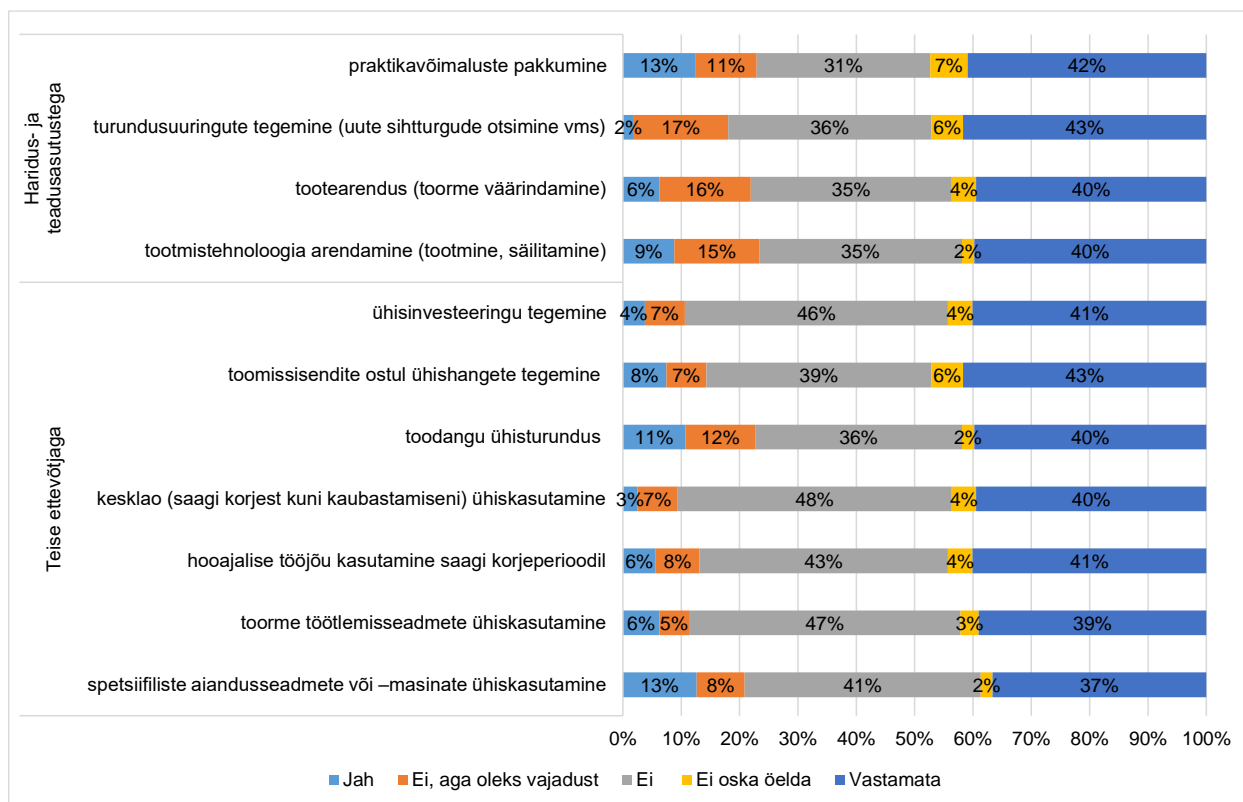

Joonis 18. Aianduse tegevusalal tootmise uuendamisel või laiendamisel sertifitseeritud seemnete või istikute kasutamine, %

4.7.2. Koostöö ja ühistegevus

Koostööd võib teha tegevusala siseselt või tegevusala üleselt. Selge on see, et koostöö võimaldab saada kogemusi, arendada ja jagada uuenduslikke praktikaid, suurendada võimekust, luua uusi lahendusi ning tõsta toodangu kvaliteeti. Koostöö tegevusala siseselt võib kasvada üle ühistegevuseks.

Aianduse tegevusalal tegutsevad ettevõtjad ei ole koostööd haridus- ja teadusasutustega või teiste ettevõtjatega koostöö tegemist eriti praktiseerinud (Joonis 19). Koostööd haridus- ja teadusasutustega ja teiste ettevõtjatega on aianduse valdkonnas teinud vaid 2–13% ettevõtjatest. Haridus- ja teadusasutustega on koostööd tehtud mõnevõrra enam praktikavõimaluste ja tootmistehnoloogia arendamisel ning teiste ettevõtjatega spetsiifiliste aiandusseadmete või – masinate ühiskasutamises ja toodangut ühiselt turustanud. Kui ettevõtjate koostöö määr haridus- ja teadusasutustega sarnanes teiste ettevõtjatega koostöö määraga, nähti tulevikus vajadust rohkem koostööd teha just haridus- ja teadusasutustega (11–17% ettevõtjatest nägi koostöö vajadust). Koostöö vajadust nähti eelkõige turundusuuringute, tootearenduse ja tootmistehnoloogia arendamise valdkonnas. Koostööd teiste ettevõtjatega vajab 5–12% ettevõtjatest ja seda eelkõige toodangu ühisturunduse osas.

Joonis 19. Koostöö valdkonnad teiste ettevõtjatega ning haridus- ja teadusasutustega, %

Aianduses tegutseva ühistu liikmed moodustasid 9,6% vastanutest. Tulemus on mõneti kaootuspärane, kuna äriregistri andmetel tegutses 2016. aastal aiandussektoris 12 tulundusühistut ning kõige enam tulundusühistuid oli marjakasvatustes ning puu- ja köögivilja (v. a kartul) hulгимүүgis. Lisaks ei ole ka mitte kõik tulundusühistud majanduslikult aktiivsed.

Aianduses tegutsevatel ettevõtjatel paluti nimetada kuni kolm koostöö valdkonda, milles ettevõtja juba teeb või teeks ühistulist tegevust. Tegemist oli avatud küsimusega, st küsimusel puudusid vastusevariandid. Küsimusele vastas 53 isikut (Tabel 23).

Vastustest ilmnes, et ühistulisest tegevusest oodatakse eelkõige sisendit toodangu ühisturunduses, mis sisaldab endas toodangu reklaami ning müüki alates müügiga taluturul kuni hulгимүүgini eksportturul. Teine koostöövaldkond võiks olla aiandussaaduste hoiustamine ja töötlemine (toorme hoiustamine, sorteerimine, pesemine, koorimine, väärindamine, pakkimine ning tootearendus), kolmas tootmissisendite (seemnete, istikute seadmete vms) ostul ühishangete tegemine ning neljas aiandusseadmete või –masinate ühiskasutamine. Muude tegevuste all nimetati hooajalise tööjõu vahetamist või kasutamist, ühise toidu kvaliteedikava koostamist või selle olemasolu, teadustegevust, aga ka täpsustamata valdkondadena transporti, tootmist, e-keskkonna arendust, teadmussiiret (sh koolitust), koostööd teadusasutustega ning toitlustamist.

Tabel 23. Ühistulise tegevuse valdkonnad, milles juba tehakse või soovitakse teha koostööd, mainitud kordade arv (n=53)

	1. valdkond	2. valdkond	3. valdkond	Kokku
Toodangu ühisturundus (reklaam ja müük)	31	16	11	58
Aiandussaaduste hoiustamine, töötlemine (esmatöötlemine ja väärindamine)	6	5	2	13
Tootmissisendite ostul ühishangete tegemine	5	4	3	12
Aiandusseadmete või -masinate ühiskasutamine	5	2	1	8
Muu	6	4	2	12
Kokku	53	31	19	103

Lisaks uuriti ettevõtjatelt neid tegureid, mis motiveerib või motiveeriks ettevõtjat aianduse tegevusalal ühistulist investeeringut tegema. Küsitletavatel paluti nimetada kuni kolm tegurit. Tegemist oli avatud küsimusega. Küsimusele vastas 50 isikut.

Suurimaks motivaatoriks ühistulise investeeringu tegemisel oli aiandussaaduste turustamisvõimaluste paranemine (suuremate toodangu mahtude realiseerimise võimalus, uute turgude, sh välisturgude leidmine, toodangu turustamise stabiilsus vms, Tabel 24). Teise motivaatorina nimetati ettevõtte tootmisvõimaluste paranemist (tootmistehnoloogia uuenemine ja paranemine, võimalus tootmismahtu suurendada, tooteareng vms), kuna ettevõtjatel on siis võimalik keskenduda tootmisele ning toodangu müügitegevusega tegeleb peamiselt ühistu. Kolmanda motivaatoritena nimetati tulu suurenemist ja sisendite ostul kokkuhoiu võimalust ettevõttes, paremat ligipääsu toetustele ja laenudele. Muude tegurite all nimetati ettevõtjate teadlikkuse kasvu, partnerlust, koostöötegemise võimalust, ühistusse kuuluvate ettevõtjate tegevuskultuuri sarnasust ning ühistus tegevusplaani olemasolu.

Tabel 24. Tegurid, mis motiveerivad või motiveeriksid ettevõtjad aianduse tegevusalal ühistulist investeeringut tegema, mainitud kordade arv (n=50)

	1. tegur	2. tegur	3. tegur	Kokku
Turustusvõimaluste paranemine	17	9	4	30
Tootmisvõimaluste paranemine	11	8	3	22
Tulu suurenemine	7	4	4	15
Kokkuhoiu võimalus	4	2	2	8
Ligipääs toetustele, laenudele	2	2	0	4
Muu	9	4	3	16
Kokku	50	29	16	95

Lisaks märkisid kolm ettevõtjat, et aianduse tegevusalal oodatakse ja vajatakse ühistulist tegevust, kuid ühistegevusega alustamine võiks olla lihtsam ning keegi peaks selles osas initsiatiivi üles näitama. Ettevõtjate kommentaarid:

„Kõik ühistegevusega seotud temaatika peaks olema lihtsalt kättesaadav, piiranguid mitte nii palju, et kõigil kaob huvi koostööd teha.“

„Viia kokku ettevõtted ühistulise tegevuse elluviimiseks. Kõik teavad, et koos jõuab kaugemale aga kõik tahavad ikkagi teha kogu tegevust oma hoovi peal ja kedagi kaasamata.“

„Kahjuks on Eestis naabri konkurents laastavalt julm. Halvustamine käib seda rohkem, mida suuremaks/paremaks me muutume. Siin oleks vaja kõvemat ühistu pealikku. Igal juhul liituks kui oleks kuhu liituda.“

Seega võib väita, et aiandussektoris on tegutsevaid tulundusühistuid vähe ning tegutsevatel ettevõtjatel on vajadus koostöö ja ühistegevuse järele olemas. Vajadus ja ootus on teha koostööd teiste ettevõtjatega eelkõige aiandussaaduste turustamisvõimaluste osas. Teine oluline valdkond on aiandussaaduste väärindamine. Selles osas soovitakse teha koostööd teadus- ja arendusasutustega või loodetakse selles valdkonnas tuge läbi ühistulise tegevuse (sh aiandussaaduste säilitamine ja hoiustamine).

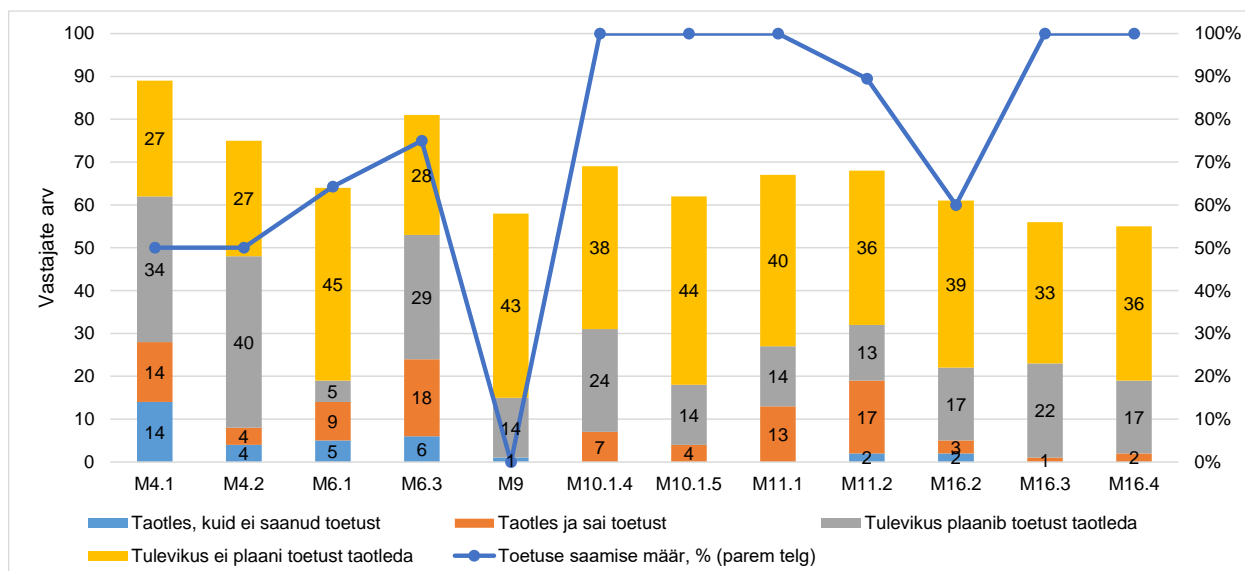
4.7.3. MAK 2014–2020 toetusmeetmed ja küsitletavate ettepanekud nende muutmiseks

MAK 2014–2020 sisaldab 12 meetet, mille kaudu on võimalik aiandussektoris tegutsevaid ettevõtjaid toetada. Need meetmed on nii ettevõtjatele suunatud investeeringumeetmed, põllumajanduse keskkonna- ja kliimameetmete alameetmed, mahepõllumajandust toetavad meetmed kui ka tootjarühmi ja koostööd soodustavad meetmed:

- 1) 4.1 Investeeringud põllumajandusettevõtte tulemuslikkuse parandamiseks;
- 2) 4.2 Investeeringud põllumajandustoodete töötlemiseks ja turustamiseks;
- 3) 6.1 Noorte põllumajandustootjate tegevuse alustamine;
- 4) 6.3 Väikeste põllumajandusettevõtete arendamine;
- 5) 9 Tootjarühmade tunnustamine ja loomine;
- 6) 10.1.4 Keskkonnasõbraliku aianduse toetus;
- 7) 10.1.5 Kohaliku sorti taimede kasvatamise toetus;
- 8) 11.1 Mahepõllumajandusele üleminek;
- 9) 11.2 Mahepõllumajandusega jätkamine;
- 10) 16.2 Toetus katseprojektide jaoks ning uute toodete, tavade, protsesside ja tehnoloogia arendamiseks;
- 11) 16.3 Koostöö väikeettevõtjate vahel, et korraldada ühiseid tööprotsesse ning jagada vahendeid ja ressursse;
- 12) 16.4 Toetus horisontaalse ja vertikaalse koostöö tegemiseks.

Küsitluses osalenud ettevõtjatelt uuriti, kas ja kui edukalt on aiandusvaldkonna ettevõtjad toetusi taotlenud ning millised on ettevõtjate tulevikuplaanid seoses meetmetest toetuse taotlemisega.

Vastustest ilmnes, et suurem osa ettevõtjatest taotlesid toetust MAK 2014–2020 viiest meetmest: meetmest 4.1 28 ettevõtjat, meetmest 6.3 24 ettevõtjat, meetmest 11.1 13 ettevõtjat, meetmest 11.2 19 ettevõtjat ja meetmest 6.1 14 ettevõtjat (Joonis 20). Ülejäänud meetmete osas oli kokkupuude olemas vähestel aiandusega tegelevatel ettevõtjatel. Üldiselt oli ettevõtjatel toetuse saamise määr suhteliselt kõrge. Erandiks olid investeeringumeetmed 4.1 ja 4.2, kus toetuse saamise määr oli 50%.

Joonis 20. Vastajate arv, kes taotlesid MAK 2014–2020 meetmetest toetust ja plaanivad seda tulevikus teha ning toetuse saamise määr, % (n=157)

Tähelepanuväärne on ka see, et neid ettevõtjaid oli oluliselt rohkem, kes ei plaani MAK 2014–2020 meetmetest toetust taotleda kui neid, kes seda plaanivad. Meetmete hulgast, kust ettevõtjad plaanivad tulevikus toetust taotleda, eristus kolm meetet. Nendeks on meede 4.2, kust plaanib toetust taotleda 40 vastajat, meede 4.1, kust plaanib toetust taotleda 34 vastajat ning meede 6.3, kust plaanib toetust taotleda 29 vastajat.

MAK 2014–2020 erinevatest meetmetest toetuse saamise määra arvestades võib arvata, et keskkonna- ja kliimameetmetest toetuse saamise tingimused ning koostöömeetmete kvalifikatsioonitingimused ja hindamiskriteeriumid on aiandusega tegelevate ettevõtjate jaoks sobilikud. Samas teiste meetmete puhul, eriti meetmete 4.1, 4.2 ja 6.3 puhul, kus aiandusega tegelevate ettevõtjate toetuse saamise määr ei ole väga kõrge, kuid huvi nende meetmete vastu on suur, tuleks tähelepanu pöörata meetmete kvalifikatsioonitingimuste ja hindamiskriteeriumite muutmisele aiandustootjatele sobivamaks.

Ettepanekuid MAK 2014–2020 meetmetest toetuse andmise tingimuste ja taotluste hindamiskriteeriumite muutmiseks esitas 31 küsitlusele vastanud isikut. Tegemist oli avatud küsimusega, st küsimusel puudusid vastusevariandid ning otsene viide või seos ühe või teise MAK 2014–2020 meetmega. Üks küsitletav võis esitada mitu märkust või ettepanekut ning küsimusele vastata võis üldisemalt, mitte ühele või teisele meetmele konkreetselt viidates.

Enamus küsitletavate ettepanekutest puudutasid investeringumeetmetest toetuse andmise tingimusi ja taotluste hindamiskriteeriume (Tabel 25). Kuigi küsimusele vastas vähe isikuid, olid märkused ja ettepanekud eriilmelised, säilitati andmete analüüsil vastuste detailsus. Aiandussektoris tegutsevate ettevõtjate märkused ja ettepanekud toetuse andmise tingimuste ja taotluste hindamiskriteeriumite osas seostusid eelkõige ettevõtluse alustamisega (müügitulu ja hariduse nõue) ning ettevõtte väiksusega (müügitulu suuruse nõue enne toetuse taotlemist ja pärast toetuse saamist) ning meetme 6.1 Noorte põllumajandustootjate tegevuse alustamine toetuse andmise tingimustega ja hindamiskriteeriumitega.

Tabel 25. Küsitletavate märkused ja ettepanekud MAK 2014–2020 meetmetes taotlejatele esitatavatele nõuete ja taotluste hindamiskriteeriumite muutmiseks (n=31)

Jrk nr	Teema (teemale viidanud isikute arv)	Märkus, ettepanek
1	Müügitulu suuruse nõue (6)	<p>Paljudele aiandustootjatele (eelkõige alustavatele ettevõtjatele, kes on tegutsenud kuni kuus aastat) on probleemiks toetuse saamise järgne müügitulu täitmise nõue, sest müüginahud on tagasihoidlikud, kuid investeeringud suured.</p> <p>Toetuse taotlemise aastale vahetult eelnenud aasta müügitulu nõude vähendamine või kaotamine ja asendamine näiteks toetuse saamisele järgmise või ülejäämise aasta müügitulu saavutamise nõudega. See oleks alustajale ettevõtjale lihtsam ja motiveerivam.</p> <p>Köögiviljasaaduste müügitulule hulka arvestada ka Eesti kliimasse sobivate dekoratiivtaimedest saadav müügitulu.</p> <p>Toetada ettevõtteid olenemata müügitulust.</p>
2	Taotluste hindamine (5)	<p>Raha peaksid saama need ettevõtjad, kes seda ka vajaksid ja kes maal elu edendavad. Väga head äriplaani kirjutavad ettevõtjad saavad toetust, aga küsitavust tekitab äriplaani reaalsus. Äriplaanide hindajad võiksid maapiirkonna oludega olla rohkem kursis.</p> <p>Muuta kuni 10 000 euro suurusega müügituluga väikeettevõtete hindamiskriteeriumid leebemaks.</p> <p>Taotluste hindajad võiksid toetuse taotlejatega suhelda, tutvuda ettevõtjatega nende tegevuskohas.</p> <p>Muuta taotluste hindamiskomisjoni. Hindajate puhul ei ole oluline haridus, vaid kogemus. Hindajad võiksid olla isikud, kes tegelevad taimekasvatusega vms tootmisega.</p> <p>PRIA võiks teha kiiremaid hindamisalaseid otsuseid.</p>
3	Ettevõtja tegutsemise asukoht (3)	<p>Võiks toetada Tallinnaga piirnevates valdades aiandusega tegelevaid väikeettevõtjaid.</p> <p>Võiks toetada üle 4000 elanikuga linnades aiandusega (sh katmikala) tegelevaid ettevõtjaid.</p>
4	Põllu- majandusmaa suurus (3)	<p>Toetada väikestel pindadel maheaiaanduskultuuride kasvatust.</p> <p>Toetada ja julgustada väiketootjaid, mitte ainult suurtootjaid. Tähtis ei ole kasutatava põllumajandusmaa suurus, vaid toodangu kvaliteet.</p> <p>Toetust võiks jagada ka algajatele, alla 0,3 ha suurusega (astelpaju-) istandike omanikele, sest nende hooldamine nõuab samuti vaeva ja aega. Alati ei ole mõistlik kohe rajada suuremat istandikku, vaid „õppida“ esialgu väiksemaga hakkama saamist, et hiljem kogunenud teadmiste alusel suurelt tehes kõik õigesti läheks.</p>
5	Kriteeriumid üldisemalt (3)	<p>Toetuste kriteeriumiks peaks olema võimaluste loomine, mitte piirangute tegemine.</p> <p>Nõudeid taotlejatele ja taotluste hindamiskriteeriume tuleks karmistada.</p> <p>Kriteeriumid on väga kõrged ja vähesed mahuvad nendesse piiridesse. Kahjuks on tihti nii, et ettevõtjad „mahutavad“ end nendesse kriteeriumitesse, et ettevõtet arendada ja mitte pankrotistuda.</p>
6	Lisapunktide andmine (4)	<p>Mitte anda lisapunkte vanematelt üle võtmise eest.</p> <p>Anda lisapunkte marjakasvatajatele, kuna sektor on täitmata.</p> <p>Anda lisapunkte aiandussektoriga alustajatele (tegutsenud 0–4 aastat).</p> <p>Toetada astelpajukasvatust kui suure ekspordipotentsiaaliga tegevusala, samuti olemasolevate kasutamata jäetud istandike saagipotentsiaali realiseerimist.</p>
7	Ettevõtte tegutsemise aeg või ettevõtja vanus (3)	<p>Toetada alustavat ettevõtjat sõltumata omanike vanusest.</p> <p>Üle võetava ettevõtte osanik või FIE peab olema teatud vanuses. Ettevõtjal oli juhus, kus oli üle võtta küll, aga vastav FIE oli liiga noor.</p> <p>Taotluse hindamise aluseks ei peaks olema ettevõtte tegutsemise aeg või erisus noorele ettevõtjale.</p>
8	Tütarettevõtte hindamine (1)	<p>Ühte kontserni kuuluvaid ettevõtteid hinnata eraldi (mitte tütar- ja sidusettevõtet koos).</p>
9	Ettevõtjal on mitu tegevusala (1)	<p>Kui ettevõtjal on mitu tegevusala ja aiandus ei ole müügitulu alusel põhitegevusala, siis tal ei ole võimalik konkureerida aiandussektoris. Et aiandusettevõtjana toetust saada, nähakse lahendusena uue ettevõtte loomist.</p>

Jrk nr	Teema (teemale viidanud isikute arv)	Märkus, ettepanek
10	Objektide, tegevuste abikõlblikkus (1)	Oma töö ja olemasolevad ressursid peaksid olema abikõlblikud, kõike väljast sisse ostes läheb investeering oluliselt kallimaks. Toetuse saamiseks toetuse saamise eesmärgil ei ole mõtet.
11	Lillekasvatuse eristamine (1)	Lillekasvatajad peaksid olema hinnatavad eraldi muust traditsioonilisest taimekasvatusest. Ühte hinnatavasse gruppi on pandud teraviljakasvatajad, kartulikasvatajad ja lillekasvatajad. Tegemist on siiski erinevate tegevusaladega.
12	Toetuse maksimummäär (1)	Kehtestada programmiperioodi jooksul erinevatest meetmetest toetuste aastane ülemmäär ühe ettevõtja kohta.
13	Erialase hariduse nõue (1)	Hariduse nõuet on alustaval ettevõtjal raske täita, kuna ettevõtlusega alustamine toimub põhitöö kõrvalt, mis ei võimalda kaugõpet. Kaasaegsete erialateadmiste praktikasse toomisele kaasa aitamine on tervitatav, aga hariduse nõudele võiks hindamiskriteeriumites olla alternatiiv järgmise või ülejärgmise aasta müügitulu nõude näol, sest see on tegelikult see, mida on vaja saavutada. Paber suutlikkust otseselt ei näita, küll aga investeeringu abil saavutatav müügitulu.
14	Ettevõtte üle andmise soodustamine (1)	Lõpetada vanematelt lastele talu üle andmise soodustamine. See on ebaaus teiste ettevõtjate suhtes, kellel ei ole vanematelt midagi saada, kuid tahtmine talu pidada on.
15	Kasumi suurus (1)	Taotluse hindamise aluseks ei peaks olema kasumi suurus.
16	Lisanduvate töökohtade arv (1)	Mikroettevõtted ei suuda alguses palgata tööjõudu (sageli on tingimustes vähemalt kahe täiskohaga töötajat), seega puudub tal ka võimalus saada erinevaid toetusi ja kui pole piisavalt abikäsi, ei saa ka tootmine laieneda. Toetust saavad ettevõtted, kes on varemgi toetust saanud ning algajatel on raske konkureerida.
17	Muu (2)	Raha antakse sinna, kus „lubatakse“ midagi ära teha. Anda tuleks sinna, kus investeering on juba tehtud. Toetuse määramise periood on ettevõtjale liiga pikk.

4.8. Küsitletavate muud tähelepanekud ja ettepanekud

Ankeedi lõpus oli ettevõtjatel võimalus lisada täiendavaid ettepanekuid seoses küsimustikus käsitletud teemadega. Laekus 11 ettepanekut. Osad neist puudutasid MAK 2014–2020 toetusmeetmeid, mis lisati eelnevasse alapeatükki ning osad ettepanekud puudutasid küsimustiku täitmise tehnilist poolt. Neljalt ettevõtjalt laekus neli tähelepanekut ja ettepanekut, mis puudutasid kolmandatest riikidest pärit tööjõu palganõuet, pookokste emaaedade vajalikkust, dekoratiivtaimede kasvatajaid, aiandussaaduste päritolu ja taimekaitsevahendite kasutamist. Järgnevalt on toodud nende nelja ettevõtja ettepanekud:

„Kui kolmandatest riikidest pärit tööjõule palganõuet ei kaotata, pole meil ka teisi sektori arengut puudutavaid küsimusi mõtet lahata, rääkimata ekspordi võimekusest.“

„Pikki aastaid on räägitud pookokste emaaedade vajalikkusest. Tootjad on Eesti Aiandusliidu vahendusel maaeluministeeriumile aastaid andnud märku, et vaja on pookokste emaaedu. Puukoolidel ei ole taimede paljundamisel varsti kuskilt algmaterjali võtta. Paljud head sordid lähevad haiguste või kliimatiliste tingimuste tõttu kaduma. Tootjad ise ei suuda emaaeda luua. Sellised aiad võiksid asuda näiteks Pollis (Polli Aiandusuuringute Keskuses) ja Rõhu katsejaamas, mis on teadlaste poolt jälgitavad. Polli on pookokste emaaia rajamisest väga huvitatud, kuid selleks puuduvad keskusel rahalised vahendid. Selle jaoks peab valitsus ja aiandusteadus vahendeid leidma. Pookokste emaaedade rajamise teema on ministeeriumi tasandil seisma

jäänud. Näiteks sertifitseeritud istikute teema osas on pookokste emaaia loomine selle esimene etapp. Teine etapp on sertifitseeritud istikute tootmine. Sertifitseeritud istikute tootmist rakendatakse näiteks Saksamaal ja teistes riikides, kus aiandus on tasemel. Eestis on väikeettevõtjate jaoks istikute sertifitseerimine väga kulukas, kuid kui muidu ei saa, siis tuleb ka sellega tegelema hakata.“

„Rohkem hinnata neid ettevõtjaid, kes kasutavad kohalikku ressursi dekoratiivtaimede kasvatamisel (kogu protsess ainult Eestis). Nendeks on tavaliselt väikeettevõtjad, kes ei kasuta ettekasvatatud taimi. Nad ei telli taimi Hollandist nagu teevad seda suurettevõtjad. Väikeettevõtjad valivad väga hoolikalt uusi lillesorte, mis meie kliimas kõige paremini vastu peavad. Lisaks eristuvad väikeettevõtjad väga huvitava sordivaliku poolest. Suurettevõtjad tunneb ära standardtoodangu järgi (püsililledest helmikpöörised, floksid vms). Ise kasvatan näiteks ka priimulaid, mille sordivaliku üle olid meeldivalt üllatunud Tartu Ülikooli botaanikaiaia töötajad.“

„Väga palju müüakse imporditud aiandussaaduseid Eestis kasvatatud nimetuse all. Samuti tuuakse palju saadusi sisse ja töödeldakse ümber ja jällegi müüakse see toodang „Eestis kasvatatud ja töödeldud“ nimetuse all inimestele. Lisaks taimekaitsevahendite kasutamine on meeletult erinev. Kuigi riigid asuvad ühes regioonis, siis osadel selle regiooni riikidel pole lubatud kasutada teatud taimekaitsevahendeid. Samas teistel on see luba olemas. Meie riigi väiksus ja põllumeeste arvukuse vähenemine tingib selle, et taimekaitsevahendite tootjad pole huvitatud taotleda Eestis luba nende kasutamiseks, kuna kasutajaid (kliente) on liiga vähe.“

5. Majandusnäitajate analüüsi tulemused

5.1. Finantsanalüüs

Lähteülesande täitmiseks leiti finantsanalüüsi kaudu aiandusettevõtete tootlikkus, rentaablus (omakapitali rentaablus, käibe ärentaablus, varade rentaablus), efektiivsusnäitajad (põhivara käibekordaja ja koguvara käibekordaja) ning finantsvõimekus (võlakordaja) aastate 2010–2015 kohta. Analüüs viidi läbi suurusgruppide lõikes, kuna eesmärk oli leida erisused tootjate suurusest ja investeringutest tulenevalt, mille kaudu saab teha soovitusi poliitikate kujundamisel ja investeringutoetuste tulemuslikuks rakendamiseks. Müügitulu suurusgrupi määratluse aluseks võeti MAK 2014–2020 meetmete 4.1, 6.3 ja 6.4 nõuded toetuse taotlejale. Vastavalt meetme 4.1 ja 4.2.1 rakendamise määrusele peab põllumajandustootjal olema omatoodetud põllumajandustoodete või nende töötlemisel saadud toodete müügitulu kas koos või eraldi taotluse esitamise aastale vahetult eelnenud majandusaastal üle 14 000 euro ja taotluse esitamise aastale vahetult eelnenud teisel majandusaastal vähemalt 1200 eurot. Meetme 6.3 puhul on müügitulu kriteeriumiks vastavalt taotlusele esitamisele eelneval aastal 4000–14 000 eurot ja taotlemise aastale vahetult eelnenud teisel majandusaastal vähemalt 1200 eurot ning meetme 6.4 puhul on taotlusele esitamisele vahetult eelnenud kahe majandusaasta põllumajandusliku müügitulu alampiir 4000 eurot.

Analüüsi kaasati ettevõtjad, kellel olid kõigil väljatoodud kuuel aastal olemas müügitulu ja muud analüüsiks vajalikud majandusnäitajad ehk kasutati paneelandmete analüüsi. Lisaks võeti valimisse ettevõtjad, kelle müügitulust üle 80% moodustas aianduse müügitulu. Valik tehti selle tõttu, et anda edasi võimalikult täpselt aiandusettevõtjate majanduslike tulemuste muutust. Valimisse jäi 99 ettevõtet, kellest 64 ettevõtte müügitulu oli 2015. aastal suurem kui 14 000 eurot, 20 ettevõtte müügitulu oli 2015. aastal 4000–14 000 eurot ja 15 ettevõtte müügitulu oli 2015. aastal alla 4000 euro. Gruppide siseselt jagunesid ettevõtted aianduse tootmissuundade vahel vastavalt Tabel 26 esitatud andmetele.

Tabel 26. Paneelandmete valimisse kuuluvate ettevõtjate jaotus aianduse tootmissuuna ja müügitulu suurusgruppide lõikes (n=99)

EMTAK 2008 tegevusala	Ettevõtjate arv 2015. aasta müügitulu suurusgrupi alusel		
	kuni 4000 €	4 000-14 000 €	üle 14 000 €
01131 Kõõgivilja- ja melonikasvatus, juurvilja- ja mugulviljakasvatus	7	9	28
01191 Lillekasvatus	1	2	12
01241 Õun- ja luuviljaliste puuviljade kasvatus	1		4
01251 Marjakasvatus	5	3	9
01301 Taimede paljundamine	1	6	11
Kokku	15	20	64

Kuna alla 14 000-eurose müügituluga ettevõtjate andmed olid küllaltki lünklikud ja seda eelkõige perioodil 2010–2013, siis valimisse kuulusid valdavalt suurema müügituluga ettevõtjad (n=64). Samuti ei osutunud võimalikuks analüüsi läbi viia tootmissuundade siseselt, kuna tootmissuundade gruppidesse jäi liiga vähe ettevõtjaid. Analüüsides Tabel 27 esitatud müügitulu

aegrida perioodil 2010–2015, siis kuni 4000-eurose ja samuti 4000–14 000-eurose müügituluga aiandusettevõtjad ei ole suutnud keskmist müügitulu suurendada. Samal ajal on eelnevalt märgitud suurusgruppidesse kuuluvad ettevõtjad vähesel määral vähendanud materjali- ja tegevuskulud. Üle 14 000 euro suuruse müügituluga ettevõtjate grupis toimus märkimisväärne müügitulu muutus, kus 2015. aasta keskmine müügitulu (314 tuhat eurot) oli 23% suurem võrreldes 2010. aasta keskmise näitajaga (255 tuhat eurot).

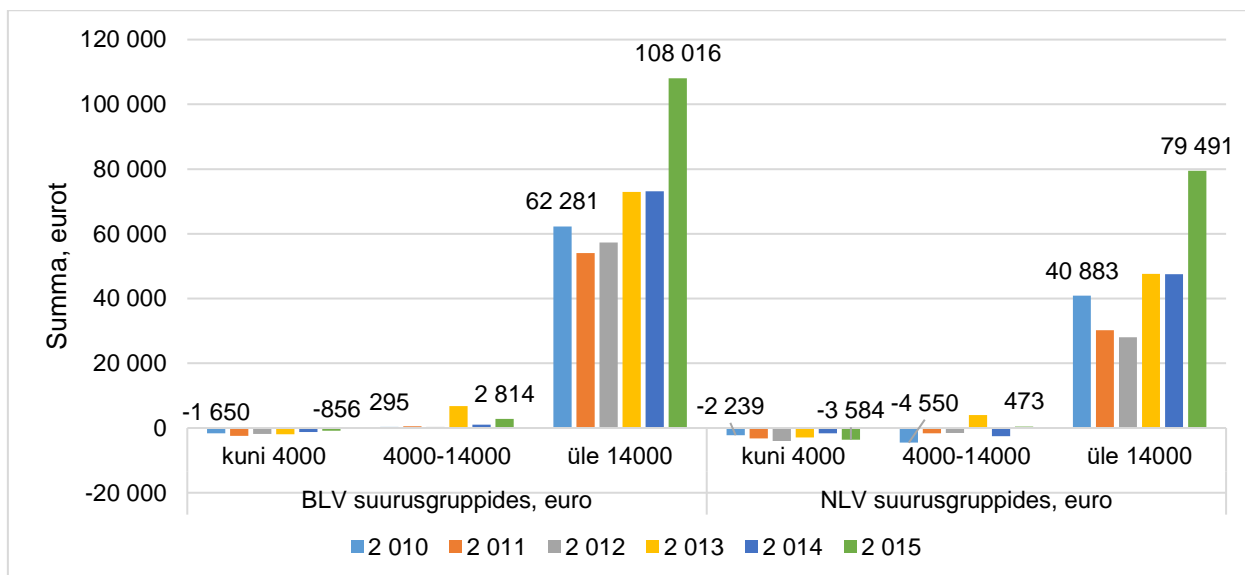
Tabel 27. Aiandusettevõtjate müügitulu ja materjali- ning tegevuskulu muutus perioodil 2010–2015 müügitulu suurusgruppide lõikes

	Suurusgrupp müügitulu alusel	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Müügitulu, €	kuni 4000 €	1 909	1 976	1 926	1 817	1 660	1 543
	4000-14 000 €	8 109	8 353	7 684	7 565	8 101	8 601
	üle 14 000 €	255 652	256 406	259 360	277 788	279 219	314 828
Materjali- ja tegevuskulud, €	kuni 4000 €	-3 347	-4 670	-3 636	-3 300	-2 719	-2 066
	4000-14 000 €	-8 322	-8 023	-7 279	-7 357	-7 933	-5 631
	üle 14 000 €	-184 939	-206 538	-197 422	-206 138	-206 200	-209 202

Allikas: Äriregister (seisuga 23.09.2016), EMÜ koostatud

Suure müügituluga ettevõtete gruppi (müügitulu üle 14 000 euro) kuuluvate ettevõtete müügitulu on aasta-aastalt stabiilselt tõusnud (Tabel 27). Kui võrrelda 2010. aastat ja 2015. aastat, siis müügitulu suurenes ettevõtjatel keskmiselt 6 321 930 euro võrra (paneelandmete analüüsi kuulunud ettevõtjate müügitulu kokku). Samuti aasta-aastalt suurenes materjali- ja tegevuskulud. Samas nende tõus oli võrreldes müügitulu tõusuga väiksem. Materjali- ja tegevuskulud suurenesid kuue väljatoodud aasta lõikes 3 454 707 eurot (paneelandmete analüüsi kuulunud ettevõtjate materjali- ja tegevuskulu kokku). Samal perioodil suurenesid kulud 13%, mis näitab tulususe kasvu.

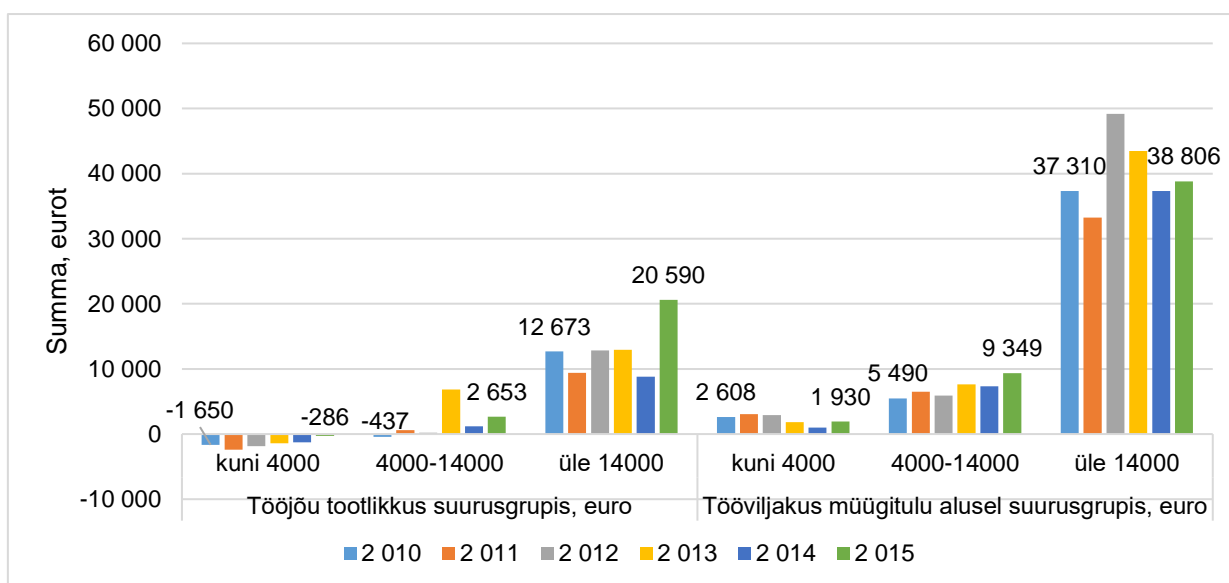
Kuna ettevõtluses on määrava tähtsusega müük ja sellega seoses tootele eelnevalt antud lisandväärtus, on järgnevalt vaadeldud lisandväärtuse ja tööjõu tootlikkuse näitajaid. Kuna üldise tulususe taseme saab määrata eelnevalt vaadeldud tulude ja kulude suhte kaudu, siis täpsem näitaja on brutolisandväärtus (BLV). Perioodil 2010–2015 oli aiandusvaldkonnas nii BLV kui ka netolisandväärtuse (NLV) trendid positiivse suunaga eelkõige üle 4000 euro müügitulu gruppi kuuluvatel ettevõtjatel. See tähendab, et väga väikese käibega ettevõtjad ei suuda lisandväärtust luua. Aastal 2010 oli üle 14 000-eurose müügituluga suurusgrupis olevate aiandusettevõtjate keskmine BLV 62 tuhat eurot ja NLV 40 tuhat eurot. Aasta 2015 lõpetasid antud ettevõtjad vastavalt BLV näitajaga 108 tuhat eurot ja NLV näitajaga 79 tuhat eurot. (Joonis 21)

Joonis 21. Aiandusettevõtjate BLV ja NLV aastatel 2010–2015

Allikas: Äriregister (seisuga 23.09.2016), EMÜ koostatud

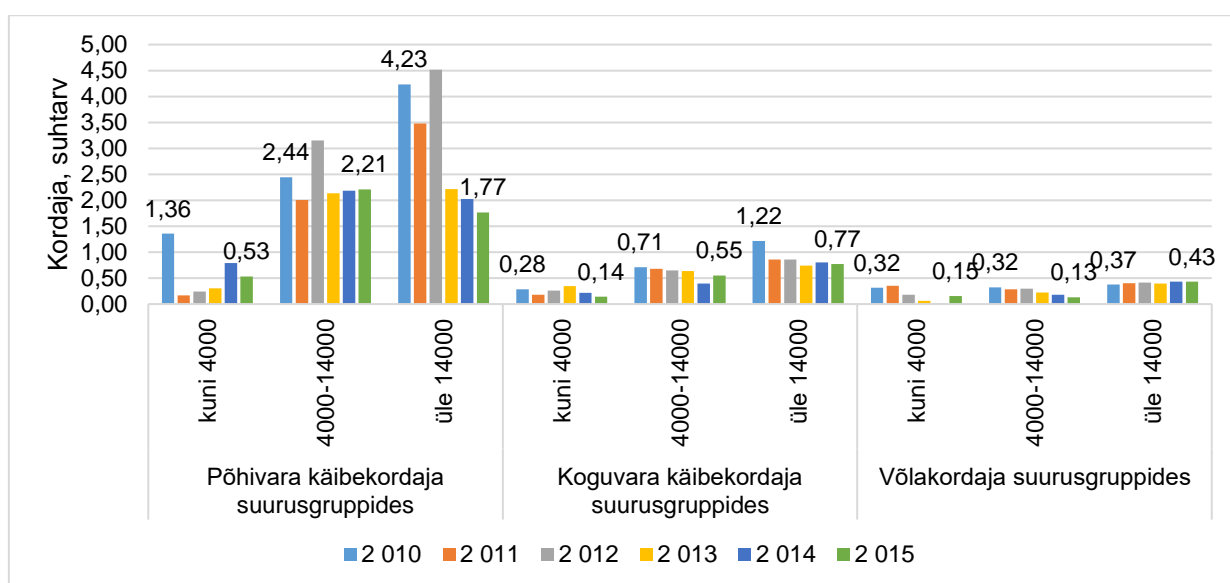
Tulenevalt lisandväärtusest või müügitulust on võimalik hinnata töötajate panust ettevõtte tulemuslikkusele ehk tööjõu tootlikkust. Ettevõtjate töötajate tootlikkus lisandväärtuse alusel oli alla 14 000-eurose müügituluga suurusgruppi kuuluvatel ettevõtjatel äärmiselt väike (2015. aastal kuni 2,6 tuhat eurot töötaja kohta), mistõttu saavutatud müügitulu töötaja kohta ilmestab olukorda arusaadavamalt. Kuigi perioodil kasvas kõigis suurusgruppides tööjõu tootlikkus, siis analoogselt eelnevale analüüsile eristus üle 14 000-eurose müügituluga gruppi kuuluvate ettevõtjate tulemuslikkus. Sellesse suurusgruppi kuuluvad ettevõtjad suutsid tagada piisava lisandväärtuse ja müügitulu taseme töötaja kohta, mis 2015. aastal oli vastavalt 20 tuhat eurot (BLV töötaja kohta) ja 38 tuhat eurot müügitulu töötaja kohta. Võrreldes 2010. aasta näitajatega suurenes tulemuslikkus vastavalt näitajale 62% ja 4%. Seega saab järeldada, et eelkõige suudeti tagada lisandväärtuse kasv töötaja kohta.

Joonis 22. Aiandusettevõtjate tööjõu tootlikkus ja töövõljalikus müügitulu alusel suurusgruppide lõikes perioodil 2010–2015

Allikas: Äriregister (seisuga 23.09.2016), EMÜ koostatud

Analüüsidest põhivara käibekordaja, koguvara käibekordaja ja võlakordaja muutust müügitulu alusel koostatud suurusgruppide vahel, siis ei tule esile nii suurt erinevust alla 14 000-eurose müügituluga ettevõtjate puhul võrreldes suuremat müügitulu saavutanud ettevõtjatega. Suurusgrupis müügituluga kuni 4000 eurot oli ettevõtjate keskmine põhivara käibekordaja volatiivne, mis on ka ootuspärane, kuna müügitulu vähenegi muutus väga väikese põhivara hulga juures tekitab muutuse. Samuti tekib vastupidine efekt, kui soetatakse kasvõi mõne tuhande euro eest põhivara. Üle 14 000-eurose müügitulu saavutanud suurusgrupi ettevõtjate puhul on samuti märgata, et põhivara käibekordaja (2012. aastal oli käibekordaja 4,5) vähenes alates 2013. aastast ja oli 2015. aastal tasemel 1,7, mida saab seostada otseselt põhivara muutusega. Eelnevast analüüsist on teada, et keskmine müügitulu selles suurusgrupis oli stabiilselt kasvav, kuid põhivara käibekordaja muutuse alusel saab järeldada, et ei suudetud tagada müügitulu ennatlikku tempot võrreldes põhivara kasvuga. Põhivara tootlikkus oli 2015. aastal suurim (käibekordaja 2,2) ettevõtjatel, kes jäid müügitulu suurusgruppi 4000–14 000 eurot. (Joonis 23)

Joonis 23. Aiandusettevõtjate põhivara käibekordaja, koguvara käibekordaja ja võlakordaja aastatel 2010–2015 suurusgruppide lõikes

Allikas: Äriregister (seisuga 23.09.2016), EMÜ koostatud

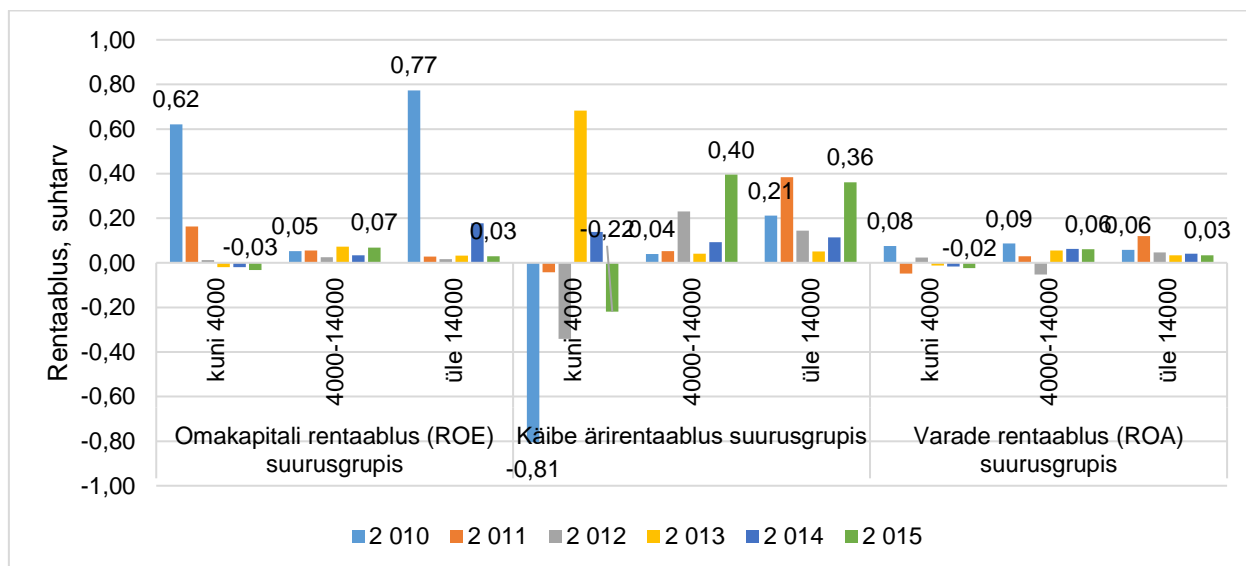
Koguvara käibekordaja alusel oli kõige positiivsem varade kasutamine üle 14 000-eurose müügituluga ettevõtjatel (koguvara käibekordaja 2015. aastal oli 0,77). Samal ajal vähenes ka koguvara käibekordaja nii kõige suurema müügituluga ettevõtjatel kui ka keskmise (4000–14 000 eurose müügituluga) suurusgrupi ettevõtjatel. Keskmisesse suurusgruppi kuuluvate ettevõtjate koguvara käibekordaja oli 2010. aastal 0,71 ja 2015. aastal 0,55. Kõige väiksema, kuni 4000-eurose müügituluga ettevõtjate koguvara käibekordaja oli küllaltki muutuv, mis näitab nende ettevõtjate ebastabiilsust. (Joonis 23)

Nii põhivara käibekordaja kui ka koguvara käibekordaja näitajatest saab järeldada, et üle 4000 eurose müügituluga ettevõtjad on märgatavalt stabiilsemad nii varade kasutamises kui müügitulu teenimises. Perioodil 2010–2015 teenisid aiandusettevõtjad iga põhivara ühe euro kohta aastas 1,7–4,5 eurot müügitulu. Kuna investeeringute, müügitulu ja põhivara vahel oli väga tugevad seosed, siis investeeringute tegemisel ja tootmise planeerimisel on soovitatav jälgida, et põhivara käibekordaja jääks üle 1,5 euro ja koguvara käibekordaja üle 0,75 euro, mis oli perioodi 2010–2015 aiandusettevõtjate madalaimad tasemed.

Aiandusettevõtjate võlakorda (Joonis 23) oli küllaltki madal (sõltuvalt suurusgrupis 2015. aasta tase 0,14–0,43), mille alusel saab järelda aiandusettevõtjate nõrka taset võõrkapitali kaasamisel. Selleks võivad olla järgmised põhjused:

- aiandusettevõtjad võivad tegutseda liiga konservatiivselt ja ei pruugi näha arenguperspektiivi;
- investorite ja pankade huvi anda aiandusettevõtjatele laenu võib olla madal (samuti perspektiivi ja eduka äriplaani küsimus);
- laenu saamist piiravad tingimused, sh tagatise puudumine. Käendus või tagatis on aga liiga kõrge intressiga, et alla 14 000 eurot müügitulu teeniv ettevõtja suudaks seda katta. Intressitundlikkust iseloomustab käesolevas analüüsis BLV ja väike ärikasum, millest ei jää ülejääki intressimakseteks.

Analüüsid omakapitali tulusust ehk puhaskasumi määra omakapitali suhtes, siis on kõikide suurusgruppide puhul tase äärmiselt madal (-0,03–0,03). Aastal 2010 oli tootjate hulgas mõningaid erandeid, mis mõjutas rentaabluse taset, kuid tulemus oli seotud äritulude üksikjuhtudega. Samuti koguvara tulusus ehk ärikasumi suhe varadesse jäi tasemele -0,02–0,03. Käibe ärirentaablus oli kuni 4000-eurose müügituluga ettevõtjatel äärmiselt volatiivne ja ärikasumit ei suudetud teenida. See tähendab, et iga müügitulu euro kohta teeniti kahjumit (2015. aastal keskmiselt -0,02 eurot kahjumit iga ühe müügitulu euro kohta). Alates müügitulu suurusest 4000 eurot on rentaablusnäitajad oluliselt stabiilsemad. Aastal 2015 oli käibe ärirentaablus keskmise müügituluga ettevõtjate suurusgrupis 0,40 ja üle 14 000-eurose müügituluga ettevõtjate suurusgrupis keskmiselt 0,36. Näitaja on mõlemas suurusgrupis oluliselt kasvanud võrreldes 2010. aastaga, kuid aastate 2011–2013 muutused ei peegelda stabiilsust. (Joonis 24)

Joonis 24. Aiandusettevõtjate omakapitali rentaablus, käibe ärirentaablus ja varade rentaablus perioodil 2010–2015 suurusgruppide lõikes

Allikas: Äriregister (seisuga 23.09.2016), EMÜ koostatud

5.2. Suurusgruppide ja valdkondade vahelised majandusnäitajate erinevused ja seosed

Täiendavalt kontrolliti finantsanalüüsi käigus saadud tulemuste erinevusi ettevõtjate suurusgruppide ja aianduse tootmissuundade lõikes. Lisaks leiti seosed olulisemate majandusnäitajate vahel. Seoste analüüsimisel kasutati Spearmani korrelatsioonanalüüsi ning erinevuste leidmiseks kasutati ANOVA post hoc Tukey analüüsi. Mõlemad analüüsid viidi läbi programmiga PASW Statistics 18. Analüüsi käigus kontrolliti erinevusi finantsanalüüsis kasutatud aianduse 2015. aasta müügitulu alusel koostatud suurusgruppide vahel. Suurusgrupid olid: a) kuni 4000 eurot (väike grupp); b) 4000–14 000 eurot (keskmine grupp); c) üle 14 000 euro (suur grupp).

Erinevuste leidmisel kaasati analüüsi 146–550 ettevõtet olenevalt ressursside ja majandusnäitajate olemasolust. Suurusgruppide erinevuste analüüsis, kus uuriti, kuidas erineb erinevate suurusgruppide lõikes aianduspind (PRIA põllumassiivide registri alusel), sai kaasata vaid 146 ettevõtet, kuna ülejäänud aianduse müügitulu saanud ettevõtted ei olnud enda pinda põllumassiivide registris toetusõigusliku maana registreerinud. Siiski võib välja tuua, et suurema müügituluga ettevõtete grupp (kolmas grupp) erines statistiliselt olulisel määral kahest teisest grupist (mõlema grupiga erinevuse olulisus $p < 0,01$, $F = 8,230$). Esimesel grupil oli põllumassiivide registri järgi 2015. aastal registreeritud kokku maad keskmiselt 4,18 ha, teisel grupil 3,44 ha ning nendest erines kolmas grupp, kellel oli registreeritud põllumassiivide registri järgi aianduskultuuridega pindasid keskmiselt 18,09 ha (*Tabel 28*).

Analüüsi tulemustest selgus, et töötajate arvu poolest erines statistiliselt olulisel määral esimesest ja teisest grupist kolmanda suurusgrupi ettevõtjad (mõlema grupi puhul erinevuse olulisus $p < 0,001$, $F = 16,40$), kus töötajate keskmine arv oli 4,29 (*Tabel 28*). Kuni 4000 eurose müügituluga ettevõtjate keskmine töötajate arv oli 0,34 ja müügituluga 4000–14 000 eurot ettevõtete keskmine töötajate arv oli 0,97 töötajat.

Lisaks töötajate arvule erines ka toetuse (MAK 2007–2013 kõik väljamakstud toetused) suuruse osas gruppide vahel erinevusi. Statistiliselt olulisel määral erines kolmas grupp ettevõtjaid (müügitulu üle 14 000 euro) esimesest grupist (müügitulu alla 4000 euro) ettevõtjatest ($p < 0,001$, $F = 8,80$). Üle 14 000 euro aianduse müügituluga ettevõtjad said nimetatud perioodil toetust kokku keskmiselt 46 646 eurot ning alla 4000 euro müügituluga ettevõtted said perioodil 2007–2015 MAK toetust kokku keskmiselt 8797 eurot (*Tabel 28*).

Tootlikkuse (müügitulu töötaja kohta) näitaja kohalt erines jällegi esimesest grupist kolmas (kõige suurema müügituluga ettevõtjate) grupp ($p < 0,05$, $F = 4,87$). Esimese grupi ettevõtjate tootlikkus oli 2015. aastal 15 290 eurot töötaja kohta ning kolmanda grupi ettevõtete müügitulu keskmine oli 2015. aastal 54 991 eurot töötaja kohta (*Tabel 28*).

Gruppide vahel puudusid statistiliselt olulised erinevused järgmiste näitajate puhul: omakapitali rentaablus, käibe ärirentaablus, varade rentaablus, võlakordaja. Põhivara käibekordaja puhul erines statistiliselt olulisel määral ($p < 0,05$, $F = 3,71$) esimene suurusgrupp (2015. a müügituluga kuni 4000 eurot) teisest ning selle grupi keskmine põhivara käibekordaja oli 1,69. Teise grupi põhivara käibekordaja oli 4,96 (*Tabel 28*).

Koguvara käibekordaja puhul erines kolmas grupp esimesest grupist statistiliselt olulisel määral ($p < 0,01$, $F = 5,91$). Esimese grupi puhul oli koguvara käibekordaja 0,41 ning kolmandal grupil oli sama näitaja 1,04 (*Tabel 28*).

Tabel 28. Müügitulu suurusgruppide alusel koostatud suurusgruppide vahelised statistilised erinevused valitud näitajate puhul 2015. aastal

Statistiliselt olulised erinevused	Müügitulu suurusgrupp			Kokku
	kuni 4000 €	4000–14000 €	üle 14000 €	
Töötajate arv, keskmine	0,34	0,97	4,23*	1,69
Toetuse suurus, keskmine (€)	8 797	31 339	46 646*	25 686
Tootlikkus, keskmine (€)	15 290	23 875	54 991*	39 649
Põhivara käibekordaja, keskmine	1,69*	4,96	3,88	3,27
Koguvara käibekordaja, keskmine	0,51	0,72	1,04*	0,72
Aianduspind, keskmine (ha)	4,18	3,44	18,09*	9,64

* oluline erinevus

Järgnevalt on toodud finantsanalüüsi käigus saadud tulemuste erinevused aianduse tootmissuundade lõikes. Viinamarjakasvatavad jäid analüüsist välja, kuna nende arv oli analüüsi jaoks liiga väike.

Kui võrrelda omavahel erinevaid aianduse tootmissuundi, siis statistiliselt olulised erinevused tulid välja kolme näitaja puhul (Tabel 29). Põhivara käibekordaja näitaja suhtes erines statistiliselt olulisel määral teistest aianduse tootmissuundadest lillekasvatus (erinevate tootmissuundade puhul $p < 0,001-0,05$, $F=4,93$). Kui teistel tootmissuundadel oli 2015. aastal põhivara käibekordaja keskmine 1–4 (keskmine 3,29), siis lillekasvatustes oli sama näitaja 10,07. Veel erines lillekasvatus köögiviljakasvatusest statistiliselt olulisel määral ($p < 0,05$, $F=3,62$) koguvara käibekordaja näidu kaudu. Lillekasvatavate keskmine oli võrreldes köögiviljakasvatusega statistiliselt olulisel määral kõrgem.

Kui vaadelda aianduspinna jagunemist tootmissuundade lõikes, siis statistiliselt olulisel määral erines taimede paljundamisega tegelevate ettevõtete pinna suurus köögivilja- ja marjakasvatavate pinnast ($p < 0,01-0,05$, $F=4,01$) (Tabel 29). Tootmissuundade vahel puudusid statistiliselt olulised erinevused aianduse müügitulu, toetuse suuruse (MAK 2007–2013 kõik väljamakstud toetused), tootlikkuse (müügitulu töötaja kohta) ja muude majandusnäitajate kohta.

Tabel 29. Aianduse tootmissuundade vahelised statistilised erinevused valitud näitajate puhul 2015. aastal

Statistiliselt olulised erinevused	Tootmissuund					Kokku
	01131 Köögivilja- kasvatus	01191 Lille- kasvatus	01241 Õun- ja luuviljaliste puuviljade kasvatus	01251 Muu puuvilja-, marja- ning pähklikasvatus	01301 Taimede paljundamine	
Põhivara käibekordaja, keskmine	2,18	10,07*	1,62	3,11	3,71	3,29
Koguvara käibekordaja, keskmine	0,56	1,37*	0,43	0,71	1,08	0,72
Aianduspind, keskmine (ha)	5,62	1,49	11,25	9,76	31,50*	9,64

* oluline erinevus

Lähteülesandest lähtuvalt uuriti seoseid aiandusettevõtete tulemuslikkust (tootlikkus, rentaablus, efektiivsus) iseloomustavate näitajate vahel. Lisaks uuriti investeringutoetuste, müügitulu, ettevõtjate põhivaraga varustatuse ja teiste majandusnäitajate vahelisi seoseid.

Tabel 32 on välja toodud statistiliselt olulised seosed toetusõigusliku põllumajandusmaa suuruse ja majandusnäitajate vahel nende aiandusettevõtjate kohta, kelle aianduse osakaal müügitulust oli suurem kui 80%. Kõik tabelis toodud väärtused näitavad seda, et kahe teguri vahel on statistiliselt oluline seos. Seda näitab tähis p, mille nivoo vahemikke on iseloomustatud Tabel 30. Kui p väärtus on $<0,05$, siis võib 95% tõenäosusega väita, et antud tegurite vahel on seos. Seda näiteks aianduse müügitulu ja omakapitali rentaablu puhul (Tabel 32). Kui p nivoo on $<0,01$, siis on seose tõenäosus vähemalt 99% ning kui p on $<0,001$, siis seose tõenäosus on vähemalt 99,9%. Nii on see paljude majandusnäitajate seoste puhul Tabel 32.

Tabel 30. p väärtust selgitav tabel (seose tõenäosus)

p	Seose tõenäosus
$<0,05$	95%
$<0,01$	99%
$<0,001$	99,9%

Teine näitaja, mis Tabel 32 kajastub, on ρ (rho). See Spearmani korrelatsiooninäitaja toob välja seose tugevuse. Seose tugevust ja ρ väärtust iseloomustab alljärgnev Tabel 31.

Tabel 31. ρ väärtust selgitav tabel (seose tugevus)

ρ	Seose tugevus
$<0,3$	Nõrk seos
0,3-0,7	Keskmise tugevusega seos
$>0,7$	Tugev seos

Analüüsist ilmnes, et toetuse suurus (MAK 2007–2013 kõik väljamakstud toetused) ning müügitulu, aianduspinna, tootlikkuse, põhivara, töötajate arvu suuruse vahel oli statistiliselt oluline seos. Toetuse suuruse ning müügitulu ja aianduspinna vahel oli keskmise tugevusega seos ning teiste väljatoodud tegurite ja toetuse suuruse vahel oli nõrk seos (Tabel 32).

Müügitulu suurus oli statistiliselt olulisel määral seotud tabelis toodud näitajatega. Kui ρ oli negatiivne, see tähendab, et seose suund oli samuti negatiivne. Ehk antud juhul, mida suurem oli aiandusettevõtete müügitulu, seda väiksem oli nende käibe ärirentaablus. Seosed teiste näitajatega olid positiivse suunaga.

Aianduspinna suurus korreleerus töötajate arvuga, müügituluga, toetuse suurusega, tootlikkusega ja põhivara suurusega.

Tootlikkuse suurus oli sarnaselt müügituluga seotud statistiliselt olulisel määral kõigi toodud näitajatega. Korrelatsioon puudus vaid võlakordajaga. Samuti oli korrelatsioon põhivara ja teiste toodud näitajate vahel (va omakapitali rentaablus ja käibe ärirentaablus).

Tabel 32. Aiandusettevõtjate majandusnäitajate vahelised seosed

	Töötajate arv	Müügitulu aianduses	Toetuse suurus	Aiandus-pind	Tootlikkus	Oma-kapitali rentaablus	Käibe äri-rentaablus	Varade rentaablus	Põhi-vara käibe-kordaja	Kogu-vara käibe-kordaja	Võla-kordaja	Põhivara	
Töötajate arv	p	-	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,05	<0,001	<0,01	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001
	ρ		0,59	0,29	0,31	0,24	-0,10	-0,26	-0,11	0,26	0,36	0,27	0,40
Müügitulu aianduses	p	<0,001	-	<0,001	<0,001	<0,001	<0,05	<0,05	<0,01	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001
	ρ	0,59		0,39	0,54	0,65	0,10	-0,09	0,13	0,34	0,49	0,23	0,41
Toetuse suurus	p	<0,001	<0,001	-	<0,001	<0,01	-	-	-	<0,001	<0,001	<0,001	<0,01
	ρ	0,29	0,39		0,52	0,18				-0,27	-0,14	0,27	0,23
Aiandus-pind	p	<0,001	<0,001	<0,001	-	<0,05	-	-	-	-	-	-	<0,001
	ρ	0,31	0,54	0,52		0,29							0,49
Tootlikkus	p	<0,001	<0,001	<0,01	<0,05	-	<0,01	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	-	<0,001
	ρ	0,24	0,65	0,18	0,29		0,21	0,20	0,28	0,23	0,30		0,40
Omakapitali rentaablus	p	<0,05	<0,05	-	-	<0,01	-	<0,001	<0,001	<0,01	<0,001	-	-
	ρ	-0,10	0,10			0,21		0,67	0,89	0,13	0,20		
Käibe äri-rentaablus	p	<0,001	<0,05	-	-	<0,001	<0,001	-	<0,001	-	<0,01	<0,001	-
	ρ	-0,26	-0,09			0,20	0,67		0,81		-0,14	-0,29	
Varade rentaablus	p	<0,01	<0,01	-	-	<0,001	<0,001	<0,001	-	<0,001	<0,001	<0,001	<0,05
	ρ	-0,11	0,13			0,28	0,89	0,81		0,23	0,24	-0,28	-0,10
Põhivara käibe-kordaja	p	<0,001	<0,001	<0,001	-	<0,001	<0,01	-	<0,001	-	<0,001	<0,001	<0,001
	ρ	0,26	0,34	-0,27		0,23	0,13		0,23		0,87	-0,24	-0,53
Koguvara käibe-kordaja	p	<0,001	<0,001	<0,001	-	<0,001	<0,001	<0,01	<0,001	<0,001	-	-	<0,001
	ρ	0,36	0,49	-0,14		0,30	0,20	-0,14	0,24	0,87			-0,30
Võlakordaja	p	<0,001	<0,001	<0,001	-	-	-	<0,001	<0,001	<0,001	-	-	<0,001
	ρ	0,27	0,23	0,27				-0,29	-0,28	-0,24			0,37
Põhivara	p	<0,001	<0,001	<0,01	<0,001	<0,001	-	-	<0,05	<0,001	<0,001	<0,001	-
	ρ	0,40	0,41	0,23	0,49	0,40			-0,10	-0,53	-0,30	0,37	

Allikas: Äriregister (seisuga 23.09.2016), PRIA põllumassiivide register (seisuga 31.12.2015), EMÜ arvutused

5.3. Ettevõtjaid kirjeldavad mõõdikud

Aiandussektori poliitika kujundamisel ja investeeringumeetmete rakendamise tulemuste hindamisel kasutatavate ettevõtjate majandusnäitajatel põhinevate näitajate või mõõdikute väljatöötamisel on oluliseks lähtekohaks sektori arengukava ja seal püstitatud eesmärgi täitmist näitavad mõõdikud.

Eesti aiandussektori arengukavas aastateks 2015–2020 on eesmärgiks tagada jätkusuutlik Eesti aiandussektor ja toodangu lisandväärtuse kasv, paremad võimalused inimeste tervislikumaks toitumiseks kodumaise toodanguga läbi aiandussaadustega isevarustatuse taseme kasvu ning meeldiva elukeskkonna.

Sektori arengukava eesmärgi saavutamiseks on 2020. aastaks püstitatud järgmised alaeesmärgid:

1. Eesti isevarustatuse tase köögiviljadega on 75% ning puuviljade ja marjadega 15%.
2. Eesti aiandussektoris on aianduse tootmistüübi ettevõtete netolisandväärtus vähemalt 10 500 eurot tööjõu aastaühiku kohta.
3. Eestis kasvatatud köögivilja osatähtsus ostudes on 42% ning puuviljade ja marjade osatähtsus on 25%.
4. Katmikala lillede ja ehistaimede kasvupind on 20 ha ja lillekasvatuse eksport on 4,8 mln eurot.
5. Meeldiva elukeskkonna ja aiandusvaldkonna edendamine.

Arengukava eesmärgi saavutamiseks on seatud kuus mõõdikute gruppi, kus iga mõõdiku puhul on fikseeritud alg- ja sihttasemed.

Tabel 33. Eesti aiandussektori arengukava aastateks 2015–2020 mõõdikud

Mõõdikud	Algtase 2012. aasta	Sihttase 2020. aasta
Mõõdik 1		
Köögivilja isevarustatuse tase	58%	75%
Puuvilja ja marjade isevarustatuse tase	10%	15%
Mõõdik 2		
Avamaaköögivilja kasvupind	2 923 ha	3 800 ha
Katmikköögivilja kasvupind	242 ha	255 ha
Viljapuu- ja marjaaedade kasvupind	6 892 ha	7 400 ha
Avamaalillede ja ehistaimede kasvupind	20 ha	40 ha
Katmikala lillede ja ehistaimede kasvupind	10 ha	20 ha
Mõõdik 3		
Eesti päritolu köögivilja osatähtsus elanike ostudes	36%	42%
Eesti päritolu puuvilja ja marjade osatähtsus elanike ostudes	18%	25%
Mõõdik 4		
Netolisandväärtus aianduse tootmistüübi tööjõu aastaühiku kohta	8 153 €	10 500 €
Mõõdik 5		
Eesti päritolu köögiviljade eksport	3,2 mln €	9,6 mln €
Eesti päritolu köögiviljade eksport	2 000 t	6 000 t
Lillekasvatuse eksport	4,3 mln €	4,8 mln €
Mõõdik 6		
Puukoolide pind (iluaiandus- ja tarbetaimed)	497 ha	650 ha
Puukoolide toodangumahud, viljapuu- ja marjaistikute arv	635 221 tk	800 000 tk

Allikas: Eesti aiandussektori arengukava aastateks 2015–2020

Ettevõtjate arengu tagamisel, sh investeeringutoetuste kasutamise võimaldamisel, on soovitatav hoida kooskõla arengukava mõõdikutega. Hinnates arengukava mõõdikuid, siis need jagunevad mahu, pindala ja osatähtsuse näitajateks. Mahunäitaja (eksporti maht, kaudselt ka isevarustatuse tase) puhul on üheks oluliseks muutujaks pindala ja teiseks muutujaks saagikus. Selle tõttu on mõõdikud valdavalt pindala põhised, millest lähtuvalt on aiandusettevõtja (mikrotasandil) kohta analüüsitavad mõõdikud oluline seostada pindalaga.

Tuginedes uuringu eelnevates osades esitatud näitajatele, siis olulisemate mõõdikutena, mille muutus tagab ka arengukavas esitatud mõõdikute täitmise, saab välja tuua järgnevalt:

- Müügitulu kasv aianduskultuuride maa kohta, eurot/ha.

Eeldades maaressursi piiratust ja Eesti tingimustes saagipotentsiaali, tuleks eeldada sõltuvalt kultuurist kuni 30% saagikuse suurenemist, mis mõjutab samas suurusjärgus müügitulu kasvu. MAK 2007–2020 toetuste kriteeriumites on soovitatav arengu tagamiseks anda hindepunkte ettevõtjatele, kes leiavad võimaluse suurendada aianduskultuuride pinda üle 50% võrreldes hetkeseisuga. Toetus suurus ja aianduspinna vahel on olnud ka siiani keskmise tugevusega seos (Tabel 32, $\rho=0,52$), mida on soovitatav täiendavalt aktiveerida. Uuringu tulemustes avaldus, et äriühingute puhul saab üldistatult öelda, et 33% ettevõtjate aiandusmaa suurus oli alla 0,5 ha (PRIA põllumassiivide registri andmetel). Samal ajal maa pindala alusel moodustasid olulise grupi 251 tootjat, kes tagavad 32% äriühingute kasutuses olevast toetusõiguslikust aiandusmaa pindalal aiandustegevuse, kuid pindala jääb vahemikku 0,5-10 ha. Antud grupi puhul tuleks eeldada olulise potentsiaali avaldumist. FIEdest oli üksnes 34% isikutel aianduskultuuride pindala üle 0,5 ha, mis on küllaltki madal tase. Pindala suurendamise hindamine mõjub eeldatavalt väiketootjatele ka jätkusuutlikkust suurendavana, kuna saavutatakse majandusliku taseme muutus.

- Tehnoloogia maksumus (põhivara) pinnaühiku kohta (eurot/ha) ja põhivara käibekordaja.

Eeldades saagikuse suurenemist ja müügitulu kasvu, siis on vajalik võtta kasutusele täiendavad agronoomilised võtted ja toodangu säilitamise tehnoloogia. Hetkel on olemas tehnoloogia ehk põhivara maksumuse (varustatuse tase) erinevus nii suurusgruppide kui tootmissuundade lõikes. Kõige olulisem on siiski tagada põhivara efektiivne kasutus. Kahjuks ei saa uuringu tulemustest välja tuua piisava usaldusväärsusega põhivara mahtu pinnaühiku kohta, kuna pindade andmete erinevus PRIA registris ja küsitlusele vastanud isikute seas erinesid suuresti. Samal ajal majandusnäitajatest põhivara käibekordaja iseloomustas, et üle 14 000 eurose müügituluga aiandusettevõtja teenis ühe põhivarasse paigutatud euro eest 3,88 eurot müügikäivet. Võrdluseks alla 4000 eurose müügituluga suurusgrupis olev aiandusettevõtja teenis põhivara ühe euro kohta 1,69 eurot müügikäivet. Antud tulemused näitavad tehnoloogia erinevust ja mahajäämust väiksema pinnaga ettevõtjate juures. Paneelandmete alusel leitud tulemused olid 2015. aastal üle poole väiksemad, mis näitab suurt varieeruvust juhusliku paiknemise korral. Samuti erinesid tulemused suuresti tootmissuundade lõikes (Tabel 29), kus köögiviljakasvatavate põhivara käibekordaja oli 2,18 ja näiteks lillakasvatates 10,08. Samal ajal on teada, et lillekasvatavate keskmine põhivara ettevõtja kohta oli 240 tuhat eurot ja köögiviljakasvatavatel 180 tuhat eurot. Köögiviljakasvatavate põhivaraga varustatus oli 25% madalam ja põhivara käibekordaja oli üle 75% madalam. Antud käsitus põhjendab toetuse suuruse, müügitulu ja aianduspinna vahelistest seostest tulemuste avaldumist. Hindamisel tuleks lähtuda ettevõtja individuaalsest arengust, kus toetuse ja põhivara summaga seoses suureneb nii müügitulu kui ka aianduspind.

- Tootlikkus ja lisandväärtus.

Kuna kahjumlik tootmine ei ole pikalt võimalik ja sissetulek mitmete aianduskultuuride osas on seotud kas suurtootmises saavutatava mastaabiefekti või lisandväärtuse suurendamisega, siis on mõõdikute nimistus oluline koht lisandväärtusel. Ettevõtjate hindamisel on võimalik kasutada kombineeritud valemit, kus nii mahupõhisus kui lisandväärtuse andmine kaasatakse järgmiselt.

$$\frac{\text{lisandväärtus}}{\text{tööjõu ühik}} = \frac{\text{töödeldud tooraine kogus}}{\text{tööjõu ühik}} \times \frac{\text{lisandväärtus}}{\text{töödeldud tooraine kogus}}$$

Antud juhul on soovitatav hinnatava ettevõtjate tulemust ja selle muutust võrrelda teise ettevõtjaga ning teatud määral detailsemaid andmeid, mis ei pärine üksnes majandusaasta aruannetest.

- Ühistulise tegevuse tulemuslikkus kaubakoguste tagamisel ja tarbija teaduslikkus kodumaise toote osas.

Antud mõõdikud tagavad aianduse arengukavas seatud Eesti päritolu toodete kättesaadavuse ja tarbija teadlikkuse. Ühistuline tegevus tagab väiketootjate ühinemisel piisava toodangu mahu, mida on võimalik jaekaubanduskettides turustada. Peab lähtuma olukorrast, kus tarbijaharjumus osta tooteid jaekettidest jääb püsima ning seega on vajalik jõuda tarbijani. Hetkel rakendatavates toetusskeemides on jõulisemalt hakatud toetama ühistuid ehk tootjarühmasid, kuid samal ajal peab tagama sünergia tootjate tasandil ning mõjutama individuaalselt tootjaid ühistuga liituma. Ühtlasi tagatakse sünergia aianduspinna osas, millelt toimub turustamine, suurendades seeläbi isevarustatuse taset.

Aiandusstrateegias esitatud isevarustatuse taseme ja ekspordi mahu suurenemise mõõdik on omavahel teatud määral konfliktne, sest mõlemad eeldavad toodangumahtude suurenemist. Kahte samal alusel täiendavat eesmärki on keeruline, kui mitte võimatu täita ning prioriteetidid vajaksid aianduskultuuride osas täpsustamist.

Järeldused ja ettepanekud

Riikliku statistika alusel oli värske puuviljade ja marjadega isevarustatuse tase sõltuvalt aastast 7,6–14,1% ning valdava osa tarvitavast värskest puuviljast ja marjast moodustas importtoodang. Ühelt poolt on selle põhjuseks asjaolu, et Eestis ei saa kasvatada banaane ega tsitrusvilju, mis on peamised värske puuvilja kaubagrupi importartiklid. Teiselt poolt on eestlastel säilinud traditsioon kasvatada oma tarbeks puuvilju ja marju, mis võib statistikas kajastuda aianduskultuuride kasvupinnana, kuid mitte toodangu mahuna.

Aiandussektori ettevõtja defineerimine ja liigitamine nii tootmismahu kui ka toetuste võimaldamisel väärib täpsemat tähelepanu. Uuringu käigus selgus, et äriregistri andmetel oli aiandusvaldkonna müügituluga ettevõtjaid kokku 859 isikut, kellel oli 2015. aastal aiandus põhi- või lisategevusalal (EMTAK 2008 kood 01131, 01191, 01211, 01241, 01251, 01301). Äriühinguid, kes olid nii äriregistri andmete alusel aiandusettevõtja (tal oli aianduse tegevusalale viitav EMTAK 2008 kood) ja kes kasvasid PRIA põllumassiivide registri alusel aianduskultuure, oli kokku 332. Neist 192 tegeles aiandussaaduste müügiga (neil oli EMTAK 2008 koodi 01131, 01191, 01211, 01241, 01251 või 01301 alusel müügitulu) ja 140-l puudus viide aiandussaaduste müügitulule. Lisaks PRIA põllumassiivide registri järgi kasvas aianduskultuure 2015. aastal 1193 FIEt. Enamikul FIEdel (66%) oli registreeritud aianduspinda vähem 0,5 ha. 32% FIEdest oli aianduspinda 0,51–10 ha ja üle 10,1 ha registreeritud aianduspinnaga FIEd moodustasid vaid 2%. Seega FIEde puhul ei saa eeldada väga suurt toodangu- ja müügi mahtu. Aianduspoliitilises raamistikus ja instrumentide kasutamisel tuleks koostada stsenaariume lähtuvalt tootjate suurusgruppidest, mis tagaks jätkusuutliku ettevõtjate arengu nii tootmissuundade kui suurusgruppide lõikes.

Küsitlusel ilmnes, et on olemas arvestatav hulk ettevõtjaid, kel oli äriregistri andmetel aiandusele viitav EMTAK 2008 kood või PRIA põllumassiivide registri andmete alusel aianduskultuuride kasvatamisel kasutatav toetusõiguslik aiandusmaa, kuid tegelikkuses ettevõtjad enda sõnutsi ei ole aiandussaaduste tootjad (kas on sellega tegelemise lõpetanud või ei ole sellega kunagi tegelenud). Selle alusel saab väita, et registrid sisaldavad aegunud infot ning ei ole sektori iseloomustamiseks täpsed.

Äriregistri andmetel tegutses 2016. aastal aiandussektoris 12 tulundusühistut ning kõige enam tulundusühistuid oli marjakasvatuses ning puu- ja köögivilja (v. a kartul) hulgimüügis. Kahjuks ei ole kõik tulundusühistud majanduslikult aktiivsed. Teadlased on seisukohal, et hulgimüügiga tegelevaid tulundusühistuid võiks puuvilja-, marja- ja köögiviljasektoris rohkem olla. Samas on ka teada, et ühismüügiga tegelevat tulundusühistut on lihtsam luua nendes valdkondades, kus tootjaid on palju. Kuna äriregistri andmete alusel oli 2015. aastal kõige enam tootjaid köögivilja- ja marjakasvatuses (ka ettevõtjate müügitulu suurusgruppi arvestades, vt peatükk 3), on nendes tootmissuundades ka tulundusühistuid lihtsam luua. Tulundusühistu loomine on keerukam puuvilja- ja lillekasvatuses ning taimede paljundamise tootmissuunas, kuna nendes suundades on ettevõtjate arv väike (72 ettevõtjat või alla selle) ja seetõttu tootmissuuna siseselt ühisosa leidmine keerulisem.

Kuigi enamikul aiandussektoris tegutsevatel ettevõtjatel puudus aiandustoodangu ekspordikogemus ja seetõttu tunti välisturge vähe, arvati siiski, et nelja aasta kõige perspektiivikamad eksport aiandustoodangud on marjad ja mahetoodang (nii köögiviljad kui ka marja). Lisaks märgiti ära ka köögivili, väärindatud toodang, maitse- ja ravimtaimed, puuviljad ning lilled ja dekoratiivtaimed.

Küsitlusandmetest selgus, et väljapakutud MAK 2014–2020 12 meetmest, mille läbi saaks aiandussektorit toetada, plaanisid enamik vastajatest taotleda toetust meetmetest 4.1, 4.2 ja 6.3 (*Joonis 20*). Väljatoodud meetmed on ka need, kust paljud toetuse taotlejad olid varasemalt küll toetust taotlenud, kuid seda ei saanud. Seetõttu keskenduti ettepanekute tegemisel nendele kolmele meetmele.

Peatükis 3, kus on välja toodud ja võrreldud omavahel suurusgruppide lõikes ja tootmissuundade kaupa aiandussektoris tegutsevaid ettevõtteid, võib tulemuste puhul väita, et enamikes aianduse tootmissuundades (va lillekasvatus ja taimede paljundamine) oli kõige rohkem ettevõtjaid, kel oli aianduse müügitulu alla 4000 euro. Samas kui vaadata müügitulu osakaalusid, siis enamiku aianduse kogu müügitulust moodustasid suured (aianduses üle 14 000 euro müügituluga) ettevõtjad. Sellest tulenevalt võib sõnastada kaks ettepanekut:

- 1) Aiandussektoris väikeste ettevõtjate (müügitulu alla 4000 euro) toetamiseks tuleks võimaldada neile ligipääs investeeringutoetusele. Üheks võimaluseks on langetada meetme 6.3 kvalifitseerimistingimust, kus müügitulu nõue on vähemalt 4000 eurot.
- 2) Samas enamiku aianduse müügitulust toodavad suured ettevõtjad (müügitulu üle 14 000 euro), seega läbi nende toetamise on võimalik kõige efektiivsemalt aiandussektorit Eestis arendada.

Viimast väidet kinnitab ka peatükis 5 väljatoodud seoste analüüs (*Tabel 32*) ning finantsanalüüs (*Tabel 27*). Nimelt tuli seoste analüüsist välja statistiliselt oluline seos 2015. aasta müügitulu suuruse ja kõikide toetuste (MAK 2007–2013 kõik väljamakstud toetused) suuruse vahel. Seega, mida rohkem oli ettevõtte toetust saanud, seda suurem oli tema müügitulu 2015. aastal. *Tabel 27* on näha, et suure müügituluga ettevõtjatel aasta-aastalt müügitulu kasvas. Seega võib väita, et toetuse suurus mõjutab müügitulu suurust.

Majandusnäitajate analüüsi põhjal võib järeldada, et kuna suurema müügituluga (üle 14 000 euro) ettevõtjate puhul viimase kuue aasta lõikes müügitulu stabiilselt suurenes ja väikese ning keskmise müügituluga gruppi kuuluvate ettevõtete müügitulu aasta-aastalt langes (*Tabel 27*) ning müügitulu suuruse ja toetuse suuruse vahel oli statistiliselt oluline positiivse suunaga seos (*Tabel 32*), siis võib väita, et toetused aitavad ettevõtetel areneda ja müügitulu suurendada. Kui eeldada, et sarnane trend (suuremad ettevõtted tänu suurematele investeeringutele ja toetustele kasvavad) jätkub ja tahta pigem toetada väiksemaid ettevõtjaid, siis peaks keskenduma väiksemate ettevõtete toetamisele. Selleks on kaks võimalust ja sellest tulenevad ka järgmised ettepanekud:

- 3) Vähendada väiksemate ettevõtete omaosalust investeeringutes, mille jaoks sisse seada nt astmeline toetus, kus investeeringu summast sõltub ka toetuse osakaal. Mida suurem investeering, seda suurem on ettevõtja omaosalus ja vastupidi. Sellisel juhul saaksid väiksemad ettevõtted proportsionaalselt rohkem toetust, mis suurendaks ka nende müügitulu osakaalu.

- 4) muuta väljatoodud kolme meetme kvalifitseerimistingimusi ja hindamiskriteeriume väiksemate aiandusettevõtete kasuks nii, et nad saaksid lihtsamal alusel toetust.

Kokkuvõte

Uuringu eesmärk oli anda ülevaade aiandussektoris tegutsevate ettevõtjate varasemast investeeringukäitumisest ja analüüsida nende majanduslikku võimekust.

Töö metoodika koosnes kahest erinevast lähenemisest, kuna eesmärgi täitmiseks oli vajalik analüüsida sekundaarandmeid ettevõtjate majandusliku muutuse kohta ja lisaks esitada ülevaade hetkeolukorrast. Hetkeolukorra ja hinnangute saamine otsustati lahendada küsitluse läbiviimisega.

Aiandussektorist ülevaate koostamisel sai selgeks, et aiandussektor on küll tootmispinnalt, tootmismahtudes ja majandusnäitajates tagasihoidlik, kuid arvestatava ettevõtjate arvuga. Ettevõtjate probleemid aianduse erinevates tootmissuundades on sarnased, kuid tegemist on väga mitmetahulise sektoriga. Esiteks teeb sektori mitmekülgeks see, et aianduskultuuride kasvatamisega tegelevad nii füüsilised isikud, FIED kui ka äriühingud, kel on aiandussaaduste kasvatamisel erinevad eesmärgid (äri, lisategevus või elulaad). Teiseks on aianduse tootmissuundade vahel suured erinevused kasvatatavate aianduskultuuride osas, mis teeb keeruliseks kõikide tootmissuundade eripärasid arvesse võttes toetusmeetmete tingimustesse ja hindamiskriteeriumitesse parandusettepanekute tegemise.

Aastatel 2010–2015 kasvatati aianduskultuure 9,8–10,1 tuhandel hektaril, mis moodustas kogu kasutatavast põllumajandusmaast 1,0–1,1%. Suurema osa aianduskultuuride kasvupinnast moodustasid viljapuu- ja marjaaiad (sõltuvalt aastast 65,7–69,8% aianduskultuuride kasvupinnast). Maheaianduskultuuride kasvupind moodustas 17,5–18,9% kogu aianduskultuuride kasvupinnast.

Perioodil 01.07.2009–30.06.2015 oli Eestis kasvatud köögivilja toodang 66,1–88,1 tuhat tonni ning värske puuvilja ja marja toodang 5,0–9,8 tuhat tonni. Enamuse köögivilja saagist moodustas porgand ja kapsas, enamuse puuviljasaagist õunad ja pirnid ning marjasaagist maasikas. Kui Eesti isevarustatuse tase värske köögiviljaga oli sõltuvalt aastast 55,1–66,6%, siis värske puuvilja ja marjadega isevarustatuse tase oli oluliselt madalam, sõltuvalt aastast 7,6–14,1%. Mahedalt kasvatatud köögivilja-, puuvilja- ja marjasaak moodustas sõltuvalt aastast 1,1–2,1% kogu köögivilja-, puuvilja- ja marjasaagist.

Kuigi Eestis kasvatatud köögivilja-, puuvilja- ja marjasaak on vähenenud, on Eesti päritolu aianduskultuuride eksport nii mahult kui ka jooksevhindades kasvanud. Aastatel 2013–2015 eksporditi köögivilju, puuvilju ja marju peamiselt lisaks naaberriikidele (Soomele, Lätile ja Leedule) ka Aasia riikidesse (Hiinasse, Indiasse ja Egiptusesse). Eesti päritolu taimede peamised eksportriigid olid Eesti lähinaabrid. Samal perioodil imporditi kõige enam puuvilju ja marju Lätist ning köögivilju ja taimi Hollandist.

Aiandusega tegelevate ettevõtete olukord sõltub ettevõtte suurusest. Suuremad aiandustootjad tegelesid vähem lisategevustega ning nende müügitulu moodustas enamiku aianduse kogumüügitulust. Lisaks oli nende tootlikkus võrreldes väiksemate tootjatega suurem. Väikseid aiandustootjaid iseloomustas see, et nad tegelesid võrreldes suuremate tootjatega rohkem lisategevustega ja nende aianduse müügitulu moodustas väikese osa kogu aianduse müügitulust.

Küsitlusele vastas 157 aiandussaaduste kasvatajat. Kõige suurem vastajate osakaal oli köögiviljakasvatajate hulgas (33%).

Aianduse tegevusalal tegutsevad ettevõtjad ei ole eriti praktiseerinud koostööd haridus- ja teadusasutustega või teiste ettevõtjatega koostöö tegemist. Koostööd haridus- ja teadusasutustega

ja teiste ettevõtjatega oli aianduse valdkonnas teinud vaid 2–13% ettevõtjatest. Tulevikus nähakse vajadust teha rohkem koostööd just haridus- ja teadusasutustega (sõltuvalt koostöö valdkonnast nägi koostöö vajadust 11–17% ettevõtjatest) peamiselt turundusuuringute, tootearenduse ja tootmistehnoloogia arendamise valdkonnas. Koostööd teiste ettevõtjatega vajas tulevikus sõltuvalt koostöö valdkonnast 5–12% ettevõtjatest ja seda eelkõige toodangu ühisturunduse osas. Toodangu ühisturundus (sh reklaam ja müük) võiks ettevõtjate arvates olla ühistulise tegevuse peamine valdkond ning turustusvõimaluste paranemise eesmärgil on ettevõtjad nõus tegema ühistulist investeeringut.

Aiasaaduste kasvatamisega tegelevad ettevõtjad on tänaseks oma toodangut rohkem väärindama hakanud. Kui mõni aasta tagasi domineerisid ettevõtjate seas need, kes oma toodangut ei väärindanud, siis nüüd on olukord vastupidine. Sama toorme väärindamise osas liigutakse samm-sammult edasi - kõigepealt toodangu esmatöötlemine (toodangu pesemine, puhastamine ja pakkimine) ning siis töötlemine (aiasaaduste kuivatamine, mahlade tootmine, hoidiste tegemine vms). Samas toodangu väärindamise osas vajatakse koostööd haridus- ja teadusasutustega tootearenduse ja tootmistehnoloogia arendamise valdkonnas või ühistulist tegevust aiasaaduste hoiustamise ja töötlemise valdkonnas.

Valdava osa ettevõtjate investeeringuplaanid puudutasid peaaesjalikult seadmeid ja masinaid, ehitisi ning aianduskultuuride kasvupinna suurendamist. Investeeringu rahalise väärtuse järgi domineeriv investeeringu vajadus oli aiandusega tegelevatel ettevõtjatel kuni 10 000 eurot. Riigipoolsete toetusteta plaaniti suurendada eelkõige aianduskultuuride kasvupinda. Tähelepanuväärne on see, et neid ettevõtjaid oli oluliselt rohkem, kes ei plaani MAK 2014–2020 meetmetest toetust taotleda kui neid, kes seda plaanivad. Meetmed, kust ettevõtja plaanivad tulevikus toetust taotleda, eristus kolm meedet. Nendeks on meede 4.2 (investeeringud põllumajandustoodete töötlemiseks ja turustamiseks), kust plaanib toetust taotleda 40 vastajat, meede 4.1 (investeeringud põllumajandusettevõtte tulemuslikkuse parandamiseks), kust plaanib toetust taotleda 34 vastajat ning meede 6.3 (väikeste põllumajandusettevõtete arendamine), kust plaanib toetust taotleda 29 vastajat.

Analüüsides müügitulu muutust perioodil 2010–2015, siis kuni 4000-eurose ja 4000–14 000-eurose müügituluga aiandusettevõtjad ei ole suutnud oma müügitulu suurendada. Üle 14 000 euro suuruse müügituluga ettevõtjatel toimus märkimisväärne müügitulu muutus. Kõige suurem toodangu mahu ja müügitulu kasv toimus suuremate ettevõtjate puhul.

Ilmnes seos, et mida rohkem said ettevõtjad MAK 2007–2013 erinevatest meetmetest toetusi, seda suurem oli nende müügitulu aianduses. Seega oleks võimalik läbi toetuste kasvatada ka väiksemate ettevõtete müügitulu. Samas toetuste kasutamisel seab oma piirangud omaosaluse katmine. Tekib vajadus laenu võtmiseks, mis nõuab tagatiste olemasolu ning mitmed finantskomponendid korrigeerivad kaasaaitamist, kuna väikeettevõtjalt ei saa eeldada suurt rahalist võimekust.

Ettevõtjaid kirjeldavad mõõdikud, mida oleks võimalik kasutada investeeringumeetmete hindamiskriteeriumite ja lävendnõuete kujundamisel, toodi välja neli: müügitulu kasv aianduskultuuride maa kohta (eurot/ha); tehnoloogia maksumus (põhivara) pinnaühiku kohta (eurot/ha) ja põhivara käibekordaja; tootlikkus ja lisandväärtus; ühistulise tegevuse tulemuslikkus kaubakoguste tagamisel ja tarbija teaduslikkus kodumaise toote osas.

Kasutatud materjal

Civitta. 2014. Eesti aianduse arengut piiravad tegurid ja Eesti aiandusvaldkonna võimalikud arengueeldused. Sisend aiandusvaldkonna arengukava koostamiseks.

Koorep, S. 2016. Mitusada tonni Mulgimaa õunu sõitis vastuvoolu. Sakala. 27.10.2016.

Leetsaar, J., Krusealle, J., Laaneväli, K., Saaliste, M., Värnik, R. 2013. Ühistegevus Eesti põllumajandussektoris. Tallinn.

Põllumajandusministeerium. 2015. Eesti aiandussektori arengukava aastateks 2015–2020. Kinnitatud põllumajandusministri 03.02.2015 käskkirjaga nr 25. Lisa 1.

Sillasoo, S. 2016. Aiandussektor: koostöökarid ja –võimalused. 02.06.2016. Äripäev AS.

Lisad

Lisa 1. Uuringus kasutatud küsimustik

Maaelu Arengu Euroopa
Põllumajandusfond:
Euroopa investeringud
maapiirkondadesse

www.emu.ee
Eesti Maaülikool
Estonian University of Life Sciences
Majandus- ja sotsiaalinstituut
Institute of Economics and Social Sciences

Lugupeetud aiandussaaduste kasvataja!

Eesti Maaülikool koostöös Maaeluministeeriumiga viib läbi uuringu, mille eesmärgiks on analüüsida aianduse tegevusala arengut, ettevõtjate varasemaid investeringuid ja majanduslikku võimekust. Lisaks uuritakse koostöö arendamise võimalusi.

Uuringus käsitletakse aianduse all köögiviljakasvatust avamaal ja katmikalal, puuviljakasvatust, maasikakasvatust, muud marjakasvatust ning lillede ja ehistaimede kasvatust avamaal ja katmikalal. Aianduse mõiste ei laiene maitse- ja ravimtaimede kasvatusele, kartulikasvatusele ja metsapuid kasvatavatele puukoolidele.

Palume Teil leida aega ankeedile vastamiseks. Vastuste tulemusel hinnatakse võimalusi aiandusettevõtjate toetamiseks.

Palume Teie vastust hiljemalt 13. novembriks 2016. a. Küsimustikule vastamine võtab aega ligikaudu 20 minutit.

Kogutud andmeid kasutatakse vaid üldistatult.

Ette tänades ja heale koostööle lootma jäädes,
EMÜ majandus- ja sotsiaalinstituudi maamajanduse uuringute ja analüüsi osakond

Täiendav info: Maria Isabel Runnel, tel 731 3015, e-post maria.runnel@emu.ee

I Küsimused ettevõtja kohta

1. Mitu aastat Te olete aianduse tegevusalal ettevõtjana tegutsenud?

- 1) Kuni 5 aastat
- 2) 5-10 aastat
- 3) Üle 10 aasta

2. Mis eesmärgil Te kasvatate aiandusvaldkonna kultuure?

Valida võib mitu vastusevarianti.

- 1) See on minu põhitegevus ja põhiline sissetulek
- 2) See on minu lisategevus, millest saan lisasissetuleku
- 3) See on minu lisategevus, et hajutada ettevõtte tootmisriske
- 4) See on minu elulaad ja hobi

3. Kui suur oli Teie ettevõtte 2015. aasta müügitulu järgmiste aianduse tootmissuundade lõikes?

- 1) Kõõgiviljakasvatus avamaal, eurot
- 2) Katmikkõõgiviljade kasvatus, eurot
- 3) Maasikakasvatus, eurot
- 4) Muu marjakasvatus, eurot
- 5) Puuviljakasvatus, eurot
- 6) Lillede ja ehistaimede kasvatus avamaal, eurot
- 7) Katmiklillede ja –ehistaimede kasvatus, eurot
- 8) Muu. Palun nimetage

4. Palun märkige Teie ettevõtte põllumajandusliku maa pindala ja selle võimalik muutus.

	2015. a	2020. a
Omandis, ha		
Rendil, ha		

5. Palun märkige Teie ettevõtte aianduskultuuride kasvupind 2015. aastal kuni kahe peamise tootmissuuna lõikes.

Peamis(t)e tootmissuuna (-suundade) aluseks võtke suurima müügituluga tootmissuund (-suunad, küsimuse 3 vastuse põhjal).

	1.tootmissuund	2.tootmissuund
Omandis, ha		
Rendil, ha		

6. Palun märkige Teie ettevõtte aianduskultuuride kasvupind nelja aasta pärast (2020. aastal) kuni kahe peamise tootmissuuna lõikes.

Peamis(t)e tootmissuuna (-suundade) aluseks võtke suurima müügituluga tootmissuund (-suunad, küsimuse 3 vastuse põhjal).

	1.tootmissuund	2.tootmissuund
Omandis, ha		
Rendil, ha		

II Konkurentsivõime ja toodangu turustamine

7. Milliseks Te hindate oma ettevõtte konkurentsivõimet ...

Palun märkige igas tabeli reas üks vastusevariant 5-pallisel skaalal:

5 - väga hea, 4 - hea, 3 - rahuldav, 2 - halb, 1 – väga halb, 0 – ei oska öelda

	... Eestis?	... Euroopa Liidus?	... väljaspool Euroopa Liitu?
... kuni kolm aastat tagasi ...			
... käesoleval hetkel ...			
... viie aasta pärast ...			

8. Palun nimetage kuni kolm tegurit, mis vähendavad Teie ettevõtte konkurentsivõimet.

- 1) ... 2) ... 3) ...

9. Kui suure osatähtsuse moodustas 2015. aastal Teie ettevõttes oma toodangu turustamine alljärgnevatel viisidel kuni kahe peamise tootmissuuna lõikes?

Peamis(t)e tootmissuuna (-suundade) aluseks võtke suurima müügituluga tootmissuund (-suunad, küsimuse 3 vastuse põhjal). Palun kirjutage järgnevate viiside osatähtsus protsentides.

	1.tootmissuund (kokku 100%)	2.tootmissuund (kokku 100%)
1) Otsemüük lõpptarbijale (müük tootjalt tarbijale), %		
2) Lühike tarneahel (tootja ja lõpptarbiija vahel on kuni 1 vahendaja), %		
3) Hulgimüük, %		
4) Ühistuline turustamine, %		
5) Otse eksporti, %		
6) Muu, %. Palun nimetage järgmise küsimuse vastuseks		

10. Kui valisite eelmises küsimuses „muu“, siis palun kirjutage siia, mida selle all mõtlesite.

.....

11. Kas Te ekspordite oma aianduse tegevusala toodangut?

Jah

Ei → KÜSIMUS 13

12. Kui suure osa moodustas 2015. aastal toodangu müük väljaspoolle Eestist ettevõtte müügitulust kuni kahe peamise tootmissuuna lõikes?

Peamis(t)e tootmissuuna (-suundade) aluseks võtke suurima müügituluga tootmissuund (-suunad, küsimuse 3 vastuse põhjal).

Palun märkige turgude osakaal protsentides.

	1.tootmissuund	2.tootmissuund
Euroopa Liitu, %		
Väljaspool Euroopa Liitu, %		

13. Missuguse aianduse tegevusala toodang on Teie arvates ekspordi osas kõige perspektiivsem nelja aasta pärast (2020. aastal)?

Euroopa Liidus

Väljaspool Euroopa Liitu

14. Palun märkige olulisemad oma toodangu turustusprobleemid või -takistused kuni kahe peamise tootmissuuna lõikes.

Peamis(t)e tootmissuuna (-suundade) aluseks võtke suurima müügituluga tootmissuund (-suunad, küsimuse 3 vastuse põhjal).

Palun märkige mõlemas veerus üks või mitu vastusevarianti.

	Eestis	Väljaspool Eestit
1) Nõutakse suuri tarnekoguseid		
2) Nõutakse tarnekoguseid pikemaks perioodiks		
3) Toodangu kõrge omahind		
4) Importtoodangu madalam hinnatase		
5) Importtoodangu suur osakaal jaekaubanduses		
6) Toodangule turu otsimine on ajamahukas		
7) Kontaktide puudumine		
8) Aeglane raharinglus		
9) Muu. Palun nimetage järgmise küsimuse vastuseks		

15. Kui valisite eelmises küsimuses „muu“, siis palun kirjutage siia, mida selle all mõtlesite.

.....

III Investeeringud

16. Palun märkige oma ettevõttes tehtud investeeringu maht (eurodes) kuni kahe peamise tootmissuuna lõikes.

Peamis(t)e tootmissuuna (-suundade) aluseks võtke suurima müügituluga tootmissuund (-suunad, küsimuse 3 vastuse põhjal).

	1.tootmissuund	2.tootmissuund
Aastatel 2010–2012		
Aastatel 2013–2015		

17. Milliseid investeeringuid Te plaanite aianduse tegevusalal teha nelja aasta jooksul (aastaks 2020)?

Palun märkige igale reale sobiv vastus.

	Ei vaja investeeringut	Investeeringu rahaline väärtus				Ei oska hinnata
		Kuni 10 000 €	10 001–100 000 €	100 001–1 mln €	Üle 1 mln €	
1) Aiandusmaa/katmikala laiendamine ja/või parendamine						
2) Ehitiste rajamine ja parendamine						
3) Seadmete ja masinate soetamine ja/või uuendamine						
4) Teede, vee- ja kanalisatsioonisüsteemi jms rajamine või rekonstrueerimine						
5) Olemasolevatele toodetele lisandväärtuse andmine						
6) Uute toodete loomine						
7) Töötajate koolitus ja väljaõpe						
8) Töötajate töötingimuste parandamine						
9) Keskkonnakaitse nõuete täitmine						
10) Tootmise automatiseerimine						
11) E-äri arendamine						
12) Infotehnoloogilised (näiteks GPS) rakendused						
13) Turundus ja reklaam						
14) Muu. <i>Palun nimetage järgmise küsimuse vastuseks</i>						

18. Kui valisite eelmises küsimuses „muu“, siis palun kirjutage siia, mida selle all mõtlesite.

.....

19. Palun nimetage 17. küsimuse põhjal, millised investeeringuid Te olete valmis ellu viima ilma toetusteta?

.....

.....

.....

20. Missugused on Teie ettevõtte jaoks investeeringute tegemise takistused?

Märkige igale reale sobiv vastus.

	Täiesti nõus	Pigem nõus	Nii ja naa	Pigem ei nõustu	Üldse ei nõustu	Ei oska öelda
1) Ebapiisav omakapital						
2) Ettevõtte ei vastanud laenu või liisingu taotlemisel nende tingimustele						
3) Teadmised ja oskused puuduvad						
4) Planeeritava investeeringu jaoks ei saanud toetust						
5) Sobiva nõuande puudumine investeeringu kavandamisel						
6) Muu. <i>Palun nimetage järgmise küsimuse vastuseks</i>						

21. Kui valisite eelmises küsimuses „muu“, siis palun kirjutage siia, mida selle all mõtlesite.

.....

.....

IV Toodangule lisandväärtuse andmine

22. Milline on Teie toodangu töötlemisaste kuni kahe peamise tootmissuuna lõikes?

Peamis(t)e tootmissuuna (-suundade) aluseks võtke suurima müügituluga tootmissuund (-suunad, küsimuse 3 vastuse põhjal).

	1.tootmissuund	2.tootmissuund
Töötlemata		
Esmatöödeldud (puhastatud või pakitud)		
Töödeldud		
Muu. <i>Palun nimetage järgmise küsimuse vastuseks</i>		

23. Kui valisite eelmises küsimuses „muu“, siis palun kirjutage siia, mida selle all mõtlesite.

.....

.....

24. Millised on Teie lähima nelja aasta plaanid (2020. aastaks) aiandustoodete lisandväärtuse (töötlemisastme vms) suurendamisel?

.....

.....

.....

25. Kas Teil on valmidus aianduse tegevusalal tegeleda sertifitseeritud istikute tootmisega?

Jah

Ei

Ei oska öelda

26. Kas Te kasutate aianduse tegevusalal tootmise uuendamisel või laiendamisel sertifitseeritud seemet või istikuid?

Jah

Ei, aga oleks vajadust

Ei

Ei oska öelda

V Koostöö

27. Kas Teie ettevõtte teeb aiandusala koostööd teiste ettevõtjatega või asutustega järgmistes valdkondades?

Palun märkige igale reale sobiv vastus.

	Jah	Ei, aga oleks vajadust	Ei	Ei oska öelda
1) Teise ettevõtjaga spetsiifiliste aiandusseadmete või – masinate ühiskasutamine				
2) Teise ettevõtjaga toorme töötlemisseadmete ühiskasutamine				
3) Teise ettevõtjaga hooajalise tööjõu kasutamine saagi korjeperioodil				
4) Teise ettevõtjaga kesklao (saagi korjest kuni kaubastamiseni) ühiskasutamine				
5) Teise ettevõtjaga toodangu ühisturundus				
6) Teise ettevõtjaga toomissisendite ostul ühishangete tegemine				
7) Teise ettevõtjaga ühisinvesteeringu tegemine				
8) Haridus- ja teadusasutustega tootmistehnoloogia arendamine (tootmine, säilitamine)				
9) Haridus- ja teadusasutustega tootearendus (toorme väärindamine)				
10) Haridus- ja teadusasutustega turundusuuringute tegemine (uute sihtturgude otsimine vms)				
11) Haridus- ja teadusasutustega praktikavõimaluste pakkumine				
12) Muu. <i>Palun nimetage järgmise küsimuse vastuseks</i>				

28. Kui valisite eelmises küsimuses „muu“, siis palun kirjutage siia, mida selle all mõtlesite.

.....
.....

29. Kas Te olete mõne aianduse tegevusala ühistu (tulundusühistu) liige?

Jah

Ei

30. Palun nimetage kuni kolm koostöö valdkonda, milles Teie teeksite või juba teete ühistulist tegevust?

1) ...

2) ...

3) ...

31. Palun nimetage kuni kolm tegurit, mis motiveeriks või motiveerib Teid aianduse tegevusalal ühistulist investeeringut tegema?

1) ...

2) ...

3) ...

VI Eesti maaelu arengukava 2014–2020 toetusmeetmed

32. Millistest MAK 2014–2020 meetmetest Te olete toetust saanud või plaanite toetust taotleda aianduse tegevusala arendamisel?

Palun märkige igale reale sobiv vastus.

	Taotlesin, kuid ei saanud toetust	Taotlesin ja sain toetust	Tulevikus plaanin toetust taotleda	Tulevikus ei plaani toetust taotleda
1) 4.1 Investeeringud põllumajandusettevõtte tulemuslikkuse parandamiseks				
2) 4.2 Investeeringud põllumajandustoodete töötlemiseks ja turustamiseks				
3) 6.1 Noorte põllumajandustootjate tegevuse alustamine				
4) 6.3 Väikeste põllumajandusettevõtete arendamine				
5) 9 Tootjarühmade tunnustamine ja loomine				
6) 10.1.4 Keskkonnasõbraliku aianduse toetus				
7) 10.1.5 Kohaliku sorti taimede kasvatamise toetus				
8) 11.1 Mahepõllumajandusele üleminek				
9) 11.2 Mahepõllumajandusega jätkamine				
10) 16.2 Toetus katseprojektide jaoks ning uute toodete, tavade, protsesside ja tehnoloogia arendamiseks				
11) 16.3 Koostöö väikeettevõtjate vahel, et korraldada ühiseid tööprotsesse ning jagada vahendeid ja ressursse, ning turismiteenuste arendamine/turustamine				
12) 16.4 Toetus horisontaalse ja vertikaalse koostöö tegemiseks tarneahelas osalejate vahel lühikeste tarneahelate ja kohalike turgude loomiseks ja arendamiseks ning sellise kohaliku tasandi müügiedendustegevuse jaoks, mis on seotud lühikeste tarneahelate ja kohalike turgude arendamisega				

33. Kuidas Teie hinnangul muuta MAK 2014-2020 meetmete kvalifikatsioonitingimusi ja hindamiskriteeriume nii, et need toetaksid aiandussektori arengut täiel määral?

.....

.....

.....

.....

34. Kui Teil on veel täiendavaid ettepanekuid seoses küsimustikus käsitletud teemadega, siis palume need lisada siia.

.....

.....

.....

.....

.....

Suur aitäh!

Lisa 2.Köögivilja, viljapuu- ja marjaedade saak aastatel 2010–2015, tuhat t

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Avamaaköögivili, sh	59,20	74,1	53,8	67,40	55,50	72,50
....kapsas	16,60	21	16,9	26,00	19,30	23,30
....kurk	5,10	5,1	3,70	4,30	4,30	4,80
....söögipect	5,80	9,5	6,2	6,60	7,00	6,90
....porgand	22,80	24,5	17,1	21	18,3	26,5
....mugulsibul	2,20	1,3	2,2	1,30	1,50	1,70
....küüslauk	0,10	0,2	0,3	0,20	0,10	0,30
....roheline hernes	0,10	0,1	0,2	0,20	0,60	1,30
....kaalikas	1,20	1,8	1,7	2,40	1,70	1,70
....muu köögivili	5,30	10,6	5,5	5,40	2,70	6,00
Katmikköögivili, sh	14,70	14	12,3	11,50	10,90	13,40
....kurk katmiklal	7,00	5,9	6,1	5,10	5,10	6,90
....tomat katmiklal	5,00	6,2	4,7	5,30	4,70	4,80
....muu köögivili katmiklal	2,70	1,9	1,5	1,10	1,10	1,70
Õunad ja pirnid	1,98	2,70	1,86	4,41	2,31	2,75
Ploomid	0,25	0,27	0,20	0,30	0,06	0,22
Kirsid	0,13	0,11	0,11	0,06	0,02	0,12
Punane ja valge sõstar	0,13	0,29	0,30	0,29	0,17	0,32
Must sõstar	0,40	0,49	0,37	0,26	0,29	0,42
Karusmari	0,15	0,14	0,16	0,14	0,13	0,14
Vaarikas	0,28	0,16	0,19	0,15	0,14	0,21
Maasikas	1,28	1,29	1,65	1,62	1,53	1,73
Muud puuviljad ja marjad	0,47	0,39	0,30	0,42	0,45	0,65

Allikas: Statistikaamet [PM04: Põllukultuuride saak, PM060: Viljapuu- ja marjaaiad]

Lisa 3. Kõõgiviljade, puuviljade ja marjade väliskaubandus jooksevhindades aastatel 2010–2015, mln €

Kaubagrupp		Eksport, mln €						Eesti päritolu kaupade eksport, mln €			Import, mln €					
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Taimed	Taimesibulad	0,32	0,36	1,27	0,82	0,33	0,08	0,03	0,03	0,00	1,57	1,36	1,93	1,81	1,58	1,52
	Muud elustaimed	1,29	1,30	1,87	1,21	0,87	0,61	0,62	0,67	0,55	6,17	6,54	5,87	14,57	6,84	7,13
	Lõikelilled	0,43	0,25	0,08	0,54	0,07	0,76	0,00	0,00	0,15	6,35	5,30	6,00	5,97	6,52	7,45
	Taimelehed	0,51	0,85	1,08	1,19	1,39	1,53	1,18	1,32	1,48	0,44	0,40	0,35	0,42	0,43	0,47
Kõõgivil	Kartulid	1,17	2,05	0,26	0,72	0,49	0,20	0,51	0,39	0,19	1,21	1,82	0,75	1,03	1,05	0,86
	Tomatid	0,22	0,15	0,15	0,17	0,17	0,21	0,00	0,00	0,00	12,04	10,41	12,80	13,56	14,18	14,89
	Sibulad, küüslaugud vms	0,04	0,08	0,04	0,01	0,02	0,04	0,01	0,01	0,00	3,79	2,78	2,10	2,71	2,13	2,14
	Kapsas	0,11	0,04	0,01	0,06	0,01	0,05	0,00	0,00	0,00	2,92	3,34	2,00	2,63	2,39	2,98
	Aedsalat (<i>Lactuca sativa</i>)	0,82	0,85	1,16	1,30	1,24	1,14	0,94	0,85	0,77	1,55	1,63	2,13	2,64	2,64	3,06
	Söödav juurvili (porgand, naeris vms)	0,11	0,20	0,03	0,16	0,03	0,04	0,10	0,02	0,01	1,15	1,01	1,24	1,89	1,44	2,03
	Kurgid	0,55	0,35	0,85	0,70	0,58	0,72	0,68	0,57	0,67	3,33	2,74	3,63	3,22	3,85	3,25
	Kaunviljad	0,00	0,01	0,01	0,00	0,01	0,02	0,00	0,01	0,02	0,07	0,09	0,12	0,13	0,16	0,26
	Muu kõõgivil	1,17	1,03	0,95	1,15	0,95	0,78	1,06	0,89	0,62	6,16	6,54	6,70	8,14	9,16	10,37
	Külmutatud kõõgivil	0,56	0,39	0,57	0,55	0,60	0,57	0,17	0,11	0,10	3,63	3,64	3,77	4,56	5,02	5,25
	Konserveeritud kõõgivil	0,35	0,31	0,24	0,34	0,27	0,24	0,13	0,06	0,03	0,38	0,42	0,18	0,40	0,25	0,17
	Kuivatatud kõõgivil	0,84	1,22	1,33	1,11	1,10	1,11	0,01	0,01	0,00	2,91	3,81	3,70	4,07	3,85	4,59
	Kuivatatud kaunviljad	0,92	1,24	0,85	4,23	5,28	16,86	4,04	5,11	16,65	0,47	0,52	0,53	0,77	0,46	1,53
	Kõrge tärklise- või inuliinisisaldusega juured	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,02	0,02	0,02	0,05	0,10	0,11
Puuviljad, marjad ja pähklid	Kookospähklid	0,01	0,01	0,00	0,02	0,22	0,09	0,00	0,00	0,00	0,75	0,83	1,23	1,52	2,59	4,18
	Muud pähklid	0,38	0,26	0,18	1,07	1,14	0,86	0,00	0,00	0,00	4,98	3,61	4,40	5,33	8,01	8,32
	Banaanid	0,28	0,17	0,04	0,12	0,06	0,01	0,00	0,00	0,00	8,87	8,61	9,20	9,87	11,56	13,76
	Kuivatatud datlid, viigimarjad vms	0,00	0,01	0,01	0,01	0,02	0,05	0,00	0,00	0,00	1,58	1,49	1,74	2,32	3,21	4,41

Tsitrusviljad	0,10	0,04	0,07	0,03	0,03	0,11	0,00	0,00	0,00	11,78	11,77	11,97	13,13	12,36	13,53
Viinamarjad	0,02	0,22	0,01	0,01	0,06	0,05	0,00	0,00	0,00	6,60	6,98	7,79	8,04	8,20	9,02
Melonid (k.a arbuusid)	0,00	0,05	0,01	0,01	0,02	0,02	0,00	0,00	0,00	3,36	3,40	3,98	4,48	5,24	5,81
Õunad, pirnid ja küdooniad	0,29	0,40	0,02	0,01	0,01	0,13	0,00	0,00	0,00	8,53	10,75	9,91	9,36	9,32	11,25
Aprikoosid, kirsid, virsikud vms	0,10	0,74	0,17	0,09	0,04	0,10	0,00	0,01	0,00	4,67	5,10	5,99	5,02	5,78	6,82
Muud värsked marjad ja puuviljad	0,72	0,71	0,58	0,52	0,28	0,21	0,24	0,28	0,17	9,14	4,87	5,69	5,42	5,72	7,75
Külmutatud puuviljad, marjad ja pähklid	14,08	17,69	18,77	18,78	17,07	14,00	3,92	8,45	6,75	4,45	15,57	16,39	14,91	11,66	12,71
Konserveeritud puuviljad, marjad ja pähklid	0,00	0,00	0,00	0,00	0,03	0,04	0,00	0,00	0,00	0,17	0,05	0,05	0,03	0,13	0,05
Kuivatatud puuviljad ja marjad	0,85	1,23	1,47	2,84	5,58	6,94	0,00	0,00	0,03	1,95	2,08	2,38	3,27	3,62	4,28
Tsitrusviljade koor	0,02	0,02	0,02	0,02	0,03	0,02	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,02	0,01

Allikas: Statistikaamet [VK200: Väliskaubandus]

Lisa 4. Uuringus kasutatud lillekasvatajate küsimustik

Maaelu Arengu Euroopa
Põllumajandusfond:
Euroopa investeeringud
maapiirkondadesse

Eesti Maaülikool

Estonian University of Life Sciences

Majandus- ja sotsiaalinstituut
Institute of Economics and Social Sciences

www.emu.ee

Lugupeetud lillekasvataja!

Maaeluministeeriumi tellimusel viib Eesti Maaülikooli majandus- ja sotsiaalinstituut läbi aiandussektorit puudutavat uuringut, mille üheks osaks on uurida lillekasvatajate poolt kasvatatavate lillede sortimenti ja turuosa. Küsitlus on anonüümne.

Meeldivat vastamist!

Eesti Maaülikooli majandus- ja sotsiaalinstituut

Küsimustik

1. Milline sortiment moodustas 2015. a põhiosa Teie lillekasvatuse müügitulust?

Lõikelilled (roosid, tulbid, nartsissid, krüsanteemid, gerberad vms)%

Üheaastased kevad-, suve- ja sügislilled%

Püsililled%

Muud lilled. Palun nimetage.....%

2. Kui suure osa moodustab Teie arvates Eestis kasvatatud lilled Eestis turustatavast kaubast järgmiste lillesortimentide lõikes?

Lõikelilled%

Üheaastased kevad-, suve- ja sügislilled%

Püsililled%

Muud lilled. Palun nimetage%

Suur aitäh vastuse eest!